

Økonomi og levekår for ulike grupper, 2004

Rapporter

I denne serien publiseres statistiske analyser, metode- og modellbeskrivelser fra de enkelte forsknings- og statistikkområder. Også resultater av ulike enkeltundersøkelser publiseres her, oftest med utfyllende kommentarer og analyser.

Reports

This series contains statistical analyses and method and model descriptions from the different research and statistics areas. Results of various single surveys are also published here, usually with supplementary comments and analyses.

© Statistisk sentralbyrå, desember 2004
Ved bruk av materiale fra denne publikasjonen,
vennligst oppgi Statistisk sentralbyrå som kilde.

ISBN 82-537-6708-0 Trykt versjon
ISBN 82-537-6709-9 Elektronisk versjon
ISSN 0806-2056

Emnegruppe

05.01

Design: Enzo Finger Design
Trykk: Statistisk sentralbyrå/200

Standardtegn i tabeller	Symbols in tables	Symbol
Tall kan ikke forekomme	Category not applicable	.
Oppgave mangler	Data not available	..
Oppgave mangler foreløpig	Data not yet available	...
Tall kan ikke offentliggjøres	Not for publication	:
Null	Nil	-
Mindre enn 0,5 av den brukte enheten	Less than 0.5 of unit employed	0
Mindre enn 0,05 av den brukte enheten	Less than 0.05 of unit employed	0,0
Foreløpig tall	Provisional or preliminary figure	*
Brudd i den loddrette serien	Break in the homogeneity of a vertical series	—
Brudd i den vannrette serien	Break in the homogeneity of a horizontal series	
Desimalskilletegn	Decimal punctuation mark	,(,)

Forord

Økonomi og levekår for ulike grupper, 2004

Rapporter 2004/28 • Statistisk sentralbyrå 2004

Sosialdepartementet innledet i 2001 et samarbeid med Statistisk sentralbyrå med det formål å presentere statistikk og analyse over økonomi og levekår for en rekke ulike grupper. Resultatene fra dette prosjektet har frem til nå blitt presentert i to rapporter: Økonomi og levekår for ulike grupper trygdemottakere, 2001 (Andersen mfl. 2002) og Økonomi og levekår for ulike grupper, 2003 (Statistisk sentralbyrå 2004a). Nå foreligger det en ny oppdatert rapport i henhold til avtalen for 2004 mellom Statistisk sentralbyrå og Arbeids- og sosialdepartementet. Denne rapporten er bygget over samme mal som foregående rapport. De samme gruppene er omfattet av den sosiale rapporteringen, og det er lagt vekt på å belyse forekomsten av vedvarende lavinntekt og andre indikatorer på fattigdom. I tillegg er det i årets rapport blitt inkludert indikatorer som belyser inntektsfordelingen til de ulike gruppene.

Publikasjonen er et samarbeidsprosjekt mellom Seksjon for inntekts- og lønnsstatistikk og Seksjon for levekårsstatistikk. De ulike forfatterne står nevnt foran sine respektive kapitler.

Marit Berger Gundersen har stått for redigering av rapporten.

Prosjektstøtte: Arbeidet er finansiert av Arbeids- og sosialdepartementet.

Innhold

1. Innledning	10
2. Datagrunnlag og definisjoner	11
2.1. Datagrunnlag.....	11
2.2. Inntektsbegrep.....	11
2.3. Ekvivalensskala.....	12
2.4. Definisjon av lavinntektsgrense	12
2.5. Indikatorer og grupper.....	13
2.6. Indikatorer på boforhold.....	15
2.7. Indikatorer på økonomisk situasjon.....	15
2.8. Indikatorer på helse	15
3. Lavinntekt og inntektsfordeling	16
3.1. Sammensetning av lavinntektsgruppen.....	18
3.2. Utviklingen i lavinntekt for noen økonomisk utsatte grupper	19
3.3. Inntektsfordeling.....	21
4. Sosiale indikatorer for barn og barnefamilier	23
5. Sosiale indikatorer for aleneboende under 35 år	34
6. Sosiale indikatorer for ikke-vestlige innvandrere og flyktninger.....	41
7. Sosiale indikatorer for sosialhjelpsmottakere	47
8. Sosiale indikatorer for personer 50-66 år	55
9. Sosiale indikatorer for trygdemottakere.....	61
10. Vedvarende lavinntekt	79
10.1. Nærmere om datagrunnlaget	79
10.2. Definisjon av vedvarende lavinntekt	80
10.3. Utviklingen i vedvarende lavinntekt.....	80
10.4. Sammensetning av lavinntektsgruppen.....	81
10.5. Yrkestilknytning og utdanning	82
10.6. Økonomiske kjennemerker ved lavinntektsgruppen	83
10.7. Boforhold og økonomiske vansker	85
10.8. Lavinntekt innen ulike grupper.....	89
10.9. Inntektssammensetning	90
10.10. Inntektsfordeling og mobilitet.....	92
11. Internasjonal sammenligning av lavinntekt	93
Referanser.....	95
Tidligere utgitt på emneområdet	98
De sist utgitte publikasjonene i serien Rapporter	99

Figurregister

3. Lavinntekt og inntektsfordeling

3.1. Utviklingen i årlig lavinntekt. To ulike lavinnteksdefinisjoner. 1986-2002	16
3.2. Utviklingen i årlig lavinntekt. Lavinntekt basert på inntektsgrenser for 1994.....	17
3.3. Utviklingen i lavinntektsgapet. 1994-2002	18
3.4. Utviklingen i inntektsulikhet (Gini-koeffisienter). Inntekt etter skatt per forbruksenhet (EU-skala). 1990 - 2002.....	21
3.5. Utviklingen i inntekt etter skatt per forbruksenhet (EU-skala). Indeks i faste 2002-kroner. 1990=100	22

6. Sosiale indikatorer for ikke-vestlige innvandrere og flyktninger

6.1. Innvandrerbefolkningen etter landbakgrunn. 1993-2004.....	41
--	----

9. Sosiale indikatorer for trygdemottakere

9.1. Antall personer etter pensjonsstatus. 1993-2003	61
--	----

Tabellregister

2. Datagrunnlag og definisjoner	
2.1. Ekvivalensskalaer og husholdningsstørrelse	12
2.2. Lavinntektsgrenser i kroner (årsinntekt) basert på ulike avstander til medianinntekt. Inntekt etter skatt. Ulike husholdningstyper. 2002	13
3. Lavinntekt og inntektsfordeling	
3.1. Lavinnteksindikatorer innen ulike husholdningstyper, 2002	19
3.2. Andel personer i husholdninger med årlig inntekt etter skatt per forbruksenhet under ulike avstander til medianinntekten. To ulike lavinnteksdefinisjoner. Ulike grupper. 1996, 1999, 2001 og 2002. Prosent	20
3.3. Fordelingen av husholdningens inntekt etter skatt per forbruksenhet, for personer (EU-skala). Andel av totalinntekten. 1990 - 2002. Prosent	22
4. Sosiale indikatorer for barn og barnefamilier	
4.1. Barn og barnefamilier og indikatorer for yrkestilknytning. 1996-2002. Prosent	24
4.2. Barn og barnefamilier og indikatorer for utdanning. 1996-2002. Prosent	24
4.3. Barn og barnefamilier og indikatorer for økonomisk utsatthet. 1996-2002. Prosent	25
4.4. Barn og barnefamilier og indikatorer for gjeldsbelastning. 1996-2002. Prosent	26
4.5. Barn og barnefamilier og indikatorer for store sykdomsutgifter. 1996-2002. Prosent	26
4.6. Indikatorer for personer med og uten lavinntekt. Barn og barnefamilier. 2002. Prosent	27
4.7. Inntektsregnskap for barn og barnefamilier. Gjennomsnitt og andel av samlet inntekt. 2002. Kroner og prosent	28
4.8. Barn og barnefamilier og fordeling av ekvivalentinntekt. 1996-2002	29
4.9. Boligtype og boligstandard for enslige forsørgere. 1991, 1995, 1997, 2001 og 2003	29
4.10. Boligtype og boligstandard for ulike grupper barnefamilier. 2001 og 2003	30
4.11. Boligøkonomi for enslige forsørgere. 1991, 1995, 1997, 2001 og 2003	31
4.12. Boligøkonomi for ulike grupper barnefamilier. 2001 og 2003	32
4.13. Indikatorer på betalingsvansker for personer 16 år og over i barnefamilier. 2003. Prosent	33
4.14. Indikatorer på materiell situasjon for personer 16 år og eldre i barnefamilier. 2003. Prosent	33
5. Aleneboende under 35 år	
5.1. Aleneboende under 35 år og indikatorer for yrkestilknytning. 1996-2002. Prosent	34
5.2. Aleneboende under 35 år og indikatorer for utdanning. 1996-2002. Prosent	35
5.3. Aleneboende under 35 år og indikatorer for økonomisk utsatthet. 1996-2002. Prosent	35
5.4. Aleneboende under 35 år og indikatorer for gjeldsbelastning. 1996-2002. Prosent	35
5.5. Aleneboende under 35 år og indikatorer for store sykdomsutgifter. 1996-2002. Prosent	35
5.6. Indikatorer for personer med og uten lavinntekt. Aleneboende under 35 år. 2002. Prosent	36
5.7. Inntektsregnskap for aleneboende under 35 år. Gjennomsnitt og andel av samlet inntekt. 2002. Kroner og prosent	37
5.8. Aleneboende under 35 år og fordeling av ekvivalentinntekt 1996-2002	37
5.9. Boligtype for aleneboende under 35 år. 1991, 1995, 1997, 2001 og 2003	38
5.10. Boligøkonomi for aleneboende under 35 år. 1991, 1995, 1997, 2001 og 2003	39
5.11. Indikatorer på materiell situasjon for aleneboende under 35 år. 2003. Prosent	40
6. Sosiale indikatorer for ikke-vestlige innvandrere og flyktninger	
6.1. Innvandrere og indikatorer for yrkestilknytning. 1996-2002. Prosent	42
6.2. Innvandrere og indikatorer for utdanning. 1996-2002. Prosent	42
6.3. Innvandrere og indikatorer for økonomisk utsatthet. 1996-2002. Prosent	43
6.4. Innvandrere og indikatorer for gjeldsbelastning. 1996-2002. Prosent	43
6.5. Innvandrere og indikatorer for store sykdomsutgifter. 1996-2002. Prosent	44
6.6. Indikatorer for personer med og uten lavinntekt. Innvandrere. 2002. Prosent	44
6.7. Inntektsregnskap for husholdninger hvor hovedinntektstaker er innvandrer. Gjennomsnitt og andel av samlet inntekt. 2002. Kroner og prosent	45
6.8. Innvandrere og fordeling av ekvivalentinntekt 1996-2002	46
7. Sosialhjelpsmottakere	
7.1. Sosialhjelpsmottakere og indikatorer for yrkestilknytning. 1996-2002. Prosent	48
7.2. Sosialhjelpsmottakere og indikatorer for utdanning. 1996-2002. Prosent	48
7.3. Sosialhjelpsmottakere og indikatorer for økonomisk utsatthet. 1996-2002. Prosent	48
7.4. Sosialhjelpsmottakere og indikatorer for gjeldsbelastning. 1996-2002. Prosent	49

7.5.	Sosialhjelpsmottakere og indikatorer for store sykdomsutgifter. 1996-2002. Prosent.....	49
7.6.	Ulike indikatorer for personer med og uten lavinntekt. Sosialhjelpsmottakere. 2002. Prosent.....	50
7.7.	Inntektsregnskap for husholdninger som mottar sosialhjelp. Gjennomsnitt og andel av samlet husholdningsinntekt. 2002. Prosent.....	51
7.8.	Inntektsregnskap for sosialhjelpsmottakere. Gjennomsnitt og andel av samlet inntekt. 2002. Kroner og prosent.....	51
7.9.	Sosialhjelpsmottakere og fordeling av ekvivalentinntekt 1996-2002.....	52
7.10.	Boligtype og boligstandard for personer 16 år og over. Sosialhjelpsmottakere. 2003. Prosent.....	52
7.11.	Boligøkonomi for husholdninger. Husholdninger med sosialhjelpsmottakere. 2003	53
7.12.	Indikatorer på betalingsvansker for sosialhjelpsmottakere. 2003. Prosent.....	54
7.13.	Indikatorer på materiell situasjon for sosialhjelpsmottakere. 2003. Prosent.....	54

8. Sosiale indikatorer for personer 50-66 år

8.1.	Seniorbefolkningen og indikatorer for yrkestilknytning. 1996-2002. Prosent.....	55
8.2.	Seniorbefolkningen og indikatorer for utdanning. 1996-2002. Prosent.....	56
8.3.	Seniorbefolkningen og indikatorer for økonomisk utsatthet. 1996-2002. Prosent	56
8.4.	Seniorbefolkningen og indikatorer for gjeldsbelastning. 1996-2002. Prosent	56
8.5.	Seniorbefolkningen og indikatorer for store sykdomsutgifter. 1996-2002. Prosent	57
8.6.	Indikatorer for personer med og uten lavinntekt. Seniorbefolkningen. 2002. Prosent.....	58
8.7.	Inntektsregnskap for husholdninger der hovedinntektstaker er i seniorbefolkningen. Gjennomsnitt og andel av samlet inntekt. 2002	58
8.8.	Personer i husholdninger der hovedinntektstaker er i alderen 50-66 år. Fordeling av ekvivalentinntekt 1996-2002	59
8.9.	Boligtype og boligstandard for seniorbefolkningen. 2001 og 2003	59
8.10.	Boligøkonomi for seniorbefolkningen. 2001 og 2003	59
8.11.	Indikatorer på materiell situasjon for seniorbefolkningen. 2003. Prosent.....	60
8.12.	Indikatorer på betalingsvansker for seniorbefolkningen. 2003. Prosent	60

9. Sosiale indikatorer for trygdemottakere

9.1.	Trygdemottakere og indikatorer for yrkestilknytning. 1996-2002. Prosent	63
9.2.	Trygdemottakere og indikatorer for utdanning. 1996-2002. Prosent.....	64
9.3.	Trygdemottakere og indikatorer for økonomisk utsatthet. 1996-2002. Prosent.....	65
9.4.	Trygdemottakere og indikatorer for gjeldsbelastning. 1996-2002. Prosent.....	65
9.5.	Trygdemottakere og indikatorer for store sykdomsutgifter. 1996-2002. Prosent	66
9.6.	Indikatorer for personer med og uten lavinntekt. Trygdemottakere. 2002. Prosent	67
9.7.	Indikatorer for personer med og uten lavinntekt. Trygdemottakere. 2002. Prosent	67
9.8.	Indikatorer for personer med og uten lavinntekt. Trygdemottakere. 2002. Prosent	68
9.9.	Inntektsregnskap for husholdninger hvor hovedinntektstaker er trygdemottaker. Ulike grupper. Andel av samlet inntekt og gjennomsnittsbet. 2002. Prosent og kroner	69
9.10.	Inntektsregnskap for husholdninger hvor hovedinntektstaker er trygdemottaker. Ulike grupper. Andel av samlet inntekt og gjennomsnittsbet. 2002. Prosent og kroner.....	69
9.11.	Inntektsregnskap for husholdninger hvor hovedinntektstaker er langtidsledig. Andel av samlet inntekt og gjennomsnittsbet. 2002. Prosent og kroner.....	70
9.12.	Trygdemottakere og fordeling av ekvivalentinntekt 1996-2002.....	70
9.13.	Boligtype og -standard for alderspensjonister. 1991, 1995, 1997, 2001 og 2003	73
9.14.	Boligtype og -standard for uførepensjonister. 1991, 1995, 1997, 2001 og 2003	73
9.15.	Boligtype og -standard for minstepensjonister. 2003.....	73
9.16.	Boligøkonomi for alderspensjonister. 1991, 1995, 1997, 2001 og 2003	74
9.17.	Boligøkonomi for uførepensjonister. 1991, 1995, 1997, 2001 og 2003	75
9.18.	Boligøkonomi for minstepensjonister. 2003	75
9.19.	Indikatorer på betalingsvansker for pensjonister. 2003. Prosent	76
9.20.	Indikatorer på materiell situasjon for pensjonister. 2003. Prosent	76
9.21.	Helsetilstand og funksjonsevne for trygdede. 2002. Prosent.....	78

10. Vedvarende lavinntekt

10.1.	Årlig median ekvivalentinntekt og gjennomsnittlig median ekvivalentinntekt for ulike treårsperioder 1996-2002. Løpende og faste priser. To ulike ekvivalensskalaer.....	80
10.2.	Utviklingen i vedvarende lavinntekt. 1996-2002. Andel personer med ekvivalentinntekt under henholdsvis 50 prosent og 60 prosent av mediangjennomsnittet i perioden. To ulike ekvivalensskalaer	80
10.3.	Utviklingen i vedvarende lavinntekt. Andel personer med ekvivalentinntekt (EU-skala) under den årlige lavinntektsgrensen og som var under lavinntektsgrensen i minst 2 av de 3 foregående årene	81

10.4. Sammensetning av gruppen med vedvarende lavinntekt. Gjennomsnittlige andeler (prosent) for årene 2000-2002. To ulike lavinnteksdefinisjoner	82
10.5. Personer 25-65 år etter tallet på yrkestilknyttede i husholdningen. Andel med vedvarende lavinntekt.....	83
10.6. Personer 16 år og over etter utdanningsnivå. Andel med vedvarende lavinntekt	83
10.7. Personer i hushold med ulike innteksindikatorer. Andel med vedvarende lavinntekt	84
10.8. Boligtype og boligstandard for personer med vedvarende lavinntekt. 2001-2003	86
10.9. Boligøkonomi for personer med vedvarende lavinntekt. 2001-2003	86
10.10. Indikatorer på betalingsvansker for personer med vedvarende lavinntekt. 2001-2003. Prosent	88
10.11. Indikatorer på materiell situasjon for personer med vedvarende lavinntekt. 2001- 2003. Prosent.....	88
10.12. Personer i ulike husholdninger. Andel med vedvarende lavinntekt	90
10.13. Inntektssammensetning (treårsinntekter per forbruksenhet) for personer med vedvarende lavinntekt. To ulike lavinnteksdefinisjoner	91
10.14. Inntektssammensetning (inntekt per forbruksenhet) for personer i ulike inntektsklasser. Treårsinntekter for perioden 2000-2002. Prosent	91
10.15. Fordelingen av ekvivalent husholdningsinntekt etter skatt. Gjennomsnitt av årlige fordelinger og treårsinntekter. To ulike treårsperioder.....	92
10.16. Inntektsmobilitet. Andelen personer i ulike inntektsklasser (kvintiler). 2000 og 2002. Inntekt etter skatt per forbruksenhet (EU-skala).....	92

11. Internasjonal sammenligning av lavinntekt

11.1. Andel personer med årlig lavinntekt i ulike land i Europa. Andel personer med disponibel inntekt per forbruksenhet under 60 prosent av nasjonal medianinntekt. EU-skala. 1999, 2000 og 2001	94
11.2. Andel personer med vedvarende lavinntekt i ulike land i Europa. Andel personer med disponibel inntekt per forbruksenhet under 60 prosent av nasjonal medianinntekt i det aktuelle året, og i minst to av tre foregående år. EU-skala. 1999, 2000 og 2001	94

Vedlegg

A1. Overlapp mellom ulike grupper. Prosent	97
A2. Standardavvik for prosenttall	97

1. Innledning

Formålet med denne publikasjonen er å belyse økonomi og levekår for ulike grupper i samfunnet, samt å vise hvordan utviklingen har vært innenfor disse områdene de siste årene. Til dette formålet er det utviklet flere indikatorer som blant annet viser tilknytning til arbeidslivet, utdanning, økonomisk utsatthet, helse- og boligforhold samt oppfatning av egen økonomi. I rapporten er det også lagt vekt på å vise forekomsten av vedvarende lavinntekt og andre indikatorer på fattigdom ved ulike metodiske tilnærminger. Det er benyttet data fra en rekke ulike kilder, fra heldekkende statistiske registre og databaser til mindre utvalgsundersøkelser.

Denne sosiale rapporteringen kan også ses i et større perspektiv. Det pågår innen EU et omfattende arbeid med å utvikle en rekke strukturelle indikatorer, blant annet innen det sosiale området. Disse indikatorene benyttes i den periodiske rapporteringen over utvikling i fattigdom og sosial eksklusjon, og til å studere effekten av tiltak for å bekjempe fattigdom innen EU. Statistisk sentralbyrå leverer nå norske data til EU som gjør det mulig å foreta internasjonale sammenligninger innen dette området, og et eget kapittel er tilegnet dette.

Rapporten har følgende disposisjon: I kapittel 2 gjøres det nærmere rede for datagrunnlaget som benyttes, hvilke grupper av befolkningen som omfattes av rapporteringen, samt hvilke metodiske innfallsvinkler som har blitt valgt for å belyse utviklingen i økonomiske levekår.

Kapittel 3 beskriver utviklingen i årlig lavinntekt for hele befolkningen i et lengre perspektiv. I tillegg til å vise hvor mange personer som til enhver tid har årlig lavinntekt, presenteres også "lavinntektsgapet", det vil si et mål som viser hvor "fattig" de "fattige" er.

I kapitlene 4-9 følger en analyse over en rekke mer eller mindre økonomisk utsatte grupper i befolkningen. Blant disse finnes en rekke trygdemottakere (alders- og uførepensjonister, minstepensjonister, langtidssyke og langtidsledige), innvandrere, barnefamilier og unge enslige. For hver enkelt gruppe presenteres ulike indikatorer som kan ha betydning for levekårene. Dette gjelder for eksempel tilknytning til arbeidsmarkedet, boligstandard, helseforhold, forekomsten av økonomiske problemer, bruk av supplerende ytelser fra det offentlige og forekomsten av årlig lavinntekt. For å fange opp eventuelle utviklingstrekk de siste årene, presenteres tall for perioden 1996 - 2002.

Det å tilhøre en lavinntektshusholdning er først og fremst et problem dersom dette er en tilstand med en viss varighet. I kapittel 10 studeres derfor forekomsten av vedvarende lavinntekt, det vil si personer som tilhører husholdninger som har hatt lavinntekt i en treårsperiode. Det sees også nærmere på om noen av de gruppene som er omtalt tidligere, har større sannsynlighet for å ha vedvarende lavinntekt enn andre. Dette gjelder for eksempel ulike barnefamilier, pensjonister og innvandrere.

I kapittel 11 presenteres så tall som viser omfang og variasjon i andelen med lavinntekt i Europa, med utgangspunkt i data fra Eurostat.

2. Datagrunnlag og definisjoner

Jon Epland, Arne Andersen og Mads Ivar Kirkeberg

2.1. Datagrunnlag

Det er to datakilder som er benyttet i framstillingen av økonomi og levekår for ulike grupper: Inntekts- og formuesundersøkelsen for husholdninger og Levekårsundersøkelsen.

Inntekts- og formuesundersøkelsen for husholdninger

Inntekts- og formuesundersøkelsen er en stor utvalgsundersøkelse som gir detaljerte opplysninger om befolkningens inntekter. I 2002 omfatter denne undersøkelsen vel 59 000 personer fordelt på 22 000 husholdninger. Til alle personer som inngår i denne undersøkelsen har det blitt koplet på en rekke kjennemerker som gjør det mulig å identifisere diverse utsatte grupper i befolkningen, for eksempel langtidsledige, langtidssyke, innvandrere og flyktninger. Deler av utvalget til inntektsundersøkelsen består av et panel av personer som har blitt fulgt over flere år. Dette gjør det mulig å studere forekomsten av vedvarende lavinntekt i befolkningen. Dette er nærmere beskrevet i kapittel 10. Inntektsopplysningene i Inntekts- og formuesundersøkelsen kommer fra ulike offentlige registre (for eksempel fra skatte- og trygdeetaten), mens opplysninger om hvem som inngår i husholdningen er kartlagt ved hjelp av et intervju.

Levekårsundersøkelsen

Det finnes viktige levekårsområder som ikke kan belyses ved hjelp av data fra inntektsundersøkelsen, men som krever egne intervjuundersøkelser. Dette gjelder for eksempel opplysninger om egen helse, boligsituasjon eller oppfattinger om personlig økonomi. Dette er data som samles inn i Levekårsundersøkelsen. Levekårsundersøkelsene er landsrepresentative utvalgsundersøkelser. Levekårsundersøkelsen består både av en panelundersøkelse og en tverrsnittsundersøkelse, begge gjennomføres hvert år. Tverrsnittsundersøkelsene danner grunnlag for de fleste av opplysningene om ulike gruppers helse og boforhold. Tverrsnittsundersøkelser om boforhold er gjennomført i 1997 og 2001 og er basert på et utvalg av 5000 personer 16 år og over. Tilsvarende undersøkelser om helse er gjennomført i 1998 og 2002 basert på et utvalg av 10 000 personer 16 år og over. For enkelte grupper er

det gitt resultater for 1991 og 1995. Disse er basert på de tradisjonelle levekårsundersøkelsene der det hvert fjerde år ble stilt spørsmål både om boforhold, helse m.v.

Panelundersøkelsene er grunnlaget for opplysningene om personer med vedvarende lavinntekt. I panelundersøkelsene har en fra 1997 hvert år intervjuet et utvalg av 5000 personer i alderen 16-79 år i 1997 (supplert med 16-åringene og nyinnvandrede hvert år). Fra 2003 er panelundersøkelsens innhold endret og er samordnet med EUs undersøkelse om inntekt og levekår (EU-SILC). Utvalget er utvidet til 8500 personer 16 år og over. Undersøkelsen i 2003 er grunnlaget for de nyeste opplysningene om boforhold.

Det er i stor grad overlapp mellom levekårsundersøkelsene og inntektsundersøkelsene. Alle personer som er med i levekårsundersøkelsen inngår også i inntektsundersøkelsen (men ikke omvendt). Dette gjelder også for levekårsundersøkelsens panelundersøkelse. Dette gjør det mulig å også benytte levekårsundersøkelsen til å presentere ulike levekårsindikatorer for grupper med vedvarende lavinntekt.

2.2. Inntektsbegrep

Inntektsbegrepet som benyttes som mål på de økonomiske ressursene er inntekt etter skatt. Dette begrepet omfatter summen av alle yrkesinntekter (lønn- og næringsinntekter), kapitalinntekter (det vil si renteinntekter og avkastning på diverse verdipapirer) pluss diverse overføringer (for eksempel pensjoner, barne-trygd, bostøtte, stipend og sosialhjelp). Til fratrukk kommer utlignet skatt og negative overføringer (det vil si pensjonspremier i arbeidsforhold og betalt barnebidrag). For en detaljert gjennomgang av alle inntektskomponenter som inngår i inntektsbegrepet viser vi til NOS Inntekts- og formuesstatistikk, 2002 (Statistisk sentralbyrå 2004b).

Selv om inntektsbegrepet omfatter de fleste kontante inntekter som husholdningene mottar, vil det også være andre faktorer som i stor grad påvirker den økonomiske velferden til barn og voksne, og som ikke blir omfattet av dette inntektsbegrepet. Dette gjelder

for eksempel verdien av alle offentlige tjenester som er rettet inn mot barn og eldre (f.eks. gratis lege, tannlege og helsetjeneste for barn, offentlig støtte til barnehager, hjemmehjelp og hjemmesykepleie for eldre). Det har blitt vist at den økonomiske verdien av slike tjenester er betydelig for husholdningene (Nørgaard 2001). Ubetalte omsorgstjenester fra slektninger, naboer og venner og uformelle overføringer av ulike slag vil også påvirke velferdsnivået til barn og voksne.

Det er bare de registrerte inntektene som inngår i inntektsbegrepet. Inntekter som unndras beskatning vil for eksempel ikke være med. Et spørsmål som kan diskuteres er om en i inntektsbegrepet burde ta hensyn til eventuelle renteutgifter som husholdningene har. I det inntektsbegrepet som benyttes her, er det ikke gjort fratrukk for betalte renter. Dette har blitt gjort på bakgrunn av at de fleste husholdninger låner for å investere i egen bolig. Men i inntektsstatistikken finnes det ikke gode nok opplysninger om den økonomiske fordelingen en har av å bo i egen bolig, og det er derfor ikke mulig å beregne en realistisk boliginntekt. Derimot foreligger det fullstendige opplysninger om husholdningenes renteutgifter, som i sin helhet kan trekkes fra på selvangivelsen. Denne mangelen på symmetri mellom inntekts- og utgiftssiden har ført til at vi verken tar med inntekt av egen bolig i inntektsbegrepet, eller gjør fratrukk for renteutgifter.

2.3. Ekvivalensskala

For å kunne sammenligne den økonomiske velferden til husholdninger av ulik type og størrelse er det vanlig å "justere" inntekten ved hjelp av såkalte ekvivalensskalaer eller forbruksvekter. En ekvivalensskala gir uttrykk for hvor stor inntekt en husholdning på for eksempel fire personer må ha, for å ha samme levestandard eller økonomisk velferd som en enslig person. Det må imidlertid bemerkes at når en benytter slike ekvivalensskalaer, forutsetter en at all husholdningsinntekt blir likt fordelt på alle husholdningsmedlemmer. Men det er ikke sikkert at dette er en fullt ut korrekt antakelse. For eksempel har en stor andel enslige forsørgere oppgitt at de fikk bedre personlig økonomi etter at de ble enslige forsørgere enn det de hadde som gift, på tross av at husholdningsinntektene ble betydelig redusert. Årsaken til dette var at en som enslig forsørger fikk bedre kontroll over husholdningsøkonomien (Jarvis & Jenkins 1997). Andre undersøkelser har vist at det innen ektepar var en positiv korrelasjon mellom størrelsen på kvinnens bidrag til fellesøkonomien og hennes tilfredshet med den personlige økonomien, mens mennene på sin side oppgav stadig mindre grad av tilfredshet jo viktigere ektefellens bidrag var til fellesøkonomien. Dette kan tolkes som at den som skaffer inntektene til husholdningen, også kan påvirke fordelingen av inntektene innen husholdningen (Bonke og Browning 2003).

Tabell 2.1. Ekvivalensskalaer og husholdningsstørrelse¹

Husholdningsstørrelse	Ekvivalensskala	
	OECD-skala	EU-skala
1	1,0	1,0
2	1,7	1,5
3	2,2	1,8
4	2,7	2,1
5	3,2	2,4

¹ Tabellen regner husholdningsmedlem nummer tre og høyere for å være barn.

I det datagrunnlaget som er benyttet her har vi imidlertid ingen opplysninger om den interne fordelingen av inntektene innen husholdningen.

Det finnes i dag en rekke ulike ekvivalensskalaer i bruk, og det er ingen enighet om hvilken skala som er den beste. Vi har i denne rapporten valgt å benytte to ulike skalaer som i dag blir hyppig benyttet i internasjonale studier: Den første er OECD-skalaen som legger relativ beskjeden vekt på husholdningenes stordriftsfordeler. Ifølge denne skalaen skal første voksne få vekt lik 1, neste voksne husholdningsmedlem vekt lik 0,7 og hvert barn vekt lik 0,5.

Den andre skalaen er en "modifisering" av OECD-skalaen, ved at det legges større vekt på at store husholdninger vil ha stordriftsfordeler når flere personer deler på utgiftene. Det er denne skalaen som nå benyttes av EU (Eurostat 1998). Ifølge denne "EU-skalaen" skal første voksne ha vekt lik 1, neste voksne vekt lik 0,5, mens hvert barn får vekt lik 0,3.

Tabell 2.1 summerer opp de to ulike skalaene med hensyn til den vekt de gir husholdninger av ulik størrelse. Vi ser for eksempel at en husholdning bestående av fire medlemmer (to voksne og to barn) vil måtte ha en inntekt som er 2,7 ganger større enn en enslig for å ha samme velferdsnivå ved bruk av OECD-skalaen. Ved bruk av EU-skalaen er det tilstrekkelig for husholdningen på fire å bare ha 2,1 ganger så høy inntekt som en enslig for å ha samme velferdsnivå.

2.4. Definisjon av lavinntektsgrense

Grovt sett finnes det to ulike metoder å konstruere en lavinntektsgrense på. En kan enten ta utgangspunkt i en absolutt tilnærming eller en relativ tilnærming.

I en absolutt tilnærming tar en utgangspunkt i det pengebeløpet som kreves for å skaffe seg et utvalg av basisvarer, for eksempel matvarer som en anser som ernæringsmessig nødvendig. I tillegg blir det gjort tillegg for nødvendige utgifter til husleie, klær mv. Det mest kjente eksemplet på en absolutt definisjon av lavinntekt er den amerikanske fattigdomsgrensen. Den ble utviklet tidlig på 1960-tallet og tok utgangspunkt i det gjennomsnittlige inntektsnivået til en husholdning med to barn som brukte 30 prosent eller mer av det totale forbruket på matvarer (Dalaker 1999). En slik lavinntektsgrense skal i utgangspunktet være absolutt, dvs. at dette beløpet bare skal justeres hvert år for

Tabell 2.2. Lavinntektsgrenser i kroner (årsinntekt) basert på ulike avstander til medianinntekt. Inntekt etter skatt. Ulike husholdningstyper. 2002

	OECD-skalaen				EU-skalaen			
	50 prosent	60 prosent	70 prosent	(Skala)	50 prosent	60 prosent	70 prosent	(Skala)
Enslig	86 000	104 000	121 000	1	104 000	125 000	145 000	1
Enslig forsørger								
med 1 barn	129 000	155 000	181 000	1,5	135 000	162 000	189 000	1,3
med 2 barn	173 000	207 000	242 000	2,0	166 000	199 000	233 000	1,6
med 3 barn	216 000	259 000	302 000	2,5	197 000	237 000	276 000	1,9
To voksne	147 000	176 000	205 000	1,7	156 000	187 000	218 000	1,5
To voksne								
med 1 barn	190 000	228 000	266 000	2,2	187 000	224 000	262 000	1,8
med 2 barn	233 000	280 000	326 000	2,7	218 000	262 000	305 000	2,1
med 3 barn	276 000	331 000	387 000	3,2	249 000	299 000	349 000	2,4
med 4 barn	319 000	383 000	447 000	3,7	280 000	337 000	393 000	2,7

Kilde: Statistisk sentralbyrå, Inntekts- og formuesundersøkelsen for husholdninger.

prisstigning. Imidlertid vil det også her foreligge et subjektivt element. Varer som tidligere ble betraktet som luksus kan i dag bli regnet som nødvendighetsartikler. Telefon og TV kan være eksempler på slike varer. Den amerikanske fattigdomsgrensen har blant annet blitt kritisert for at den ikke tar hensyn til at forbruksmønsteret har endret seg over tid, og for at den i stor grad gjenspeiler forbruksmønsteret slik det var i 1950-tallets USA (Citro & Michael 1995).

I en relativ tilnærming unngår en å måtte foreta subjektive valg vedrørende hvilke nødvendighetsartikler som skal inngå i beregningen av lavinntektsgrensen. Ved en relativ tilnærming er det vanlig å benytte det generelle inntektsnivået i landet som referanse. En ofte benyttet metode er å definere alle personer med en inntekt mindre enn 50 prosent av gjennomsnittet eller medianen for alle personer, som tilhørende en lavinntektsgruppe. Dette er en metode som ofte benyttes i internasjonale studier, for eksempel av OECD (Oxley mfl. 2000), Eurostat (1998) og analyser som benytter Luxembourg Income Study (LIS), for eksempel Atkinson, Rainwater & Smeeding (1995). I motsetning til en absolutt tilnærming vil en relativ tilnærming føre til at dersom det generelle inntektsnivået i befolkningen øker, må også husholdningsinntektene til personene nederst i fordelingen øke tilsvarende for at det ikke skal bli flere med lav inntekt.

Men også en relativ tilnærming reiser flere begrepsmessige problemer. En innvending som ofte nevnes, er at dette er et mål for inntektsulikhet heller enn for lavinntekt eller fattigdom, og at valg av relativ avstand til det generelle inntektsnivået (f.eks. 50 prosent) er høyst vilkårlig (Pedersen og Smith 1998, Bradshaw 2000).

I denne rapporten vil det hovedsakelig bli benyttet en relativ tilnærming til definisjonen av lavinntekt. Ettersom datagrunnlaget er inntekt, og ikke forbruk, har vi ingen muligheter til å konstruere lavinntektsgrenser basert på budsjettandeler. Vi har videre valgt å benytte medianen, heller enn gjennomsnittet, som mål på det

generelle inntektsnivået. Selv om gjennomsnittet gjerne er lettere å forholde seg til for folk flest, er medianen et mer robust mål ettersom den i mindre grad blir påvirket av få observasjoner med svært høye eller lave inntekter.

Vi har videre valgt å benytte to ulike definisjoner på lavinntekt som ofte benyttes i internasjonale studier. Den ene tar utgangspunkt i beløpet som utgjør 50 prosent av medianinntekten for alle personer, etter at husholdningsinntektene er regnet om til forbruksenheter ved hjelp av OECD-skalaen. Alle personer med en inntekt per forbruksenhet lavere enn dette, regnes da som tilhørende lavinntektsgruppen. Den andre definisjonen tar utgangspunkt i den definisjonen som i dag benyttes av EU, det vil si at lavinntektsgrensen settes lik 60 prosent av medianinntekten for alle personer, etter å ha korrigert for ulikheter i husholdningstørrelse ved hjelp av EU-skalaen.

I tabell 2.2 presenteres ulike lavinntektsgrenser for ulike typer husholdninger i 2002, og der lavinntektsgrensene tar utgangspunkt i ulike avstander til medianinntekten for alle. Vi ser for eksempel at det er til dels betydelige forskjeller i det nivået på lavinntektsgrensen som de to metodene gir, særlig for enslige. Ifølge OECD sin definisjon vil for eksempel en enslig person måtte ha 86 000 kroner i inntekt etter skatt i 2002, for ikke å havne under 50 prosent av medianinntekten for alle. Dersom en benytter EU sin lavinntektsgrense på 60 prosent av medianen, gir dette en lavinntektsgrense for en enslig person på 125 000 kroner i 2002. Til sammenligning var minstepensjonen til en enslig på 95 500 kroner i 2002.

2.5. Indikatorer og grupper

I tillegg til å vise forekomsten av lavinntekt, skal vi også trekke inn andre indikatorer som kan beskrive levekårsutviklingen for ulike grupper i samfunnet.

I kapitlene 4-9 presenteres følgende indikatorer (indikatorene gis både for de med lavinntekt og de utenfor lavinntektsgruppen):

Yrkestilknytning

1. andel personer uten noen yrkestilknyttede i husholdningen. Som yrkestilknyttet regnes personer som har lønn og/eller netto næringsinntekt større enn folketrygdens minsteytelse (minstepensjon) til enslige.
2. andel personer som tilhører en husholdning der yrkesinntekt er største husholdningsinntekt (lønn og netto næringsinntekt utgjør husholdningens største inntektskilde).

Utdanning

andel personer som tilhører en husholdning hvor hovedinntektstaker kun har grunnskole som høyeste fullførte utdanning.

Økonomisk utsatthet

1. andel personer som tilhører en husholdning som mottar bostøtte
2. andel personer som tilhører en husholdning som mottar sosialhjelp.
3. andel personer som tilhører en husholdning som mottar både bostøtte og sosialhjelp.

Bostøtteordningen ble lagt om i 1997 da Kommunaldepartementet og Sosialdepartementet sine to ordninger ble samordnet. I 1996 omfatter inntektsstatistikken kun ordningen til Kommunaldepartementet. Dette kan vanskeliggjøre sammenligning av bostøtte i dag med perioden før 1997.

Rente- og gjeldsbelastning

1. andel personer som tilhører en husholdning med høy gjeldsrentebelastning (samlede renteutgifter utgjør mer enn 15 prosent av husholdningens samlede inntekt).
2. andel personer som tilhører en husholdning med høy gjeldsbelastning (samlet gjeld er mer enn tre ganger så høy som husholdningens samlede inntekt).

Store sykdomsutgifter

andel personer som tilhører en husholdning som mottar grunnstønad

Inntektsfordeling

1. Gini-koeffisienten. Dette er et ulikhetsmål som baser seg på forholdet mellom den kumulative andelen av befolkningen rangert etter størrelsen på inntekten, og den kumulative andelen av totalinntekten de disponerer. Størrelsen på koeffisienten representerer den andelen av totalinntekten som må fordeles for å oppnå full likhet. Gini-koeffisienten kan variere fra 0 (fullstendig likhet) til 1 (maksimal ulikhet).
2. S80/S20 er forholdstallet mellom gjennomsnittsinntektene til den femdelen (20%) av befolkningen med aller høyest ekvivalentinntekt og gjennom-

snittsinntektene til den femdelen (20 %) som har lavest inntekt.

3. P90/P10 er forholdstallet mellom inntekten til den personen i fordelingen som har høyere inntekt enn 90 prosent av alle andre (P90) og inntekten til den personen som har lavere inntekt enn 90 prosent av alle andre (P10). Fordelen med dette målet i forhold til S80/S20 er at det i mindre grad blir påvirket av observasjoner med svært høye (eller lave) beløp.

I tillegg gis det flere indikatorer for å belyse boforhold, oppfatning av egen økonomi samt helse, beskrevet nærmere nedenfor under avsnittene 2.6- 2.8.

De gruppene som ovennevnte indikatorer gis for er:

1. Enslige forsørgere (mor eller far med barn 0-17 år)
2. Par med barn 0-17 år i laveste inntektsklasse (tidelen med lavest inntekt etter skatt per forbruksenhet - EU-skala)
3. Barn under 18 år
4. Alderspensjonister
5. Aleneboende minstepensjonister (aleneboende og mottaker av sært tillegg)
6. Uførepensjonister
7. Etterlattepensjonister (gjenlevende ektefelle)
8. AFP-pensjonister
9. Langtidssyke (personer som mottar rehabiliterings- eller attføringspenger)
10. Langtidsledige (personer som har et registrert ledighetsforhold på mer enn 6 måneder bak seg. Personer som er registrert som langtidsledige i for eksempel januar 2002 vil derfor ha et ledighetsforhold som strekker seg minst 5 måneder tilbake i 2001).
11. Innvandrere i alt (førstegenerasjonsinnvandrere eller født i Norge av to utenlandsfødte foreldre)
12. Innvandrere med ikke-vestlig landbakgrunn (innvandrere med landbakgrunn fra Øst-Europa, Asia, Afrika, Mellom- og Sør-Amerika eller Tyrkia)
13. Flyktninger. Bygger på data fra Utlendingsdirektoratet, hvor flukt har vært gitt som årsak til søknad om opphold.
14. Sosialhjelpsmottakere (mottatt sosialhjelp i løpet av året)
15. Aleneboende under 35 år (studenter er utelatt fra gruppen)
16. Seniorbefolkningen (alle personer i alderen 50-66 år)

I tillegg gis det som referanse tall for hele befolkningen, alle personer 16 år og eldre (utdanningsnivå) og alle personer i alderen 25-65 år.

Indikatorne gis gjennomgående for alle personer tilhørende husholdninger hvor hovedinntektstaker tilhører en av gruppene ovenfor (med unntak av gruppene 1-3).

Det er viktig å være klar over at gruppene ovenfor ikke er gjensidig utelukkende, men i varierende grad overlapper hverandre. Vedleggstabell 1 bakerst i rapporten gir en oversikt over i hvilken grad de ulike gruppene griper inn i hverandre.

2.6. Indikatorer på boforhold

Andre småhus: Dette omfatter rekkehus, kjedehus, atriumhus eller andre sammenbygde småhus, vertikal- og horisontaldelt tomannsbolig og terrassehus.

Eiere: Personer som bor i husholdning som eier boligen sin selv eller gjennom andels- eller aksjeselskap.

Boligareal: Dette er det totale arealet innenfor boligens yttervegger. I kjeller og på loft regnes bare beboelsesrom med.

Bor trangt: Dette er aleneboende som bor på ett rom eller flerpersonhusholdninger med flere medlemmer enn antallet rom i boligen.

Svært romslig: Dette er personer som bor i husholdning som disponerer minst 3 rom mer enn antallet personer. Som rom regner en da ikke kjøkken, bad, WC, entre eller rom under 6 kvadratmeter. Heller ikke rom som bare brukes til næringsformål.

Bolig med råte og fukt: Personer som svarer at det er råte i vinduer eller gulv eller at det er tak som lekker eller fukt i vegger eller gulv der de bor.

Utsatt for støy: Personer som svarer at de har problemer med støy fra naboer eller annen støy utefra, f.eks. fra trafikk, industri eller anlegg.

Utsatt for forurensning: Personer som svarer at de har problemer med støv, lukt eller annen forurensning ved boligen på grunn av trafikk eller industri.

Boutgiftsbelastning: Høy boutgiftsbelastning har husholdninger der summen av renter og avdrag og husleie utgjør minst 25 prosent av husholdningens samlede inntekt etter skatt. Dersom denne andelen er under 10 prosent er boutgiftsbelastningen lav.

2.7. Indikatorer på økonomisk situasjon

Betalingsproblemer: Personer som svarer bekreftende på at det i løpet av de siste 12 måneder har hendt at husholdningen har vært ute av stand til å betale husleie eller fellesutgifter/boliglån/elektrisitet og kommunale avgifter/andre lån, herunder avbetalingslån.

Økonomisk romslighet: Personer svarer på spørsmålet 'Tenk på den samlede inntekten til alle i husholdningen. Hvor lett eller vanskelig er det for dere 'å få endene til å møtes' med denne inntekten?'

2.8. Indikatorer på helse

Langvarig sykdom: Dette er sykdom som har vart i minst 6 måneder eller nyere sykdom som en regner med vil bli varig.

Hjerte- og karsykdom: Dette er syketilfeller med diagnose nr.: 390-458, 746, 747.

Muskel- og skjelettsykdom: Dette er syktilfelle med diagnose nr.: 710-738, 754-756, 787.

Sykdom som påvirker hverdagen: Dette er svarernes vurdering av alle slags virkninger av sykdom de har fortalt om: smerter, angst, søvnproblem, trøtthet, nedsatt aktivitet mv. Det gjelder også virkninger som kommer og går i perioder der svareren må foreta en samlet vurdering over tid av virkningene av sykdommen.

Dårlig psykisk helse: Målet er basert på fem spørsmål om symptomer på nervøse plager (nervøsitet og indre uro, stadig redd og engstelig, følelse av håpløs framtid, nedtrykt og tungsindig, mye bekymret og urolig). Svarene i fire kategorier fra ikke plaget til svært plaget siste 14 dager gis verdier fra 1 til 4. Hvis summen av disse verdiene for de fem spørsmål er minst 10 har personen dårlig psykisk helse.

Bevegelsesvansker: Klarer ikke å gå i trapper uten å hvile eller å gå en fem minutters tur i noenlunde raskt tempo.

Nedsatt deltaking i aktiviteter: Personer som har svært vanskelig for å delta i foreningsaktivitet eller andre fritidsaktiviteter på grunn av varige helseproblemer eller funksjonshemming.

Hjelpetrengende: Dette er personer som ikke "uten hjelp av andre klarer dagligvareinnkjøp" eller ikke "uten hjelp klarer vask og rengjøring av boligen".

Pleietrengende: Dette er personer som ikke "uten hjelp av andre klarer av- og påkledning".

3. Lavinntekt og inntektsfordeling

Jon Epland

Formålet med dette kapitlet er å gi en oversikt over utviklingen i årlig lavinntekt i et lengre perspektiv. Siden andelen med lavinntekt - slik vi definerer lavinntekt her - i stor grad påvirkes av utviklingen i ulikhet, ser vi også på hva som har skjedd med inntektsfordelingen i samme periode.

Som nevnt i kapittel 2 har vi valgt å benytte en "relativ" definisjon av lavinntekt, der lavinntektsgrensen hele tiden ses i forhold til det som er den vanlige eller "gjennomsnittlige" levestandarden i landet. Men vi skal i tillegg trekke inn også en "absolutt" tilnærming. Det kan være av interesse å beregne hvor mange som er i lavinnteksgruppen, dersom en benytter en lavinntektsgrense basert på ett bestemt år i en periode på flere år, og deretter bare justerer denne lavinntektsgrensen for pristigningen som har funnet sted i perioden.

I tillegg til å vise utviklingen for hele befolkningen i et lengre perspektiv, skal vi også se på forekomsten av årlig lavinntekt innen ulike grupper av husholdninger, blant annet de gruppene som ble omtalt i kapittel 2.

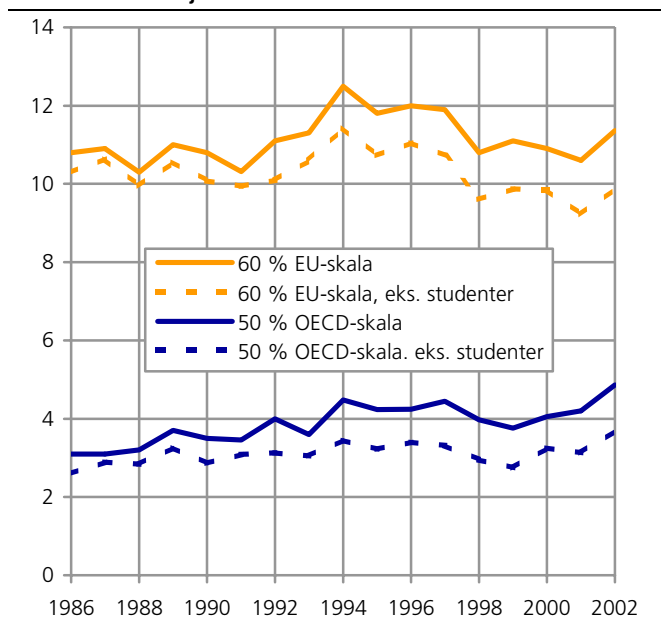
Vi presenterer utviklingen i årlig lavinntekt for to ulike lavinnteksdefinisjoner. Den ene tar utgangspunkt i tilrådinger fra OECD, og benytter 50 prosent av medianinntekten som lavinntektsgrense, etter at inntektene har blitt justert ved hjelp av den såkalte OECD-skalaen. Den andre følger anbefalinger fra EU, og har 60 prosent av medianinntekten som lavinntektsgrense. I tillegg benyttes her en ekvivalensskala som legger noe mer vekt på husholdningenes stordriftsfordeler, enn det den gamle OECD-skalaen gjør. For en nærmere omtale av ekvivalensskalaer viser vi til kapittel 2.

I tillegg til å vise utviklingen for hele befolkningen, presenteres også utviklingen i lavinntekt der vi har utelatt personer i studenthushold. Grunnen til dette er at studenter - på grunn av at studielån ikke betraktes som inntekt i inntektsundersøkelsen - ofte vil ha lave inntekter og dermed være overrepresentert i lavinnteksgruppen. Men siden det å ta utdanning kan ses på som en form for investering i framtidig inntekt, kan det hevdes at det er urimelig å betrakte studenter som en lavinnteksgruppe. I tillegg tenderer antallet studenter

å øke i perioder med svekkede konjunkturer, noe som kan påvirke andelen med lavinntekt.

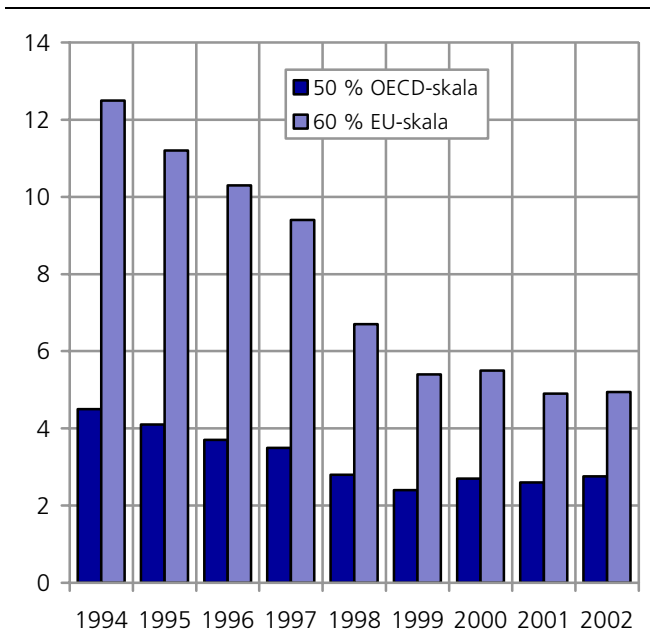
Figur 3.1 viser utviklingen i årlig lavinntekt fra 1986 til 2002. Vi ser at andelen med lavinntekt er betydelig lavere når en benytter OECD sin definisjon, enn EU sin definisjon. Ifølge OECD sin lavinnteksdefinisjon hadde om lag 5 prosent av befolkningen lavinntekt i 2002, mens anslagene basert på EU sin definisjon ligger klart høyere på omlag 11 prosent. De ulike tallene skyldes først og fremst at lavinntektsgrensen er satt betydelig høyere i EU sin definisjon (60 prosent av medianen), slik at flere personer rimelig vis vil komme under denne lavinntektsgrensen, sammenlignet med OECD sin definisjon (50 prosent). I tillegg gir OECD sin ekvivalensskala, der en legger mindre vekt på husholdningenes stordriftsfordeler, en lavere medianinntekt i befolkningen enn EU sin skala. Når studentene er utelatt faller andelen med lavinntekt med om lag ett prosentpoeng for begge lavinnteksdefinisjoner, - noe mer i slutten av perioden enn i begynnelsen. Dette skyldes trolig økningen i studentmassen i samme tidsrom.

Figur 3.1. Utviklingen i årlig lavinntekt. To ulike lavinnteksdefinisjoner. 1986-2002. Prosent

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Inntekts- og formuesundersøkelsen for husholdninger

Figur 3.2. Utviklingen i årlig lavinntekt. Lavinntekt basert på inntektsgrenser for 1994. Prosent

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Inntekts- og formuesundersøkelsen for husholdninger

Utviklingen i lavinntekt i årene etter 1986 er ikke særlig forskjellig for de to lavinnteksdefinisjonene, og hovedkonklusjonen er at det bare har funnet sted små endringer i andelen med årlig lavinntekt. Vi ser at andelen med lavinntekt økte noe fram til midten av 1990-tallet, etterfulgt av en reduksjon fram til om lag 1999 - 2000. Deretter ser det på nytt ut til at vi får en økning i andelen med lavinntekt. Reduksjonen etter 1995 er noe sterkere for EU-definisjonen enn for OECD sin definisjon. Dette kan blant annet skyldes en betydelig nedgang i lavinntekt blant pensjonistene på slutten av 1990-tallet, blant annet som følge av en sterk økning i minstepensjonen på samme tidspunkt. Mange pensjonister vil ha inntekter like i nærheten av EU sin lavinntektsgrense, mens dette ikke vil være tilfelle for OECD sin definisjon der lavinntektsgrensen ligger klart lavere enn minstepensjonen i folketrygden. Utviklingen i lavinntekt ser ellers ut til i stor grad å sammenfalle med de økonomiske konjunkturer i perioden, som tidligere påpekt i Andersen m.fl. (2003). Andelen med lavinntekt ser ut til å øke i nedgangstidene mot slutten av 1980-tallet, for siden å bli redusert i takt med bedre konjunkturer etter 1995. Svekkede konjunkturer i 2002 kan være en medvirkende forklaring på hvorfor vi på nytt ser en økning i andel med lavinntekt dette året.

Vi har så langt definert lavinntekt basert på relative avstander til medianinntekten for det enkelte år. Men det kan også ha interesse å se på utviklingen i lavinntekt når en velger lavinntektsgrensen for ett bestemt år, og deretter bare korrigerer dette beløpet for prisstigningen i perioden. Med en slik tilnærming får en bedre fram hvordan inntektsutviklingen har vært for de med lavinntekt i perioden. Dersom for eksempel personene nederst i fordelingen har hatt en svakere

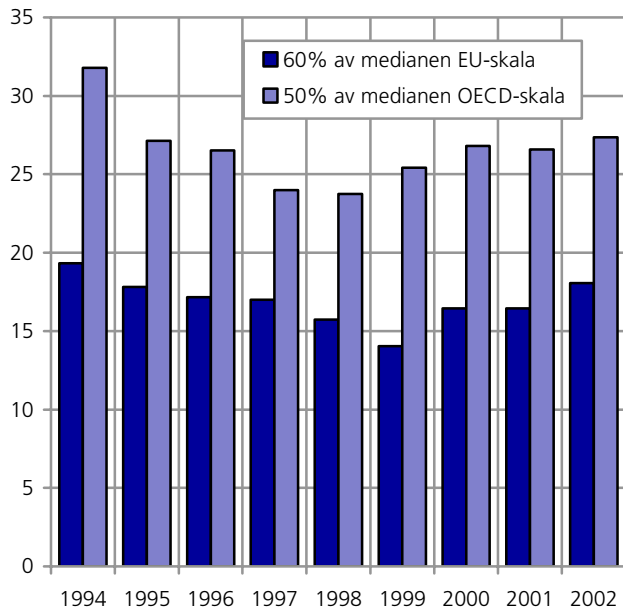
inntektsutvikling i perioden, enn den generelle inntektsveksten i samfunnet (medianinntekten), vil dette føre til en økning i tallet på personer med lavinntekt.

I figur 3.2 viser utviklingen i lavinntekt for årene 1994 til 2002, men der vi nå benytter lavinntektsgrensen for første året i perioden, 1994, som referanse for alle påfølgende år. Figuren viser hvor mange personer som ville være i lavinnteksgruppen de ulike årene dersom en tok utgangspunkt i det beløpet som var lavinntektsgrensen i 1994, bare justert for prisstigningen i perioden. Perioden 1994-2002 er valgt for at vi skal få et bredest mulig datagrunnlag, ved å inkludere også inntekter som har kommet med i inntektsstatistikken i løpet av de siste årene.

Som figuren viser har det funnet sted en betydelig reduksjon i andelen med lavinntekt, når vi benytter en "fast" lavinntektsgrense forankret til ett bestemt år. Vi ser at særlig lavinnteksandelen basert på EU-definisjonen faller betydelig i årene fram til 1999, for deretter å flate ut. Endringen er noe mindre dramatiske for OECD sin definisjon, selv om vi også her ser en fallende trend fram til om lag 1999. Dette kan tolkes som at den realinntektsveksten som har funnet sted i husholdningene mot slutten av 1990-tallet, også ser ut til å ha kommet de med lave inntekter til gode. Men vi ser også at realinntektsøkningen til de i lavinnteksgruppen ser ut til å ha stoppet opp de siste årene. Etter 1999 har andelen med lavinntekt, basert på 1994-års lavinntekt, ligget fast på hhv. 5 og 3 prosent for EU og OECD sin definisjon av lavinntekt.

Den store forskjellen i nedgangen på personer med lavinntekt for de to ulike lavinnteksdefinisjonene, krever en nærmere omtale. Vi har sett at når en benytter EU sin lavinnteksdefinisjon finner vi en mye sterkere nedgang i tallet på personer med lavinntekt, enn når en benytter OECD sin definisjon. Men mye av årsaken til dette er at de to lavinnteksgruppene er ulikt sammensatt. Siden EU sin lavinntektsgrense ligger mye høyere enn OECD sin grense, vil lavinnteksgruppen også omfatte en rekke personer som ikke regnes med blant de med lavinntekt ifølge OECD sin definisjon. Dette vil for eksempel være tilfelle for flere pensjonistgrupper. I de siste årene har de årlige trygdeoppgjørene gitt solid realvekst i trygdeutbetalingene, om lag på linje med lønnsutviklingen. Dette betyr at stadig færre pensjonister vil tilhøre lavinnteksgruppen når en, slik vi gjør i figur 3.2, benytter en "fast" lavinntektsgrense for ett bestemt år, og bare justerer for prisstigningen. Ved bruk av OECD sin lavinnteksdefinisjon vil det knapt være noen pensjonister blant de med lavinntekt, siden lavinntektsgrensen nå ligger under det som er folketrygdens minstepensjon. Det er dermed et større innslag av personer som står utenfor både trygdesystemet og arbeidslivet, og som derfor ikke i like stor grad har nytt godt av realveksten i lønn og pensjoner på slutten av 1990-tallet.

Figur 3.3. Utviklingen i lavinntektsgapet. 1994-2002. Prosent

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Inntekts- og formuesundersøkelsen for husholdninger.

Vi har nå beskrevet utviklingen i lavinntekt ved å tallfeste hvor mange i befolkningen som har årlig lavinntekt over tid. En slik opptelling av hvor mange personer som til enhver tid har lavinntekt gir nyttig informasjon om forekomsten av lavinntekt, om det blir flere eller færre med lavinntekt, men sier ingen ting om inntektssituasjonen til de som befinner seg i lavinntektsgruppen. Det oppfattes for eksempel som problematisk dersom de fattige stadig blir fattigere, selv om tallet på fattige ikke endrer seg noe særlig. En måte å belyse inntektssituasjonen til de i lavinntektsgruppen er å presentere "lavinntektsgapet", som er et mål på hvor mye inntekt de "fattige" mangler på ikke lengre å være fattige.

Figur 3.3 viser lavinntektsgapet for perioden 1994-2002. Vi definerer lavinntektsgapet på samme måte som Eurostat (2003a), ved å ta utgangspunkt i den prosentvise forskjellen mellom det beløpet som tilsvarer medianinntekten (per forbruksenhet) til alle "fattige" og det beløpet som utgjør selve lavinntektsgrensen. Jo høyere inntektsnivået (medianinntekten) til de "fattige" er i forhold til lavinntektsgrensen, desto mindre vil lavinntektsgapet være.

Figuren viser at når en benytter EU sin lavinntektsdefinisjon var lavinntektsgapet 18 prosent i 2002. Dette betyr at halvparten av alle "fattige" hadde en inntekt minst tilsvarende 82 prosent av lavinntektsgrensen. Det er med andre ord relativt mange av de "fattige" som befinner straks under lavinntektsgrensen, når en benytter EU sin definisjon. Går vi over til å se på tilsvarende fordeling ved bruk av OECD sin definisjon, ser vi at lavinntektsgapet nå er 27 prosent. De som er "fattige" ifølge OECD sin definisjon, er altså noe

"fattigere" enn det tilsvarende gruppe basert på EU sin metode var. En forklaring på dette kan være at ved OECD sin definisjon er gruppen med lavinntekt mye mindre enn ved bruk av EU sin definisjon, jmf figur 3.1. Dette betyr igjen at personer med ekstremt lave inntekter, for eksempel næringsdrivende eller aksjonærer med negative inntekter, vil utgjøre en større del av lavinntektsgruppen ved bruk av OECD sin definisjon, enn ved EU sin definisjon. Dette fører igjen til at disse personene i større grad vil kunne påvirke inntektene til alle de som befinner seg i lavinntektsgruppen, og dermed være med på å øke avstanden til lavinntektsgrensen. Ved EU sin definisjon ville denne gruppen av personer utgjøre en relativt liten del av lavinntektsgruppen, slik at de ikke influerer i særlig grad på inntektsnivået (medianen) til alle i lavinntektsgruppen.

Utviklingen i perioden etter 1994 viser ellers at personene i lavinntektsgruppen forbedret sin situasjon fram til ca. 1998-1999, ved at lavinntektsgapet ble stadig mindre. De siste årene, 2000-2002, er det på nytt en tendens til at lavinntektsgapet øker, selv om avstanden fram til lavinntektsgrensen fremdeles er mindre enn det den var i 1994. Dette gjelder uansett valg av lavinntektsdefinisjon.

3.1. Sammensetning av lavinntektsgruppen

I det neste avsnittet skal vi se nærmere på ulike lavinntektsindikatorer innen ulike typer av husholdninger, blant annet med det for øye å vise hvor forskjellig sammensetningen av lavinntektsgruppen kan bli når en benytter to ulike lavinntektsdefinisjoner. Vi vil vise tre ulike dimensjoner ved lavinntektsgruppen: (a) sammensetningen av lavinntektsgruppen, det vil si hvilke grupper som utgjør en stor eller liten del av alle med lavinntekt, (b) sannsynligheten for å tilhøre lavinntektsgruppen, det vil si andelen med lavinntekt innen hver enkelt husholdningstype, og (c) lavinntektsgapet innen de ulike husholdningstypene. Det vil også gå klart fram at de ulike lavinntektsdefinisjonene som benyttes (EU og OECD), viser stor variasjon når det gjelder å tallfeste hvilke grupper som utgjør lavinntektsgruppen.

Tabell 3.1 viser at ved bruk av EU sin lavinntektsdefinisjon så er det først og fremst de som bor alene som utgjør lavinntektsgruppen, og særlig da de yngste og de eldste aleneboende. Til sammen utgjorde alle aleneboende godt over halvparten (58 prosent) av alle i lavinntektgruppen i 2002. I tillegg utgjør småbarnsfamiliene en betydelig gruppe, med en andel på 12 prosent. Det er også enpersonhusholdningene som er har størst sannsynlighet eller "risiko" for å ha lavinntekt. Særlig enslige alderspensjonister har en svært høy risiko for å tilhøre lavinntektsgruppen (42 prosent), sammen med yngre enslige og enslig forsørgere. Blant grupper med relativt lav risiko for å ha lavinntekt finner vi par med barn.

Tabell 3.1. Lavinntektsindikatorer innen ulike husholdningstyper, 2002

	EU-skala (60% av medianinntekten)			OECD-skala (50% av medianinntekten)		
	Andel av alle med lavinntekt	Andel med lavinntekt	Lavinntekts-gapet	Andel av alle med lavinntekt	Andel med lavinntekt	Lavinntekts-gapet
Enslige under 45 år	27	35,4	36	37	20,6	35
Enslige 45-64 år	6	14,4	18	4	4,1	57
Enslige 65- år og eldre	23	42,6	12	2	1,3	12
Par uten barn, under 45 år	4	9,6	27	5	5,4	27
Par uten barn 45-64 år	2	2,4	21	2	1,1	55
Par uten barn 65- år og eldre	6	8,0	7	2	1,0	56
Par med barn, yngste barns alder 0-6 år	13	6,4	14	21	4,4	11
Par med barn, yngste barns alder 7-17 år	6	3,6	21	10	2,5	18
Enslige forsørgere	10	16,0	19	14	9,7	16
Andre husholdninger	4	4,7	20	6	2,5	13
Alle	100	11,4	18	100	4,9	26

Kilde : Statistisk sentralbyrå. Inntekts- og formuesundersøkelsen for husholdninger.

Det er imidlertid klare forskjeller når det gjelder inntektsnivået til personene i de ulike husholdningstypene, for eksempel mellom enslige under 45 år og enslige over 64 år. Vi ser at "lavinntekts-gapet" er på hele 36 prosent for enslige under 45 år, mens tilsvarende tall er bare 12 prosent blant de eldste. Dette tyder på at inntektene til de fleste enslige eldre i lavinntektsgruppen ikke ligger langt fra lavinntektsgrensen, mens mange yngre enslige til dels har svært lave inntekter som gjør at gapet fram til lavinntektsgrensen er betydelig. Noe av forklaringen er selvsagt at mange unge enslige er studenter som lever av studielån, som ikke inngår i inntektsbegrepet. Men det er i tillegg mange i denne gruppen som har en marginal tilknytning til arbeidslivet, samtidig med at de står utenfor trykkesystemet. Dette står i kontrast til gruppen av enslige alderspensjonister, der alle mer eller mindre vil være "garantert" en inntekt tilsvarende minstepensjonen. For disse vil avstanden til lavinntektsgrensen rimeligvis bli relativt kort, og lavinntekts-gapet tilsvarende lite.

Når vi går over til å se på andelen med lavinntekt ut i fra OECD sin definisjon, får vi godt dokumentert at gruppen med lavinntekt nå i stor grad endrer sammensetning. Enslige eldre, som utgjorde om lag en firedel av alle med lavinntekt ifølge EU sin definisjon, har nå en andel på bare 2 prosent. Forklaringer er, som tidligere nevnt, at lavinntektsgrensen (86 000 kroner) nå ligger klart under det som var minstepensjonen i 2002 (95 500 kroner). Det vil dermed være svært få eldre med så lave inntekter. Det er i stedet yngre enslige som nå dominerer gruppen med lavinntekt, med en andel på hele 37 prosent. I tillegg er det relativt mange småbarnsfamilier og enslige forsørgere blant de med lavinntekt.

Vi får også bekreftet at "lavinntekts-gapet" er betydelig større når en benytter OECD sin lavinnteksdefinisjon. Dette kommer klartest til syne i gruppen av middelaldrende par uten barn, der lavinntekts-gapet var på nesten 60 prosent. Men dette skyldes at det er svært få i slike husholdningstyper som befinner seg under lavinntektsgrensen, og de som har så lave inntekter har dette hovedsakelig på grunn av at de har negative inntekter som følge av store underskudd i næringsvirksomheten eller tap ved salg av aksjer.

3.2. Utviklingen i lavinntekt for noen økonomisk utsatte grupper

I dette avsnittet ser vi nærmere på andelen med lavinntekt innen de ulike gruppene som ble omtalt i kapittel 2.5. Vi får også et innblikk i hvordan utviklingen har vært de siste årene - om noen grupper har forbedret eller forverret sin situasjon relativt sett - gjennom å sammenligne med tidligere år.

Tabell 3.2 viser andelen med lavinntekt ifølge EU sin definisjon for noen utvalgte år etter 1996. Vi ser at det er klare forskjeller i andelen med lavinntekt blant enslige forsørgere og par med barn. Blant enslige forsørgere hadde 16 prosent lavinntekt i 2002, mens dette var tilfelle for 5 prosent av alle personer i husholdningstypen par med barn. Barn som har én forsørger har altså om lag tre ganger så stor sannsynlighet for å havne i lavinntektsgruppen som barn med to forsørgere. Utviklingen mellom 1996 og 2002 er ellers preget av stabilitet for barnefamiliene, men vi registrerer en svak økning i andelen enslige forsørgere med lavinntekt i 2002.

Blant de ulike gruppene av trygdemottakerne er det aleneboende minstepensjonister som peker seg ut som gruppen med den høyeste andelen i lavinntektsgruppen. I 2002 hadde så mange som 7 av 10 enslige minstepensjonister en inntekt under lavinntektsgrensen. Det likevel lett å peke på årsaken til dette høye tallet. Som allerede påpekt får vi ved EU sin lavinnteksdefinisjon en lavinntektsgrense som ligger betydelig høyere, enn for eksempel minstepensjonen til enslige. I 2002 måtte en enslig minstepensjonist ha en tilleggsinntekt utover pensjonen på om lag 29 000 kroner, for ikke å havne i lavinntektsgruppen. For mange minstepensjonister der tilleggsinntektene hovedsakelig kommer i form av renter på bankinnskudd eller tjenstepensjon, vil det være svært få med så store tilleggsinntekter. I 2002 hadde for eksempel om lag halvparten av alle aleneboende minstepensjonister tilleggsinntekter på mindre enn 20 000 kroner. På tross av at svært mange aleneboende minstepensjonister er å finne i lavinntektsgruppen, har utviklingen vært gunstig for denne gruppen. Bare mellom 1996 og 1999 falt andelen med lavinntekt fra 84 til 74 prosent. Denne reduksjonen må ses på

bakgrunn av den ekstraordinære hevingen av minstepensjonen i 1998.

En annen gruppe som er kraftig overrepresentert i lavinntektsgruppen er personer i husholdninger der hovedinntektstakeren har vært arbeidsledig i minst seks måneder. Nærmere en tredjedel av alle langtidslidende var i lavinntektsgruppen i 2002. Dette var en høyere andel enn det en finner både blant langtidssyke (20 prosent) og alders- og uførepensjonister (25 og 14 prosent).

Som det framgår av tabellen er innvandrere også en gruppe som er kjennetegnet av at mange tilhører lavinntektsgruppen. I 2002 hadde om lag en tredjedel av alle personer i husholdninger der hovedinntektstaker var innvandrere med ikke-vestlig bakgrunn, en inntekt under lavinntektsgrensen (EU-definisjon). Personer i innvandrerhusholdninger hadde dermed en sannsynlighet for å tilhøre lavinntektsgruppen, som var tre ganger høyere enn befolkningen generelt. Også blant personer i flyktingehushold er andelen med lavinntekt høy, der nesten 4 av 10 var i lavinntektsgruppen. Andelen innvandrere med lavinntekt har økt noe siden 1999.

To andre grupper med en høy andel personer med lavinntekt, er unge enslige og sosialhjelpsmottakere. Det er ikke uventet at mange sosialhjelpsmottakere befinner seg i lavinntektsgruppen, i 2002 var andelen så høy som 44 prosent. Men andelen sosialhjelpsmottakere i lavinntektsgruppen ser ut til å ha økt de

siste årene. I 1999 var andelen med lavinntekt 35 prosent, mot altså 44 prosent tre år senere. Andelen med lavinntekt blant ikke-studerende enslige under 35 er var noe lavere enn blant sosialhjelpsmottakere, med en andel på 29 prosent i 2002. Selv om yngre enslige har en klart større sannsynlighet for å tilhøre lavinntektsgruppen enn befolkningen generelt, har andelen med lavinntekt endret seg lite de siste årene.

Tabell 3.2 viser også andelen med lavinntekt basert på OECD sin definisjon. Som tidligere omtalt er det først og fremst blant alderspensjonister at forskjellen mellom de to definisjonene er store. Dette blir godt illustrert når det gjelder forekomsten av lavinntekt blant alderspensjonister og aleneboende minstepensjonister. Som vi tidligere har sett, hadde begge disse gruppene relativt mange med lavinntekt ved bruk av EU-definisjonen. Men når vi benytter OECD sin lavinntektsdefinisjon endrer dette seg, og vi finner nå svært få pensjonister blant dem med lav inntekt. Forklaringen er, som tidligere omtalt, at lavinntektsgrensen ved bruk av OECD sin definisjon ligger lavere enn minstepensjonen.

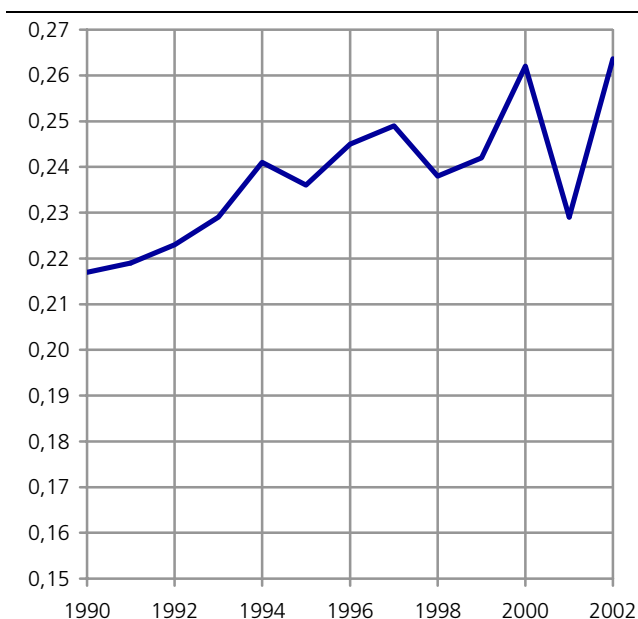
For andre grupper er det derimot stor grad av samsvar mellom de to lavinntektsdefinisjonene. Det er tre grupper som særlig skiller seg ut når det gjelder forekomst av lavinntekt. Både blant langtidslidende, ikke-vestlige innvandrere og sosialhjelpsmottakere var om lag én av fem i lavinntektsgruppen i 2002.

Tabell 3.2. Andel personer i husholdninger med årlig inntekt etter skatt per forbruksenhet under ulike avstander til medianinntekten. To ulike lavinntektsdefinisjoner. Ulike grupper. 1996, 1999, 2001 og 2002. Prosent

	OECD-definisjon				EU-definisjon			
	1996	1999	2001	2002	1996	1999	2001	2002
Hele befolkningen	4,2	3,8	4,2	4,9	12,0	11,1	10,6	11,4
Personer 16 år og eldre	4	4	4	5	13	12	12	12
Personer 25-65 år	3	3	3	4	7	7	6	7
Personer i husholdninger hvor hovedinntektstaker er i alderen 50-66 år	2	2	2	2	6	6	5	5
Barnefamilier								
Enslige forsørgere	7	5	7	10	14	15	13	16
Par med barn 0-17 år	3	3	3	4	5	4	4	5
Barn under 18 år	4	4	5	6	7	7	7	8
Trygdemottakere								
Alderspensjonister	2	1	1	1	32	26	25	25
Uførepensjonister	3	3	2	3	16	16	13	14
AFP-pensjonister	0	0	0	1	2	5	2	2
Etterlattepensjonister (gjenlevende ektefelle)	1	2	2	2	11	16	14	8
Aleneboende minstepensjonister	3	2	3	2	84	74	72	75
Langtidssyke	4	5	6	8	15	18	21	20
Langtidslidende	18	8	22	17	36	33	39	33
Innvandrere og flykninger								
Innvandrere i alt	17	11	15	18	28	20	24	27
Innvandrere med ikke-vestlig landbakgrunn	23	15	21	23	36	26	31	33
Flykninger	20	17	23	26	34	29	33	36
Andre grupper								
Sosialhjelpsmottakere	16	14	21	25	36	35	41	44
Aleneboende under 35 år	14	11	14	13	26	27	27	29

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Inntekts- og formuesundersøkelsen for husholdninger.

Figur 3.4. Utviklingen i inntektsulikhet (Gini-koeffisienter). Inntekt etter skatt per forbruksenhet¹ (EU-skala). 1990 - 2002

¹ Negative beløp satt lik 0.

Kilde : Statistisk sentralbyrå. Inntekts- og formuesundersøkelsen for husholdninger.

3.3. Inntektsfordeling

Det er på mange måter en nær sammenheng mellom utviklingen i lavinntekt og endringer i inntektsfordelingen. Ved en relativ definisjon av lavinntekt, som vi hovedsaklig benytter i denne rapporten, vil andelen personer i lavinnteksgruppen i stor grad påvirkes av hva som skjer med den generelle inntektsfordelingen i samfunnet.

Vi skal i det følgende se nærmere på utviklingen i inntektsulikhet de siste årene. Ved presentasjon av inntektsforskjeller er det vanlig å benytte ulike summariske ulikhetsmål som kan si noe om graden av skjevfordeling mellom husholdningene. Et av de mest benyttede ulikhetsmålene er den såkalte Gini-koeffisienten. Dette målet varierer fra 0 (full likhet) til 1 (maksimal ulikhet). Jo høyere denne koeffisienten er, jo større er altså ulikheten.

Figur 3.4 viser en grafisk framstilling av inntektsulikheten målt ved Gini-koeffisienten for årene 1990-2002. Inntektsbegrepet er det samme som ble benyttet i avsnittet om lavinntekt, det vil si inntekt etter skatt per forbruksenhet. Siden det erfaringsmessig vil ha liten betydning hvilken ekvivalensskala som benyttes når en studerer endringer i inntektsfordelingen, baserer vi oss her kun på EU-skalaen.

Som figuren viser har inntektsulikheten økt i årene etter 1990. Det er særlig i to ulike perioder at forskjellene økte, først i årene mellom 1993 og 1997 og deretter etter 1999. Vi legger likevel merke til at

ulikheten falt dramatisk i fra 2000 til 2001, før den på nytt økte i 2002. Men dette skyldes for en stor del tilpasninger til endrede skatteregler for aksjeutbytte. For inntektsåret 2001 ble det innført personlig beskatning av aksjeutbytte, mens denne skatten ble fjernet allerede året etter. Dette førte til at mange aksjonærer lot være å ta ut utbytte i 2001. Aksjeutbytte er imidlertid en inntekt som er svært skjevfordelt og som i stor grad påvirker ulikhetsmål som Gini-koeffisienten.

Selv om slike summariske inntektsmål gir en god indikasjon på om ulikheten har blitt større eller mindre over tid, så kan ikke dette målet si noe om hvor i inntektsfordelingen endringene skjer, om det er for eksempel endringer i toppen eller bunnen av fordelingen som forklarer at endringer i ulikheten. For bedre å få fram slike endringer har vi delt befolkningen inn i fem like store inntektsklasser (kvintiler), sortert etter størrelsen på inntekten etter skatt per forbruksenhet. Tabell 3.3 viser hvor stor del av totalinntekten de ulike inntektsklassene disponerer over tid.

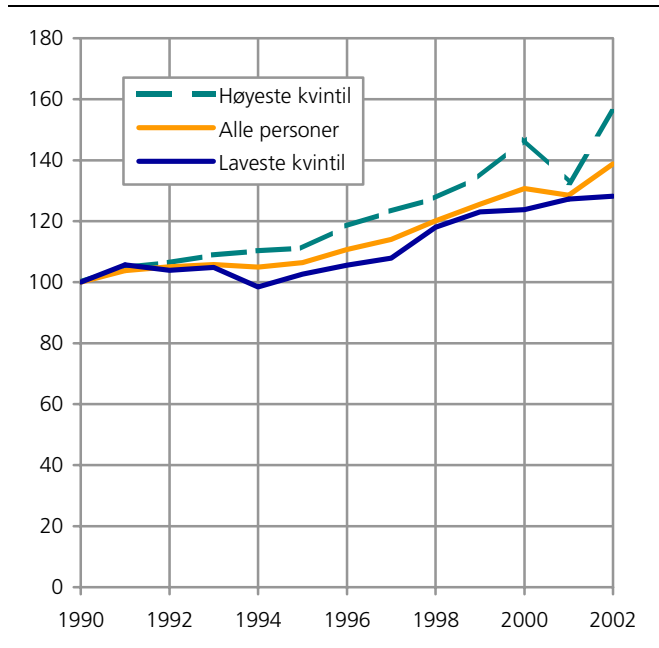
Tabellen viser at når ulikheten økte utover på 1990-tallet så er det først og fremst på grunn av at personene den høyeste inntektsklassen disponerer en stadig større andel av totalinntekten. Den "fattigste" femdelen disponerte riktig nok en noe lavere andel av totalinntekten i 2002 enn tidligere år, men dette gjelder også for alle andre inntektsklasser til og med kvintil 4. Det er altså den rikeste femdelen som har økt sin andel av totalinntekten på bekostning av alle andre med lavere inntekter. Den rikeste femdelen økte for eksempel sin andel av totalinntekten fra om lag 33 prosent av all inntekt på begynnelsen av 1990-tallet, til over 36 prosent i 2002.

Den betydelige økningen i inntektene til den høyeste inntektsklassen er dermed en medvirkende årsak til at forskjellen mellom de "rike" og de "fattige" har blitt større de siste årene. Mens gjennomsnittsinntektene til den rikeste femdelen av befolkningen var 3,1 ganger større enn den fattigste femdelen i 1990, hadde denne forskjellen økt til 3,8 ganger i 2002. Men i tabell 3.3 presenteres også et alternativt ulikhetsmål, nemlig forholdstallet mellom inntekten til den personen som hadde en inntekt høyere enn 90 prosent av alle andre i befolkningen, og inntekten til den personen som hadde en inntekt lavere enn 90 prosent av befolkningen (P90 og P10). Dette er på sett og vis et mer robust mål på ulikhet, siden det i liten grad påvirkes av ekstremverdier i begge ender av fordelingen. Vi ser at dette forholdstallet har vært forbausende stabilt i hele perioden. Dette kan tolkes som at når vi registrerer at ulikheten har økt, så skyldes dette at noen får personer (færre enn 10 prosent av befolkningen) må ha økt inntektene betraktelig mye mer enn resten av befolkningen. Det er nærliggende å peke på utviklingen i kapitalinntektene, særlig de store aksjeutbyttene etter

1999, som en viktig forklaring på økningen i ulikhet. I et lengre perspektiv bidrar trolig også utviklingen i andre inntekter, for eksempel lønn, til den økte ulikheten (se for eksempel Fjærli og Naug 2000 og Det Tekniske beregningsutvalg for inntektsoppgjørene 2003).

Selv om vi registrerer at de observerte inntektsforskjellene har økt det siste tiåret, så er det likevel viktig å være oppmerksom på at den realinntektsøkningen som har funnet sted i løpet av 1990-tallet, også har kommet de nederst i inntektsfordelingen til del. Dette blir illustrert i figur 3.5 som viser den prosentvise realinntektsøkningen til de "fattige" (1. kvintil) og de "rike" (5. kvintil) samt gjennomsnittet for hele befolkningen. Som figuren viser skjedde det en klar inntektsforbedring for femdelen med lavest inntekt særlig mellom 1995 og 1999. Vi har tidligere i dette kapitlet sett at denne perioden også kjennetegnes av at andelen personer i lavinnteksgruppen ble noe redusert. I 2002 hadde personene i den laveste femdelen av befolkningen en inntekt per forbruksenhet som var om lag 28 prosent høyere enn det tilsvarende gruppe hadde i 1990. Figuren viser likevel klart at den rikeste femdelen har økt inntektene sine klart mer enn både den "fattigste" femdelen og befolkningen generelt. I 2002 hadde denne gruppen en inntekt som var hele 56 prosent høyere enn tilsvarende inntektsklasse hadde i 1990.

Figur 3.5. Utviklingen i inntekt etter skatt per forbruksenhet (EU-skala). Indeks i faste 2002-kroner. 1990=100

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Inntekts- og formuesundersøkelsen for husholdninger.

Tabell 3.3. Fordelingen av husholdningens inntekt etter skatt per forbruksenhet, for personer (EU-skala). Andel av totalinntekten¹. 1990 - 2002. Prosent

	Kvintiler					Alle	Gini-koeffisient	S80/S20 ²	P90/P10 ³
	1	2	3	4	5				
1990	10,4	15,6	19,1	22,8	32,1	100,0	0,217	3,1	2,6
1991	10,6	15,6	18,8	22,6	32,4	100,0	0,219	3,1	2,6
1992	10,2	15,4	19,0	22,8	32,5	100,0	0,223	3,2	2,7
1993	10,3	15,3	18,8	22,5	33,1	100,0	0,229	3,2	2,6
1994	9,7	15,1	18,8	22,6	33,8	100,0	0,241	3,5	2,8
1995	10,0	15,2	18,8	22,4	33,6	100,0	0,236	3,4	2,7
1996	9,9	15,0	18,6	22,2	34,4	100,0	0,245	3,5	2,7
1997	9,8	15,0	18,4	22,1	34,7	100,0	0,249	3,5	2,7
1998	10,2	15,2	18,4	22,1	34,1	100,0	0,238	3,4	2,7
1999	10,2	15,1	18,4	21,9	34,4	100,0	0,242	3,4	2,7
2000	9,8	14,7	17,9	21,4	36,1	100,0	0,262	3,7	2,7
2001	10,3	15,4	18,7	22,4	33,2	100,0	0,229	3,2	2,6
2002	9,6	14,8	18,0	21,6	36,1	100,0	0,264	3,8	2,7

¹ Negative beløp satt lik null.

² Forholdet mellom gjennomsnittsinntektene til rikeste og fattigste 20 prosent i befolkningen

³ Forholdstallet mellom inntekten til den personen som befinner seg mellom desil 9 og desil 10 (P90) og inntekten til den personen som befinner seg mellom desil 1 og desil 2 (P10).

Kilde : Statistisk sentralbyrå. Inntekts- og formuesundersøkelsen for husholdninger.

4. Sosiale indikatorer for barn og barnefamilier

Alice Steinkellner, Arne Andersen og Jon Epland

- 8 av 10 barn bor sammen med to voksne, men stadig flere bor sammen med bare en forsørger
- stadig færre enslige forsørgere har lav utdanning
- mer vanlig at par med barn i laveste inntektsklasse mottar sosialhjelp og bostøtte enn enslige forsørgere
- flere eneforsørgere med høy gjeldsbelastning
- mindre inntektsforskjeller blant barnefamilier enn i befolkningen, men ulikheten øker blant par med barn
- mange vanskeligstilte barnefamilier bor trangt
- boutgiftene tynger mange enslige forsørgeres økonomi
- en av fem enslige forsørgere og vanskeligstilte par med barn har ikke råd til å kjøpe nye klær

Innledning

Ved utgangen av 2002 var det omlag 1 076 000 barn under 18 år bosatt i Norge. De fleste barn bor i husholdninger med to voksne. I 2002 gjaldt dette for 82 prosent av barna. Det har likevel blitt mer vanlig at barna bor sammen med bare den ene av foreldrene. I 2002 gjaldt dette for om lag 17 prosent av alle barn, mens en liten gruppe barn (ca. 2 prosent) tilhører andre husholdningstyper, for eksempel flergenerasjons-husholdninger.

På tross av at det ble nesten 75 000 flere barn i alderen 0-17 år i befolkningen mellom 1990 og 2000, har ikke dette ført til at husholdninger med barn utgjør en større andel av husholdningene. På grunn av at andre husholdningstyper har økt enda mer - først og fremst gruppen av aleneboende -, har barnehusholdningenes andel av alle husholdninger blitt redusert fra å utgjøre om lag 30 prosent av husholdningene i 1991 til 28 prosent i 2002.

Det har tidligere blitt vist at barnefamiliene har vært blant inntektstvinnerne på 1990-tallet, med en økning i gjennomsnittsinntektene over gjennomsnittet. Særlig gjelder dette for par med barn. Det er grunn til å se denne utviklingen på bakgrunn av fortsatt økning i yrkesaktivitet blant mødrene på 1990-tallet, - både som følge av at flere har blitt yrkesaktive men også som følge av at stadig flere arbeider heltid (Statistisk sentralbyrå 2004c). Men det har samtidig kommet fram at de økonomiske forskjellene blant barn har blitt

større i samme periode, der de "rikeste" barnefamiliene har hatt en klart bedre utvikling enn de nederst i fordelingen (Kirkeberg mfl. 2003).

I det følgende skal vi se på utviklingen i en rekke økonomiske indikatorer for noen grupper av barnefamilier som en forventer vil ha dårligere levekår enn andre barnefamilier. Dette gjelder for eksempel enslige forsørgere og par med barn som har så lave inntekter at de befinner seg i den tidelen av befolkningen med lavest inntekt.

Yrkestilknytning

Det er få grupper som har en sterkere tilknytning til arbeidslivet, enn barnefamilier. Som tabell 4.1 viser, var det bare 9 prosent av alle barn under 18 år som ikke hadde noen yrkestilknyttede voksne i husholdningen i 2002. Dette var en lavere andel enn blant alle personer i den mest yrkesaktive aldersgruppen (25-65 år), der 13 prosent var uten yrkestilknyttede i husholdningen. En person er her definert som yrkestilknyttet dersom vedkommende har lønn og/eller netto næringsinntekt som er større enn folketrygdens minsteytelse til enslige alders- og uførepensjonister. For 2002 er dette beløpet 95 460 kroner. Men det går også fram av tabellen at det er klare forskjeller innen de ulike gruppene av barnefamilier. Blant enslige forsørgere var så mange som 1 av 3 helt uten yrkestilknyttede i husholdningen. Blant par med barn i laveste inntektsklasse, var hele 39 prosent uten yrkestilknyttede i husholdningen. I sistnevnte gruppe økte denne andelen fra 33 til 39 prosent fra 2001 til 2002.

Tabell 4.1. Barn og barnefamilier og indikatorer¹ for yrkestilknytning. 1996-2002. Prosent

	1996	1999	2001	2002
Andel personer uten noen yrkestilknyttede i husholdningen				
Hele befolkningen	23	23	23	23
Personer 25-65 år	12	12	12	13
Enslige forsørgere				
Par med barn 0-17 år i laveste inntektsklasse	34	34	30	31
Barn under 18 år	30	30	33	39
	9	8	8	9
Andel personer der yrkesinntekt er største husholdningsinntekt				
Hele befolkningen	74	75	76	74
Personer 25-65 år	84	86	85	84
Enslige forsørgere				
Par med barn 0-17 år i laveste inntektsklasse	56	57	62	63
Barn under 18 år	58	70	63	57
	87	89	89	88

¹ For definisjon av indikatorer og grupper, se kapittel 2.5.

Kilde : Statistisk sentralbyrå. Inntekts- og formuesundersøkelsen for husholdninger.

Tabell 4.2. Barn og barnefamilier og indikatorer¹ for utdanning. 1996-2002. Prosent

	1996	1999	2001	2002
Andel personer i husholdninger der hovedinntektstaker har lav utdanning				
Hele befolkningen	19	17	16	15
Personer 16 år og eldre	21	19	18	17
Personer 25-65 år	16	15	13	13
Enslige forsørgere				
Par med barn 0-17 år i laveste inntektsklasse	19	15	12	11
Barn under 18 år	13	12	19	13
	11	9	9	8

¹ For definisjon av indikatorer og grupper, se kapittel 2.5.

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Inntekts- og formuesundersøkelsen for husholdninger.

Utviklingen siden 1996 ser ellers ut til å ha gått hver sin vei for enslige forsørgere og for par med barn. Blant enslige forsørgere ser det ut som at det har blitt mindre vanlig å stå utenfor arbeidslivet, mens andelen uten yrkestilknyttede har økt blant par med barn i laveste inntektsklasse. En mulig forklaring på hvorfor vi finner en økning i andelen yrkestilknyttede enslige forsørgere, kan være endringer i regelverket for å motta overgangsstønad. Perioden for hvor lenge det er mulig å motta overgangsstønad ble innskjerpet i tidsperioden fra 1998, med full effekt i 2001. Et av formålene med reformen var å forbedre de økonomiske forholdene til enslige forsørgere og å legge forholdene bedre til rette for selvforsørgelse, - enten i form av økt utdanning eller ved inntektsgivende arbeid (Rikstrygdeverket 2003). I tillegg kan bedre konjunkturer i siste halvdel av 1990-tallet ha gjort det lettere for enslige forsørgere å skaffe seg inntektsgivende arbeid.

Det er derimot vanskeligere å peke på forklaringer på hvorfor det ble færre yrkestilknyttede blant par med barn med lav inntekt, men en stor del av gruppen (om lag en tredjedel) består av ikke-vestlige innvandrere. Det er særlig innvandrere fra Afrika, Asia og Sør-Amerika som utgjør en økende andel av par med barn i laveste inntektsklasse. Mange i denne gruppen er trolig nyankomne innvandrere som har store vansker med å komme inn på arbeidsmarkedet (se også kapittel 6).

Den sterke yrkestilknytningen til barnefamilier generelt blir bekreftet, når vi ser på hvilken betydning arbeidsinntekter har på husholdningsøkonomien. Om lag ni av ti barn under 18 år bodde i husholdninger der yrkesinntekt var den viktigste husholdningsinntekten i 2002. For husholdninger bestående av enslige forsørgere eller par med barn i laveste inntektsklasse, var denne andelen likevel lavere ved at henholdsvis 63 og 57 prosent av husholdningene hadde yrkesinntekt som viktigste husholdningsinntekt.

Utdanning

I 2002 bodde 15 prosent av den norske befolkningen i husholdninger der hovedinntektstaker hadde lav utdanning. Lav utdanning er her definert som at høyeste fullførte utdanning tilsvarende grunnskolenivå. Denne andelen har gått noe ned siden 1996 for befolkningen generelt. Andelen personer i hushold der hovedinntektstaker har lav utdanning har derimot variert noe for gruppen par med barn i laveste inntektsklasse. I 1996 var denne andelen 13 prosent, mens den i 2001 hadde økt til 19 prosent. Den har sunket igjen i 2002. Dette kan ha noe å gjøre med nye innvandregrupper de respektive årene hvorvidt det er mange med lavere utdannelse. For enslige forsørgere har utviklingen fra 1996 hele tiden gått i retning av færre husholdninger der hovedinntektstaker har lav utdanning. Andelen eneforsørgere med lav utdanning gikk for eksempel ned fra knapt hver femte person i 1996 til vel en av ti i 2002. Det er dermed ikke særlig flere enslige forsørgere med lav utdanning i 2002, enn blant barnefamilier generelt.

Økonomisk utsatthet

En indikator på økonomisk utsatthet, kan være andelen personer i husholdninger som mottar supplerende ytelser i form av bostøtte og sosialhjelp. Tabell 4.3 viser andelen personer i husholdninger som mottar sosialhjelp eller som mottar både bostøtte og sosialhjelp.

Både bostøtteordningen og sosialhjelpsbruk er utbredt blant enslige forsørgere og par med barn i den laveste inntektsklassen. Det er også i sistnevnte gruppe vi finner høyest andel mottakere av både sosialhjelp og bostøtte blant barnefamiliene.

Tabell 4.3. Barn og barnefamilier og indikatorer¹ for økonomisk utsatthet. 1996-2002. Prosent

	1996	1999	2001	2002
Andel personer i husholdninger som mottar bostøtte				
Hele befolkningen	3	4	4	4
Personer 25-65 år	2	3	3	3
Enslige forsørgere				
Par med barn 0-17 år i laveste inntektsklasse	16	20	18	18
Barn under 18 år	17	13	19	20
Barn under 18 år	5	5	5	5
Andel personer i husholdninger som mottar sosialhjelp				
Hele befolkningen	7	5	5	5
Personer 25-65 år	7	5	5	5
Enslige forsørgere				
Par med barn 0-17 år i laveste inntektsklasse	20	18	15	17
Barn under 18 år	29	21	29	27
Barn under 18 år	8	6	6	6
Andel personer i husholdninger som mottar både bostøtte og sosialhjelp				
Hele befolkningen	1	1	2	2
Personer 25-65 år	1	1	1	1
Enslige forsørgere				
Par med barn 0-17 år i laveste inntektsklasse	7	9	8	9
Barn under 18 år	13	10	16	16
Barn under 18 år	3	2	3	3

¹ For definisjon av indikatorer og grupper, se kapittel 2.5.

Kilde : Statistisk sentralbyrå. Inntekts- og formuesundersøkelsen for husholdninger.

Det å ha høye boligutgifter i forhold til husholdningsinntekten, er ganske vanlig blant utsatte barnefamilier. I 2002 mottok 18 prosent av enslige forsørgere bostøtte, og om lag like mange (20 prosent) blant par med barn i laveste inntektsklasse. På grunn av at bostøtteordningen ble endret i 1997, er det vanskelig å sammenligne utviklingen tilbake til 1996. Men sammenlignet med 1999, ser det ut som at det har vært en økning i andelen par med barn i laveste inntektsklasse med høye boligutgifter, mens utviklingen blant enslige forsørgere er preget av stabilitet.

Også sosialhjelpsbruken er relativt høy blant utsatte barnefamilier. Som tabellen viser, mottok nesten hver tredje familie i gruppen par med barn i laveste inntektsklasse sosialhjelp i 2002. Denne andelen har ikke sunket nevneverdig siden 1996. For enslige forsørgere sank andelen med sosialhjelp fra om lag hver femte familie i 1996 til ca. hver sjuende familie i 2001 (15 prosent), for så å øke noe i 2002. For alle barnefamilier ligger denne andelen på 6 prosent i perioden 1999 til 2002, en liten nedgang fra 1996 da 8 prosent av alle barn tilhørte en husholdning som fikk økonomisk sosialhjelp.

Det er svært få personer som tilhører husholdninger som mottar både sosialhjelp og bostøtte. I 2002 gjaldt dette for bare to prosent av befolkningen. Andelen som mottar begge disse ytelsene er likevel en del høyere for

barnefamilier. Blant alle barn under 18 var det tre prosent som tilhørte en husholdning som mottok både sosialhjelp og bostøtte i 2002. Tilsvarende tall var 9 prosent for enslige forsørgere, mens en nesten dobbelt så høy andel (16 prosent) av par med barn i laveste inntektsklasse mottok begge disse ytelsene. Det ser videre ut til at det å motta både sosialhjelp og bostøtte har blitt mer vanlig blant par med barn med lav inntekt, mens det ikke ser ut til å skjedd vesentlige endringer de siste årene blant enslige forsørgere.

Rente- og gjeldsbelastning

En indikator på høy gjeldsbyrde kan være tilfeller hvor husholdningenes samlede gjeld utgjør mer enn tre ganger husholdningens samlede inntekt i løpet av året. En slik høy gjeldsbelastning kan ha mye å si for økonomien til den enkelte husholdning. Tabell 4.4 viser en fordeling av andelen personer som bor i husholdninger med høy gjeldsbelastning.

Vi ser av tabell 4.4 at par med barn i alderen 0-17 år i den laveste inntektsklassen, det vil si blant den tidelen av befolkningen med lavest inntekt, skiller seg klart ut når det gjelder gjeldsbyrde. I 2002 utgjorde andelen med så høy gjeldsbelastning 27 prosent for disse husholdningene. Tilsvarende andel for enslige forsørgere samme år var 11 prosent, mens den for alle barnefamilier sett under ett, var 9 prosent i 2002. Det ser ut til at gjeldsbelastningen for barnefamilier generelt har vært noenlunde stabil fra midten av 1990-tallet for så å øke litt i 2002. Enslige forsørgere ser ut til å ha økt sin gjeldsbyrde noe mer sammenlignet med alle barnefamilier i denne perioden.

Tabellen viser også andelen personer i husholdninger med høy gjeldsrentebelastning. Vi definerer her høy gjeldsrentebelastning til å være når husholdningens renteutgifter overstiger 15 prosent av samlet husholdningsinntekt. Når renteutgiftene blir sammenlignet med husholdningens inntekt, finner vi at en større andel av barnefamiliene betalte mye renter i 2002 enn i 1996. Det har vært svingninger i utlånsrentene i siste halvdel av 1990-tallet, men trenden i denne perioden er at rentenivået økte fram til 2002. Tallene viser også at for barnefamilier generelt har gjeldsbelastningen vært noenlunde stabil. Den har økt med tre prosentpoeng fra 1996 til 2002, mens rentebelastningen har steget 11 prosentpoeng i denne perioden. For barnefamilier generelt var andelen med høy rentebelastning på 25 prosent. For enslige forsørgere var økningen om lag like sterkt (12 prosentpoeng) i denne perioden. Blant enslige forsørgere som gruppe er det relativt mange som er leietakere, det vil si at færre har boliggjeld. Likevel er andelen med høy rentebelastning på hele 27 prosent i 2002. Det er likevel sannsynlig at rentebelastningen vil bli betydelig redusert også for denne gruppen på grunn av en rekke rentenedsettelse som fant sted i 2003.

Tabell 4.4. Barn og barnefamilier og indikatorer¹ for gjeldsbelastning. 1996-2002. Prosent

	1996	1999	2001	2002
Andel personer i husholdninger med høy gjeldsrentebelastning				
Hele befolkningen	10	13	17	18
Personer 25-65 år	12	14	19	20
Enslige forsørgere				
Par med barn 0-17 år i laveste inntektsklasse	15	15	24	27
Barn under 18 år	30	37	32	37
	14	19	24	25
Andel personer i husholdninger med høy gjeldsbelastning				
Hele befolkningen	6	5	6	7
Personer 25-65 år	6	6	7	8
Enslige forsørgere				
Par med barn 0-17 år i laveste inntektsklasse	6	6	10	11
Barn under 18 år	26	26	26	27
	6	6	7	9

¹ For definisjon av indikatorer og grupper, se kapittel 2.5.

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Innteks- og formuesundersøkelsen for husholdninger.

Tabell 4.5. Barn og barnefamilier og indikatorer¹ for store sykdomsutgifter. 1996-2002. Prosent

	1996	1999	2001	2002
Andel personer i husholdninger som mottar grunnstønad				
Hele befolkningen	7	7	7	6
Personer 25-65 år	7	7	7	6
Enslige forsørgere				
Par med barn 0-17 år i laveste inntektsklasse	6	7	7	5
Barn under 18 år	7	1	5	3
	7	7	6	6

¹ For definisjon av indikatorer og grupper, se kapittel 2.5.

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Innteks- og formuesundersøkelsen for husholdninger

Blant alle barnefamiliene er det par med barn i laveste inntektsklasse som har størst rentebelastning. Mer enn hver tredje barnefamilie som befinner seg i tidelen av befolkningen med lavest inntekt hadde høy rentebelastning i 2002.

Store sykdomsutgifter

Av folketrygdloven fremgår det at grunnstønad kan ytes til personer som har varig sykdom, når lidelsen medfører varige ekstrautgifter av betydning. I tabell 4.5 ser vi hvor stor andel personer som bor i husholdninger som har store utgifter i forbindelse med sykdom. Vi ser at barnefamilier ikke er noen gruppe som skiller seg ut fra resten av befolkningen, på dette kjennemerket. For alle grupper barnefamilier har andelen gått noe ned siden midten av nittitallet. For enslige forsørgere hadde 5 prosent av husholdningene så høye sykdomsutgifter i 2002, at de derfor fikk grunnstønad fra folketrygden. For alle barnefamilier var denne andelen på 6 prosent.

Kjennemerker ved lavinntektsgruppen

Dersom vi definerer lavinntekt i henhold til EU sin lavinnteksdefinisjon (ekvivalentinntekt lavere enn 60 prosent av medianinntekten), har barn under 18 år en mindre "risiko" for å tilhøre lavinntektsgruppen enn befolkningen generelt. I 2002 var andelen barn i lavinntektsgruppen 8 prosent, mot 11 prosent av befolkningen totalt. Men dersom vi ser på undergrupper av barnefamilier, for eksempel enslige forsørgere, endres dette bildet. Av alle personer i husholdninger bestående av bare en enslig mor eller far med barn, hadde 16 prosent lavinntekt i 2002. Som for de fleste andre grupper, er det store forskjeller med hensyn til forekomsten av de ulike indikatorene når vi sammenligner barnefamilier med og uten lavinntekt. Dette gjelder først og fremst blant par med barn.

Tilknytning til arbeidsmarkedet er en sentral indikator som "forklarer" mye av hvorfor noen barnefamilier tilhører lavinntektsgruppen. Dette kommer klart til syne i gruppen par med barn. For alle personer i denne husholdningstypen, som ikke tilhører lavinntektsgruppen, er det bare én prosent som ikke har noen yrkestilknyttede i husholdningen (tabell 4.6). Dette står i skarp kontrast til lavinntektsgruppen der mer enn hver tredje husholdning er uten yrkestilknyttede.

Forskjellen mellom dem med og uten lavinntekt er mindre markert for enslige forsørgere. Det er riktignok en svært høy andel enslige forsørgere i lavinntektsgruppen som ikke er yrkestilknyttet (70 prosent), men det er også en høy andel enslige forsørgere som står utenfor arbeidslivet blant de som ikke tilhører lavinntektsgruppen. Det er trolig de ulike støtteordningene rettet inn mot eneforsørgere som er med på å forklare hvordan det er mulig å stå utenfor yrkeslivet, uten å havne i lavinntektsgruppen.

Det er store forskjeller i hovedinntektstakerens utdanningsnivå for barnefamilier med og uten lavinntekt. Blant par med barn er det dobbelt så vanlig at hovedinntektstakeren har lav utdanning i lavinntektsgruppen, enn blant de som ikke har lav inntekt. Blant par med barn i lavinntektsgruppen, hadde om lag hver syvende hovedinntektstaker høyeste utdanning tilsvarende ungdomsskolenivå i 2002. Andelen med så lav utdanning var litt høyere blant enslige forsørgere i lavinntektgruppen (17 prosent).

Det er små forskjeller mellom par med barn og enslige forsørgere i lavinntektsgruppen når det gjelder bostøtte. Henholdsvis 18 og 19 prosent av enslige forsørgere og par med barn i lavinntektsgruppen mottok bostøtte i 2002. Når det gjelder sosialhjelp for enslige forsørgere med lavinntekt, gikk andelen som mottok sosialhjelp opp fra 28 prosent i 2001 til 34 prosent i 2002. Om lag en av syv mottok både sosialhjelp og bostøtte. Men det er igjen klart mindre forskjeller i sosialhjelpsbruk og bostøttemottak mellom enslige forsørgere med og uten

lavinntekt, sammenlignet med tilsvarende gruppe av par med barn. Det er relativt mange enslige forsørgere som ikke er i lavinntektsgruppen, men som likevel mottar slike supplerende ytelser. Dette er i liten grad tilfelle blant par med barn, der det er et mye klarere skille mellom de som er og de som ikke er i lavinntektsgruppen.

Barnefamilier er en gruppe med høy gjelds- og rentebelastning. Det er likevel ikke særlig store forskjeller mellom dem som befinner seg i lavinntektsgruppen og andre barnefamilier, når det gjelder hvor mye rentene tynger. Det er bare blant par med barn at lavinntektsgruppen skiller seg ut ved at rentebelastningen er høyere, sammenlignet med dem som ikke har lav inntekt. Derimot så ser det ut til at forskjellene er større når det gjelder gjeldsbelastning. Både blant enslige forsørgere og par med barn har gruppen med lavinntekt oftere en høy gjeld i forhold til inntekt, sammenlignet med de som ikke befinner seg i lavinntektsgruppen.

For den siste indikatoren, det vil si store sykdomsutgifter som kvalifiserer til å motta grunnstønad, så ser ikke dette ut til å være noe som forekommer oftere blant barnefamilier med lave inntekter, enn andre barnefamilier. Det er i det hele ikke særlig flere barnefamilier som mottar grunnstønad, enn i befolkningen generelt.

Inntektssammensetning

I tabell 4.7 ser vi nærmere på hvordan inntektssammensetningen til de ulike barnefamiliene var i

2002. Vi vil da få et bilde på hvilke typer inntekter som betyr mest for de ulike barnefamiliene, både de som tilhører lavinntektsgruppen og de som ikke har lav husholdningsinntekt.

Vi har allerede sett at størrelsen på yrkesinntekten er en viktig forklaring på hvorfor noen barnefamilier havner i lavinntektsgruppen. Dette blir bekreftet også i tabell 4.7, der de som befinner seg i lavinntektsgruppen har en klart lavere andel av samlet husholdningsinntekt fra arbeid og mer i form av stønader, sammenlignet med dem som ikke har lavinntekt. Særlig enslige forsørgere i lavinntektsgruppen er kjennetegnet av at inntekter i form av overføringer betyr mye. Blant de ulike typer overføringer som enslige forsørgere i lavinntektsgruppen mottar, er det særlig tre typer som skiller seg ut. Ytelser fra folketrygden er den største enkeltposten, og utgjør en femtedel av samlet husholdningsinntekt. Dette vil i stor grad dreie seg om overgangstønad. En nesten like viktig inntektskilde er barnetrygd, som tilsvarte 16 prosent av samlet inntekt. En forklaring på hvorfor barnetrygden er så viktig for enslige forsørgere, er at de mottar barnetrygd for ett barn mer enn det de faktisk forsørger. Også underholdsbidrag fra tidligere partner eller bidragsforskudd fra det offentlige, er en viktig inntektskilde, med en andel på 10 prosent. Vi legger likevel merke til at de inntektene som betyr mye for enslige forsørgere med lavinntekt, også betyr relativt mye for andre eneforsørgerhusholdninger. Både barnetrygd og underholdsbidrag er universelle stønader som i 2002 blir gitt uavhengig av inntektsnivået til mottakerne.

Tabell 4.6. Indikatorer¹ for personer med og uten lavinntekt². Barn og barnefamilier. 2002. Prosent

	Hele befolkningen		Barn under 18 år		Enslige forsørgere		Par med barn	
	Med lavinntekt	Ikke-lavinntekt	Med lavinntekt	Ikke-lavinntekt	Med lavinntekt	Ikke-lavinntekt	Med lavinntekt	Ikke-lavinntekt
Yrkestilknytning								
Andel personer uten noen yrkestilknyttede i husholdningen	74	17	51	5	70	23	36	1
Andel personer der yrkesinntekt er største husholdningsinntekt	38	79	47	91	31	69	59	95
Utdanning								
Andel personer i hushold der hovedinntektstaker har lav utdanning	29	13	16	8	17	9	14	7
Økonomisk utsatthet								
Andel personer i husholdninger som mottar bostøtte	14	3	19	4	18	19	19	1
Andel personer i husholdninger som mottar sosialhjelp	16	4	29	4	34	14	27	3
Andel personer i husholdninger som mottar både bostøtte og sosialhjelp	6	1	15	2	15	8	15	0
Gjeldsbelastning								
Andel personer i husholdninger med høy gjeldsrentebelastning	15	18	28	25	18	28	37	23
Andel personer i husholdninger med høy gjeldsbelastning	16	6	19	8	14	11	27	7
Store sykdomsutgifter								
Andel personer i husholdninger som mottar grunnstønad	4	7	3	6	2	5	3	6
Andel personer	11	89	8	92	16	84	5	95

¹ For definisjon av indikatorer og grupper, se kapittel 2.5.

² Lavinntekt er definert som inntekt under 60 prosent av medianinntekten for alle. EU-skala.

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Inntekts- og formuesundersøkelsen for husholdninger

Tabell 4.7. Inntektsregnskap for barn og barnefamilier¹. Gjennomsnitt og andel av samlet inntekt. 2002. Kroner og prosent

	Alle husholdninger			Barn under 18 år			Enslige forsørgere			Par med barn 0-17 år		
	Med lav-inntekt ²	Ikke lav-inntekt	Alle	Med lav-inntekt ²	Ikke lav-inntekt	Alle	Med lav-inntekt ²	Ikke lav-inntekt	Alle	Med lav-inntekt ²	Ikke lav-inntekt	Alle
Yrkesinntekt	34	73	71	52	81	80	33	66	63	61	83	83
Kapitalinntekter ³	4	9	8	2	8	7	1	3	3	2	8	8
Overføringer	62	19	21	46	11	12	65	31	34	37	9	9
Herav :												
Ytelser fra folketrygden	42	11	13	12	3	3	20	10	10	9	2	2
Arbeidsledighetstrygd	2	1	1	3	1	1	4	1	1	3	1	1
Bidrag	1	1	1	4	1	1	10	6	6	1	0	0
Barnetrygd	2	2	2	11	4	4	16	7	8	10	3	3
Stipend	4	0	1	3	0	0	4	1	1	2	0	0
Bostøtte	1	0	0	1	0	0	2	1	1	1	0	0
Sosialhjelp	5	0	1	7	0	0	6	1	2	7	0	0
Kontantstøtte	0	0	0	2	1	1	2	1	1	3	1	1
Stønad til barnetilsyn	0	0	0	0	0	0	1	1	1	0	0	0
Samlet inntekt	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
Samlet inntekt	125 400	515 600	448 300	215 700	670 300	636 300	155 100	362 300	331 800	297 700	743 100	722 300
Inntekt etter skatt	111 300	384 200	337 100	187 400	501 800	478 300	141 000	293 600	271 200	252 000	550 700	536 800
Inntekt etter skatt pr. forbruksenhet (EU-skala)	85 200	243 600	216 300	85 000	242 800	231 000	89 400	197 400	181 500	87 500	253 900	246 100
Antall personer i husholdningen	1,4	2,3	2,1	3,5	3,8	3,7	2,8	2,5	2,6	4,5	4,1	4,1
Antall observasjoner	2 719	20 151	22 870	541	7 752	8 293	141	829	970	354	6 759	7 113

¹ For definisjon av indikatorer og grupper, se kapittel 2.5.

² Lavinntekt er definert som inntekt under 60 prosent av medianinntekten for alle. EU-skala.

³ Negative kapitalinntekter er satt lik 0

Kilde : Statistisk sentralbyrå. Inntekts- og formuesundersøkelsen for husholdninger

Også behovsprøvde ytelser som sosialhjelp er en viktig inntektskilde for enslige forsørgere med lav inntekt, men beløpet utgjorde bare 6 prosent av den samlede husholdningsinntekten i 2002. Enda mindre betydning hadde bostøtte som bare tilsvarte to prosent av husholdningsinntekten.

Par med barn i lavinntektsgruppen har en noe annen inntekts sammensetning enn enslige forsørgere. Blant annet så utgjør overføringene en klart mindre del av husholdningsinntekten. Men også for par med barn er barnetrygden en meget viktig inntektskilde, med en andel på 10 prosent av samlet inntekt. Til sammenligning utgjorde barnetrygden om lag tre prosent av samlet husholdningsinntekt for alle par med barn, der yngste barn var under 18 år. Sosialhjelp er en vel så viktig inntektskilde for par med barn i lavinntektsgruppen, som for enslige forsørgere, med en andel på 7 prosent. På den annen side utgjør bostøtte en ubetydelig inntektskilde for par med barn med lav inntekt, med en andel av samlet husholdningsinntekt på bare én prosent.

Tabellen gir også informasjon om det gjennomsnittlige inntektsnivået til de ulike barnefamilieene. Som det går fram har alle par med barn en inntekt per forbruksenhet (EU-skala) som ligger om lag 14 prosent høyere enn gjennomsnittet for alle husholdninger, mens enslige forsørgere ligger om lag 16 prosent under. For de som befinner seg i lavinntektsgruppen er det

derimot små forskjeller i inntektsnivået til de ulike barnefamilieene.

Inntektsfordeling

De ulikhetsmålene som presenteres i tabell 4.8 viser at inntektsforskjellen er mindre blant barnefamilieene enn i befolkningen sett under ett. Mens for eksempel forholdstallet mellom gjennomsnittsinntektene til den høyeste og laveste femdelen av befolkningen i 2002 var på 3,9, er tilsvarende forholdstall bare 3,2 blant alle barn under 18 år, og enda lavere blant enslige forsørgere (2,8). Den samme tendensen viser de andre ulikhetsmålene. Mens inntektsulikheten i befolkningen målt ved Gini-koeffisienten var på 0,267 i 2002, var tilsvarende koeffisient 0,233 blant alle barn under 18 år.

Som vist i kapittel 3 økte inntektsforskjellene i befolkningen i perioden 1990 - 2002. Ulikheten har også økt innen alle barnefamilier sett under ett i samme periode, men det er klare forskjeller mellom de ulike typene av barnefamilier. Som tabellen viser, har det ikke skjedd noen nevneverdige endringer i inntektsfordelingen blant enslige forsørgere mellom 1996 og 2002. For eksempel var Gini-koeffisienten om lag den samme i 1996 som i 2002 (henholdsvis 0,193 og 0,197). Dette står i kontrast til par med barn, der ulikheten ser ut til å ha økt i samme periode. Innen denne husholdningstypen økte Gini-koeffisienten fra 0,206 i 1996, til 0,235 i 2002. Det er på nytt nærliggende å peke på utviklingen i kapitalinntektene i

perioden, og det bidraget slike inntekter har på ulikheten, for å forklare den ulike utviklingen i ulikhet innen de ulike typene av barnefamilier. Mens det er relativt få enslige forsørgere som har aksjeformuer som kan gi utbytte og gevinster, er dette klart mer vanlig blant mer veletablerte par med barn.

Boforhold

I det følgende skal vi se nærmere på ulike barnefamiliers boforhold på bakgrunn av materiale fra levekårsundersøkelsens panel. Beskrivelsen omfatter gruppene av enslige forsørgere og vanskeligstilte barnefamilier.

Enslige forsørgere er, ifølge levekårsundersøkelsen, definert som personer som ikke er gifte eller samboende og som bor sammen med barn (eller stebarn) i alderen 0-17 år.

Vanskeligstilte barnefamilier omfatter husholdningstypen par med barn, der yngste barns alder er 0-17 år, og er definert på to ulike måter: Det er husholdninger som tilhører dels tidelen (første desil) og dels femdelen (første kvintil) med lavest inntekt etter skatt per forbruksenhet. Som forbruksvekter er brukt EU-skalaen (se kapittel 2). Det er gitt tall for to grupper av vanskeligstilte barnefamilier fordi det er forholdsvis få av de med lavest inntekt i levekårsutvalget (ca. 190) og tallene er derfor noe usikre.

Personer i de vanskeligstilte barnefamiliene er bare litt yngre enn i par med barn totalt, henholdsvis 16 og 11 prosent er under 25 år. Vi finner også at det er litt flere som studerer eller går på skole (i minst 10 timer per uke) i vanskeligstilte barnefamilier enn blant alle par med barn, henholdsvis 20 og 13 prosent.

Boligstandard og eierforhold

Enslige forsørgere

Vel to av tre enslige forsørgere (70 prosent) eier boligen sin enten selv eller gjennom andels- eller aksjeselskap. Dette er lavere enn i hele den voksne befolkningen. Vi kan ikke påvise endringer i andelen eiere blant enslige forsørgere de siste 10-15 årene. Det har imidlertid vært en klar økning i andelen enslige forsørgere som er selveiere siden første halvdel av 1990-tallet. Siden eierandelen totalt ikke synes å ha endret seg betyr det at færre enslige forsørgere bor i andels- eller aksjeleiligheter. Dette samsvarer med at andelen som bor i andre småhus har gått ned (se nedenfor).

Ett av de viktigste aspektene ved boligstandarden er boligstørrelsen sett i forhold til husholdningens størrelse. Totalt sett tyder tallene på at enslige forsørgere bor noe mindre romslig enn befolkningen. Tallene tyder ganske visst på at andelen som bor trangt er mindre for de enslige forsørgerne enn i befolkningen (henholdsvis 4 og 6 prosent), men det er klart færre enslige forsørgere som bor svært romslig. Det gjelder 19 prosent sammenlignet med 30 prosent i befolkningen.

Boligarealet per person er også klart lavere enn i den voksne befolkningen (henholdsvis 42 og 53 kvm). Tall fra 2001 viser også at klart flere enslige forsørgere sier at de 'har for liten plass' enn blant alle voksne.

Tabell 4.8. Barn og barnefamilier og fordeling av ekvivalentinntekt. 1996-2002

	1996	1999	2001	2002
S80/S20¹				
Hele befolkningen	3,5	3,4	3,3	3,9
Personer 25-65 år	3,3	3,3	3,1	3,7
Enslige forsørgere	2,6	2,9	2,6	2,8
Par med barn	2,8	2,6	2,5	3,1
Barn under 18 år	2,9	2,8	2,7	3,2
P90/P10²				
Hele befolkningen	2,7	2,7	2,6	2,7
Personer 25-65 år	2,5	2,5	2,4	2,6
Enslige forsørgere	2,2	2,2	2,1	2,3
Par med barn	2,1	2,2	2,1	2,2
Barn under 18 år	2,2	2,2	2,2	2,3
Gini-koeffisient³				
Hele befolkningen	0,245	0,242	0,232	0,267
Personer 25-65 år	0,235	0,233	0,222	0,262
Enslige forsørgere	0,193	0,219	0,185	0,197
Par med barn	0,206	0,197	0,187	0,235
Barn under 18 år	0,212	0,206	0,197	0,233

¹ S80/S20 er forholdet mellom gjennomsnittsinntektene til rikeste og fattigste 20 prosent i gruppen.

² P90/P10 er forholdstallet mellom inntekten til den personen som befinner seg mellom desil 9 og desil 10 (P90) og inntekten til den personen som befinner seg mellom desil 1 og desil 2 (P10).

³ Gini-koeffisienten er et summarisk mål som varierer fra 0 (minst ulikhet) og 1 (størst ulikhet).

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Inntekts- og formuesundersøkelsen for husholdninger

Tabell 4.9. Boligtype og boligstandard for enslige forsørgere. 1991, 1995, 1997, 2001 og 2003

	Enslige forsørgere ¹					Alle
	1991	1995	1997	2001	2003	2003
Andel personer som						
bor i enebolig, våningshus	43	44	40	50	54	64
bor i småhus ellers	36	36	36	25	21	16
bor i husholdning som eier	65	61	70	62	70	81
bor i husholdning som er selveier	42	41	47	48	54	70
bor trangt	6	6	3	7	4	6
bor svært romslig	15	16	15	16	19	30
mangler bad eller WC	0	0	0	0	0	1
Bor i bolig						
med råte eller fukt	12	8
som er utsatt for støy	11	13
som er utsatt for forurensning	11	9
Bor i område med kriminalitet, vold og hærværk	8	6
Boligareal per husholdning.						
Kvm.	94	..	97	108	107	115
Boligareal per person. Kvm.	39	..	42	42	42	53
Antall svar i alt	113	126	124	132	225	5 872

¹ For 1991-1997 er enslige forsørgere definert som personer med yngste barn 0-19 år, ikke 0-17 år som i 2001 og 2003.

Kilde: Levekårsundersøkelsen.

Enslige forsørgere er imidlertid på linje med småbarnsforeldre når det gjelder å bo svært romslig, og andelen som bor trangt synes å være mindre (16 prosent av småbarnsforeldre bodde trangt i 2001). Andelen enslige forsørgere som bor trangt og svært romslig har vært omtrent uendret i hele perioden i motsetning til det vi finner for hele den voksne befolkningen.

Boligene til enslige forsørgere hadde i gjennomsnitt et boligareal på 107 kvadratmeter, bare litt lavere enn gjennomsnittet i befolkningen. Regnet per person var arealet 42 kvadratmeter, klart lavere enn i befolkningen. Dette er om lag det samme som for andre barnefamilier.

Andre aspekter ved boligstandarden er om boligen har bad eller WC og om den er fuktig. Det siste kan vi bare måle ved opplevelsen av om boligen er fuktig. Så godt som ingen enslige forsørgere mangler bad, dusj eller WC. Tallene tyder på at det er noen flere enn i befolkningen som oppgir av de bor i fuktig bolig. Det gjaldt i 2003 for 12 prosent av enslige forsørgere, sammenlignet med 8 prosent i befolkningen (denne forskjellen er ikke statistisk sikker).

Indikatorer på bomiljøet tyder ikke på at enslige forsørgere bor dårligere enn den voksne befolkningen. Andelen som er utsatt for støy og forurensninger er omtrent den samme som i befolkningen. Det samme gjelder andelen som bor i område som de opplever er utsatt for kriminalitet.

Vanskeligstilte barnefamilier

Til tross for at flere av de vanskeligstilte barnefamilieene bor i spredtbygde strøk er det en mindre del som eier boligene sine. Det gjelder for 81 prosent av de vanskeligstilte barnefamilier med lavest inntekt (laveste tidel), og 85 prosent av vanskeligstilte barnefamilier generelt (laveste femdel), sammenlignet med 93 prosent blant alle barnefamilier. Tallene tyder imidlertid på at forskjellen mellom de vanskeligstilte

barnefamilier og alle par med barn er blitt mindre siden 2001. Snaut 90 prosent av de vanskeligstilte barnefamilieene bor i enebolig eller andre småhus, omtrent like mange som blant alle par med barn.

De vanskeligstilte barnefamilieene har forholdsvis lav boligstandard, først og fremst når det gjelder romslighet. En forholdsvis stor del av de vanskeligstilte barnefamilieene bor trangt. Mens dette gjelder 10 prosent av alle par med barn gjelder det 27 prosent av de vanskeligstilte barnefamilier med lavest inntekt (25 prosent av alle vanskeligstilte barnefamilier). Det er generelt forholdsvis få par med barn som bor svært romslig (17 prosent), og det er enda færre blant de vanskeligstilte barnefamilieene, bare en av ti bor svært romslig.

Boligene til vanskeligstilte barnefamilier er store i forhold til landsgjennomsnittet, og omtrent like store som for alle par med barn (henholdsvis 147, 144 og 151 kvadratmeter). På samme måte som for par med barn generelt, er husholdningene til vanskeligstilte barnefamilier store. Derfor blir boligarealet per person lite for vanskeligstilte barnefamilier, vel 30 kvadratmeter, sammenlignet med snaut 40 kvadratmeter for alle par med barn. Tall fra 2001 viser da også at en betydelig del av de vanskeligstilte barnefamilieene vurderer boligarealet som for lite, om lag 30 prosent.

De få indikatorene vi har på boligstandard ellers tyder ikke på vesentlig dårligere boliger for vanskeligstilte barnefamilier. Så godt som ingen mangler bad eller WC. Tallene tyder ikke på at flere vanskeligstilte barnefamilier bor i fuktige boliger.

Heller ikke bomiljøet målt ved utsatthet for støy eller forurensninger eller ved opplevelsen av kriminalitet i boligområdet til vanskeligstilte barnefamilier skiller seg fra bomiljøet for par med barn. Sammenlignet med den voksne befolkningen tyder tallene på mindre problemer.

Tabell 4.10. Boligtype og boligstandard for ulike grupper barnefamilier. 2001 og 2003

	Vanskeligstilte barnefamilier 1. desil		Vanskeligstilte barnefamilier 1. kvintil		Alle par med barn 0-17 år		Alle
	2001	2003	2001	2003	2001	2003	2003
Andel personer som							
bor i enebolig, våningshus	68	72	72	74	79	74	64
bor i småhus ellers	23	14	21	14	16	19	16
bor i husholdning som eier	74	81	82	85	92	93	81
bor i husholdning som er selveier	70	72	77	75	86	85	70
bor trangt	28	27	22	25	9	10	6
bor svært romslig	10	9	10	9	18	17	30
mangler bad eller WC	0	1	1	0	0	0	1
Bor i bolig							
med råte eller fukt	11	10	9	12	5	9	8
som er utsatt for støy	..	11	..	10	..	10	13
som er utsatt for forurensning	..	6	..	6	..	7	9
Bor i område med kriminalitet, vold og hæververk	..	5	..	5	..	5	6
Boligareal per husholdning. Kvm.	140	147	139	144	158	151	115
Boligareal per person. Kvm.	32	33	31	32	39	37	53
Antall svar i alt	101	186	203	372	1042	1861	5 872

Kilde: Levekårsundersøkelsen.

Boligøkonomi

Enslige forsørgere

I 2003 betalte enslige forsørgere som leier boligen sin i gjennomsnitt 50 000 kroner i året i husleie. Dette er vel 10 000 kroner mer enn gjennomsnitt for alle leiere. Husleie for enslige forsørgere har økt gjennom hele perioden fra 1991 (den var da 38 000 2003-kroner), og var i 2003 vel 30 prosent høyere enn i 1991 regnet i faste priser.

Enslige forsørgere som eier boligen (enten selv eller gjennom andels- eller aksjeselskap) betalte i 2003 65 000 kroner i renter og avdrag på boliglån, mens gjennomsnittet for alle eiere var 46 000 kroner. Gjennomsnittlige renter og avdrag for enslige forsørgere var i 1991 om lag 59 000 2003-kroner, altså nesten det samme som i 2003. Tar en i betraktning den sterke økningen i boligpriser siden 1991 er det klart at dette avspeiler endringer i bankrentene. Blant annet på grunn av rentefallet i 1993 var renter og avdrag vesentlig lavere i 1995 og 1997 (henholdsvis 48 000 og 43 000 2003-kroner). Renter og avdrag har altså steget en del siden slutten av 1990-tallet.

Boligutgiftene utgjør en betydelig større belastning sett i forhold til inntekten for enslige forsørgere enn for alle husholdninger. I 2003 hadde 48 prosent av enslige forsørgeres husholdninger høye boligutgifter i forhold til inntekten, mens bare 9 prosent hadde relativt sett lave boligutgifter. Etter at boligutgiftene for enslige forsørgere ble noe mindre belastende i ti-året fra 1991 har belastningen igjen økt og er omtrent på nivå med hva den var i 1991.

Et subjektivt spørsmål om i hvilken grad man oppfatter de samlede boligutgiftene som tyngende viser at 22 prosent av enslige forsørgere sier at de oppfatter dem som svært tyngende, mer enn det dobbelte av hva en finner for alle husholdninger. Vel halvparten oppfatter bolig-

utgiftene som noe tyngende. Alt i alt oppfatter tre av fire enslige forsørgere boligutgiftene som tyngende, sammenlignet med snaut halvparten av alle husholdninger.

Vanskeligstilte barnefamilier

Barnefamiliene tilhører ifølge forbruksundersøkelsene den husholdningstypen som har de største boligutgiftene. Gjennomsnittlig husleie for vanskeligstilte barnefamilier som leier, er omtrent like stor som for alle barnefamilier som leier. Gjennomsnittlige renter og avdrag for eierne blant vanskeligstilte barnefamilier er derimot noe lavere enn for alle eiere blant barnefamiliene (henholdsvis snaut 70 000 og vel 80 000 kroner i 2003).

Om lag 10 prosent av eierne, både blant vanskeligstilte og blant alle barnefamilier, har ikke boliglån, og betaler dermed ikke renter og avdrag. Dette er klart færre enn i 2001.

Blant alle vanskeligstilte barnefamilier hadde 31 prosent høy boutgiftsbelastning, og 38 prosent blant de med lavest inntekt (laveste tittel). Til sammenligning var tallet 22 prosent for alle barnefamilier og 28 prosent for alle husholdninger. Tallene tyder på at det er blitt flere vanskeligstilte barnefamilier med høy boutgiftsbelastning siden 2001, men på grunn av små utvalg er ikke forskjellene statistisk sikre. For alle barnefamilier er det imidlertid en statistisk sikker økning. For alle barnefamilier og for alle vanskeligstilte barnefamilier under ett er det blitt klart færre med lav boutgiftsbelastning.

Ut fra den subjektive opplevelsen av hvor tyngende boligutgiftene er, er barnefamiliene med de laveste inntektene vanskeligere stilt enn alle barnefamilier. Blant de siste sier en av tolv at boligutgiftene er svært tyngende, mens dette gjelder for gjelder det dobbelte blant vanskeligstilte barnefamilier.

Tabell 4.11. Boligøkonomi for enslige forsørgere. 1991, 1995, 1997, 2001 og 2003

	Enslige forsørgere ¹					Alle
	1991	1995	1997	2001	2003	2003
Årlig husleie. Gjennomsnitt for husholdninger som leier. ² Løpende kroner	29 400	34 800	42 300	45 600	50 300	39 500
Andel husholdninger som ikke betaler husleie	7	2	0	5	4	12
Renter og avdrag. Gjennomsnitt for eiere. Løpende kroner	45 100	40 100	37 200	52 400	64 900	46 300
Andel eiere uten renter og avdrag	9	14	15	7	10	38
Andel husholdninger med høy boutgiftsbelastning	53	46	46	35	48	28
Andel husholdninger med lav boutgiftsbelastning	13	15	13	12	9	36
Oppfatter boutgiftene som						
svært tyngende	22	9
noe tyngende	52	38
Antall svar i alt	39	49	36	43	66	1 084
Antall svar fra eiere	74	77	88	89	157	4 443
Antall svar i alt	113	126	124	132	225	5 872

¹ For 1991-1997 er enslige forsørgere definert som personer med yngste barn 0-19 år, ikke 0-17 år som i 2001 og 2003.

² Ekskludert eiere av andels- og aksjebolig.

Kilde: Levekårsundersøkelsen.

Tabell 4.12. Boligøkonomi for ulike grupper barnefamilier. 2001 og 2003

	Vanskeligstilte barnefamilier 1. desil		Vanskeligstilte barnefamilier 1. kvintil		Alle par med barn 0-17 år		Alle
	2001	2003	2001	2003	2001	2003	2003
Årlig husleie. Gjennomsnitt for husholdninger som leier. ¹							
Løpende kroner	41 500	51 800	42 400	50 600	43 200	49 500	39 500
Andel husholdninger som ikke betaler husleie	17	0	12	5	13	9	12
Renter og avdrag. Gjennomsnitt for eiere. Løpende kroner	57 800	67 300	50 600	68 600	67 100	82 500	46 300
Andel eiere uten renter og avdrag	19	12	22	13	19	10	38
Andel husholdninger med høy boutgiftsbelastning	28	38	23	31	15	22	28
Andel husholdninger med lav boutgiftsbelastning	26	19	31	18	30	23	36
Oppfatter boutgiftene som							
svært tyngende	..	15	..	14	..	8	9
noe tyngende	..	55	..	54	..	50	38
Antall svar fra leiere	26	36	31	55	80	137	1 084
Antall svar fra eiere	50	150	120	317	962	1 723	4 443
Antall svar	76	186	151	372	1 042	1 861	5 872

¹ Ekskludert eiere av andels- og aksjebolig.

Kilde: Levekårsundersøkelsen.

Økonomiske vansker

Enslige forsørgere mottar i betydelig grad støtte fra andre husholdninger, en av ti sier at de mottar slik støtte (underholdsbidrag er ikke regnet med som støtte fra andre husholdninger, bare støtte som ikke blir oppgitt ved likningen er regnet med). Støtten er imidlertid forholdsvis beskjeden, i gjennomsnitt ca. 4 000 kr i året. Men for de få som mottar utgjør den om lag 35 000 kroner.

Til tross for denne støtten tyder resultatene på at mange enslige forsørgere har det økonomisk vanskelig. Mellom en av fire og en av tre enslige forsørgere oppgav i 2003 det var vanskelig eller svært vanskelig å 'få endene til å møtes', en av ti sa at det var svært vanskelig. Det er om lag tre ganger så mange som i den voksne befolkningen og som blant alle par med barn. Bare en av åtte sier at det er lett eller svært lett å 'få endene til å møtes', langt færre enn i befolkningen og blant par med barn.

Betalingsproblemer er ikke nødvendigvis et uttrykk for en trang økonomi. Husholdninger med lav inntekt vil i de fleste tilfeller tilpasse seg slik at hvis inntektene og utgiftene er stabile slik at økonomien kan planlegges vil de færreste oppleve at de ikke klarer å betale regninger ved forfall. Betalingsproblemer er imidlertid hyppigere blant enslige forsørgere enn i den voksne befolkningen. Problemer med å betale husleie og boliglån oppgir henholdsvis 10 og 6 prosent, mens 10 prosent oppgir problemer med å betale andre lån. Det mest vanlige var imidlertid problemer med å betale regninger for elektrisitet og kommunale avgifter, som blir oppgitt av om lag 30 prosent. Prisene på elektrisitet økte plutselig vinteren 2002/2003 og det uforutsette skapte problemer for mange husholdninger, og naturligvis var husholdninger med lav inntekt særlig sårbar.

Enslige forsørgere disponerer de mest vanlige materielle goder i samme omfang som den voksne befolkningen. Så godt som alle har telefon, TV og vaskemaskin, og enslige forsørgere disponerer like ofte PC og bil. Det er imidlertid noe flere av de som ikke disponerer PC og bil som sier at det skyldes økonomien, det gjelder vel 10 prosent av alle de enslige forsørgerne, altså en betydelig andel av de som mangler disse godene.

Resultatene tyder også på at vesentlig flere blant enslige forsørgere enn i befolkningen har vansker med å dekke en del behov som anses som grunnleggende. En av fem har ikke råd til å kjøpe nye klær, bare brukte. En av fire har ikke råd til en ukes borteferie. Til og med de helt grunnleggende behovene for mat og varm bolig er det en del som har problemer med. En av ti har ikke råd til å spise kjøtt eller fisk til middag annenhver dag, og like mange har ikke råd til å holde boligen varm. For alle indikatorene på grunnleggende behov er det om lag dobbelt så mange blant enslige forsørgere som i befolkningen som har vansker med å tilfredsstille behovene.

Barnefamilier med lav inntekt har i likhet med enslige forsørgere strammere økonomi enn det en finner i den voksne befolkningen. Om lag to av ti har vanskelig eller svært vanskelig for å 'få endene til å møtes', litt mindre enn blant enslige forsørgere. Andelen som mener det er lett eller svært lett er 12-14 prosent, det samme som for enslige forsørgere.

Når det gjelder betalingsproblemer kan vi ikke påvise forskjeller mellom enslige forsørgere og de par med barn som har lavest inntekt. For den femtedel av par med barn som har lavest inntekt er det imidlertid litt færre som har hatt problemer med å betale regninger for elektrisitet og kommunale avgifter.

Tabell 4.13. Indikatorer på betalingsvansker for personer 16 år og over i barnefamilier. 2003. Prosent

	Enslige forsørgere	Vanskeligstilte barnefamilier		Alle par med barn 0-17 år	Alle
		1. desil	1. kvintil		
Betalingsproblemer					
Husleie	10	9	5	3	4
Boliglån	6	7	7	5	3
Elektrisitet og kommunale avgifter	29	22	20	11	9
Andre lån	10	6	6	5	4
Økonomisk romslighet					
Svært vanskelig	10	7	5	2	3
Vanskelig	18	13	12	6	6
Lett eller svært lett å få endene til å møtes	13	12	14	29	35
Mottar økonomisk støtte fra andre husholdninger	11	4	4	3	3
Antall svar	225	186	372	1 861	5 872

Kilde: Levekårsundersøkelsen.

Tabell 4.14. Indikatorer på materiell situasjon for personer 16 år og eldre i barnefamilier. 2003. Prosent

	Enslige forsørgere	Vanskeligstilte barnefamilier		Alle par med barn 0-17 år	Alle
		1. desil	1. kvintil		
Materiell situasjon					
Andel som disponerer					
Telefon	100	100	100	100	99
Farge TV	98	97	98	99	98
PC	74	83	88	93	69
Vaskemaskin	98	100	99	100	97
Privatbil	81	89	91	96	82
Disponerer ikke PC pga. økonomi	10	8	5	2	4
Disponerer ikke privat bil pga. økonomi	13	9	7	2	6
Har ikke råd til					
en ukes ferie	26	21	17	8	10
spise kjøtt eller fisk annen hver dag	11	10	7	3	4
kjøre nye klær	20	22	17	9	9
holde boligen varm	9	3	3	2	3
Antall svar	225	186	372	1 861	5 872

Kilde: Levekårsundersøkelsen.

Nesten alle par med barn har de mest vanlige materielle godene. Det gjelder også for de par med barn som har lav inntekt. Om lag 90 prosent av disse disponerer privatbil. Det tyder på at behovet for bil er stort i barnefamiliene, noe som også understrekes av at de fleste som ikke disponerer bil sier at det er økonomiske årsaker til det. Godt over 80 prosent har også PC, også her er det en betydelig del av de som ikke har som sier det skyldes økonomien.

Med ett unntak er det like mange blant de par med barn som har lavest inntekt som blant enslige forsørgere som har problemer med å dekke grunnleggende behov. Om lag en av fem har ikke råd til nye klær og til en ukes ferie borte fra hjemmet og en av ti har ikke råd til kjøtt- og fiskemiddager. Det er imidlertid færre som ikke har råd til å holde boligen varm, det gjelder bare 3 prosent (blant enslige forsørgere gjaldt det 9 prosent, forskjellen er statistisk

sikker). Blant den femtedel av barnefamiliene som har lavest inntekt viser tallene litt færre som har problemer med å dekke grunnleggende behov, men likevel klart flere enn en finner blant alle par med barn (igjen med unntak for å holde boligen varm).

5. Sosiale indikatorer for aleneboende under 35 år

Frøydis Strøm, Arne Andersen og Jon Epland

- fortsatt svak inntektsutvikling i forhold til andre grupper i befolkningen
- svak yrkestilknytning
- relativt mange er sosialhjelpsmottakere, og andelen har gått opp siden 2001
- høy gjeldsbelastning i forhold til befolkningen generelt
- andelen i lavinntektsgruppen fortsetter å stige
- relativt store forskjeller i inntektsnivået innad i gruppen
- seks av ti har tyngende boutgifter og andelen har økt
- en av seks har ikke råd til å dekke grunnleggende behov.

Innledning

Husholdninger som består av unge enslige har, sammenlignet med andre husholdningstyper, hatt en relativt svak inntektsvekst siden 1990. Dette viser tall fra inntekts- og formuesundersøkelsen for husholdninger (Statistisk sentralbyrå 2004d). I dette kapitlet vil vi ta for oss ulike indikatorer for de unge aleneboende under 35 år. Merk at vi ikke regner med studenter i gruppen av aleneboende når vi ser på inntektsindikatorer. Dette fordi studenter hovedsakelig lever av studielån, og lån regnes ikke som inntekt i inntektsundersøkelsen. Om en tar med studentene, vil dette føre til at mange i denne gruppen vil komme ut med en urimelig lav inntekt. Derimot inngår studentene når vi ser på indikatorer for boforhold og økonomiske vansker.

Yrkestilknytning

I likhet med hele befolkningen er de unge aleneboende i høy grad yrkesaktive, og for de fleste utgjør yrkesinntekten den største delen av husholdningsinntekten. Tabell 5.1 viser at 22 prosent av de unge aleneboende var uten yrkestilknytning i 2002. Dette er omtrent like stor andel som for hele befolkningen, men høyere enn for personer i alderen 25-65 år.

Vi ser imidlertid en liten tendens til at gruppen unge aleneboende har hatt en gradvis svakere tilknytning til arbeidslivet i perioden 1996 til 2002. Siden 1996 har det skjedd en svak økning i andelen unge aleneboende uten yrkestilknytning, mens yrkestilknytningen har vært mer stabil for hele befolkningen og for personer i alderen 25-65 år. Dette kan imidlertid skyldes at vi benytter et litt grovt mål på yrkestilknytning, basert på at en må ha en inntekt over et bestemt nivå (minstepensjonen) for å bli definert som yrkestilknyttet. Det kan

tenkes at grunnen til at vi finner en høyere andel unge enslige som ikke er yrkestilknyttet, spesielt i forhold til referansegruppen som består av personer i alderen 25-65 år, er at det i denne gruppen er mange som arbeider deltid og som dermed ikke får en inntekt som overstiger minstepensjonen. Dette kan for eksempel være personer som kombinerer arbeid med studier, men uten å motta studielån. Men indikatoren kan også tolkes som at de unge enslige har opplevd en forverring på arbeidsmarkedet. Andelen som yrkesinntekten utgjør av samlet husholdningsinntekt har i alle fall blitt redusert siden 1999. Blant annet viser arbeidsmarkedsstatistikken at ledigheten blant unge menn under 25 år økte betydelig fra 2001 til 2002 (Statistisk sentralbyrå 2004c).

Tabell 5.1. Aleneboende under 35 år og indikatorer¹ for yrkestilknytning. 1996-2002. Prosent

	1996	1999	2001	2002
Andel personer uten noen yrkestilknyttede i husholdningen				
Hele befolkningen	23	23	23	23
Personer 25-65 år	12	12	12	13
Aleneboende under 35 år	19	18	23	22
Andel personer der yrkesinntekt er største husholdningsinntekt				
Hele befolkningen	74	75	76	74
Personer 25-65 år	84	86	85	84
Aleneboende under 35 år	85	86	82	81

¹ For definisjon av indikatorer og grupper, se kapittel 2.5.

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Inntekts- og formuesundersøkelsen for husholdninger

Utdanning

Det er svært få av dagens unge som forlater utdanningssystemet etter fullført ungdomsskole. Siden 1996 har andelen med lav utdanning gått noe ned, og i 2002 hadde bare seks prosent av de unge aleneboende grunnskole som høyeste fullførte utdanning. Dette er en andel som er klart lavere enn for hele befolkningen sett under ett, når vi sammenligner på grunnlag av hovedinntektstakernes utdanningsnivå (15 prosent) eller alle personer 16 år og eldre (17 prosent).

Økonomisk utsatthet

I likhet med hele befolkningen er andelen unge aleneboende som mottar bostøtte svært liten. Bare 3 prosent mottar slik støtte, og denne gruppen inngår heller ikke i målgruppen til bostøtteordningen (Husbanken 2003). Derimot er det relativt mange unge enslige som mottar sosialhjelp. 12 prosent av de enslige under 35 år mottok sosialhjelp i 2002. Fra 1996 til 2001 skjedde det en nedgang i andelen som mottok sosialhjelp, men i 2002 er andelen på nesten like høyt nivå som i 1996. Andelen personer som bor i husholdninger som mottar både bostøtte og sosialhjelp er svært liten både for unge aleneboende under 35 år og for hele befolkningen sett under ett.

Tabell 5.2. Aleneboende under 35 år og indikatorer¹ for utdanning. 1996-2002. Prosent

	1996	1999	2001	2002
Andel personer i husholdninger der hovedinntektstaker har lav utdanning				
Hele befolkningen	19	17	16	15
Alle personer 16 år og eldre	21	19	18	17
Aleneboende under 35 år	8	7	6	6

¹ For definisjon av indikatorer og grupper, se kapittel 2.5.

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Inntekts- og formuesundersøkelsen for husholdninger

Tabell 5.3. Aleneboende under 35 år og indikatorer¹ for økonomisk utsatthet. 1996-2002. Prosent

	1996	1999	2001	2002
Andel personer i husholdninger som mottar bostøtte				
Hele befolkningen	3	4	4	4
Personer 25-65 år	2	3	3	3
Aleneboende under 35 år	2	1	3	3
Andel personer i husholdninger som mottar sosialhjelp				
Hele befolkningen	7	5	5	5
Personer 25-65 år	7	5	5	5
Aleneboende under 35 år	13	10	9	12
Andel personer i husholdninger som mottar både bostøtte og sosialhjelp				
Hele befolkningen	1	1	2	2
Personer 25-65 år	1	1	1	1
Aleneboende under 35 år	1	0	1	1

¹ For definisjon av indikatorer og grupper, se kapittel 2.5.

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Inntekts- og formuesundersøkelsen for husholdninger

Rente- og gjeldsbelastning

Gjeldsbyrden i den norske befolkningen har økt de siste årene. Tabell 5.4 fremstiller de unge ensliges rente- og gjeldsbelastning sett i forhold til hele befolkningen.

I 2002 opplevde 18 prosent av de unge enslige å ha en høy gjeldsrentebelastning. Dette er en andel som er på nivå med hele befolkningen, men litt lavere enn for personer i alderen 25-65 år. Gjeldsrentebelastning blant unge enslige har endret seg lite siden 1999.

Når vi ser på gjeldsbelastningen til de unge aleneboende, finner vi at andelen med høy gjeld er større enn for hele befolkningen, og for personer 25-65 år. Siden 1996 har flere unge enslige hatt en høy gjeldsbyrde enn det vi finner for hele befolkningen. Hele 12 prosent av alle aleneboende under 35 år hadde gjeld som oversteg tre ganger samlet husholdningsinntekt i 2002. Utviklingen fra 1996 til 2002 viser at andelen med høy gjeldsbelastning blant de unge enslige har vært jevnt høyere enn for hele befolkningen over en lengre periode.

Store sykdomsutgifter

Andelen unge enslige under 35 år som mottar grunnstønad indikerer at denne gruppen ikke har store sykdomsutgifter. Andelen som mottar grunnstønad er lavere enn for resten av befolkningen. I tillegg ser vi at andelen har holdt seg stabilt lav fra 1996 til 2002.

Tabell 5.4. Aleneboende under 35 år og indikatorer¹ for gjeldsbelastning. 1996-2002. Prosent

	1996	1999	2001	2002
Andel personer i husholdninger med høy gjeldsrentebelastning				
Hele befolkningen	10	13	17	18
Personer 25-65 år	12	14	19	20
Aleneboende under 35 år	10	16	18	18
Andel personer i husholdninger med høy gjeldsbelastning				
Hele befolkningen	6	6	6	7
Personer 25-65 år	6	6	7	8
Aleneboende under 35 år	9	10	11	12

¹ For definisjon av indikatorer og grupper, se kapittel 2.5.

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Inntekts- og formuesundersøkelsen for husholdninger.

Tabell 5.5. Aleneboende under 35 år og indikatorer¹ for store sykdomsutgifter. 1996-2002. Prosent

	1996	1999	2001	2002
Andel personer i husholdninger som mottar grunnstønad				
Hele befolkningen	7	7	7	6
Personer 25-65 år	7	7	7	6
Aleneboende under 35 år	4	3	3	3

¹ For definisjon av indikatorer og grupper, se kapittel 2.5.

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Inntekts- og formuesundersøkelsen for husholdninger.

Kjennemerker ved lavinnteksgruppen

Unge enslige er en gruppe som er sterkt overrepresentert i lavinnteksgruppen. Mens om lag 11 prosent av hele befolkningen hadde lavinntekt i 2002, ifølge EU sin lavinnteksdefinisjon, var tilsvarende andel hele 29 prosent blant unge enslige samme år. Dette var en andel som var to prosentpoeng høyere enn året før.

Som for de fleste andre grupper, er det en nær sammenheng mellom det å stå utenfor arbeidslivet og det å tilhøre lavinnteksgruppen. Blant de unge enslige i lavinnteksgruppen var så mange som 2 av 3 uten yrkestilknytning i 2002, mens dette bare gjaldt for 7 prosent av de unge aleneboende som ikke var i lavinnteksgruppen. Det er også en viss sammenheng mellom forekomsten av lavinntekt og utdanningsnivået til unge enslige. Selv om det er svært få av dagens unge som har lav formell utdanning, var andelen med ungdomskole som høyeste fullførte utdanning nær dobbelt så høy blant dem som befant seg i lavinnteksgruppen (9 prosent), sammenlignet med dem som ikke var i lavinnteksgruppen (5 prosent).

Når det gjelder økonomisk utsatthet, så er det først og fremst innen sosialhjelpsbruk at det er klare forskjeller mellom dem med og uten lavinntekt. Andelen som mottar sosialhjelp er nesten tre ganger høyere blant unge enslige i lavinnteksgruppen enn blant dem som befinner seg over lavinnteksgrensen. Derimot er det ingenting som tyder på at unge aleneboende med lav inntekt er en gruppe der mange er tynget av stor

gjeldsrentebelastning. Det viser seg tvert imot at andelen med høy rentebelastning, det vil si at rentene overstiger 15 prosent av samlet inntekt, er mer enn tre ganger høyere blant de unge som ikke har lavinntekt enn blant de med lavinntekt. På den annen side er det omtrent ingen forskjell mellom de to gruppene når det gjelder forekomsten av høy gjeld. En mulig forklaring på dette kan være at mange unge aleneboende som ikke er i lavinnteksgruppen, men der mange altså har høy rentebelastning, er nyutdannede som nettopp har blitt yrkesaktive. Dermed har studielånsrenten begynt å løpe for disse.

Inntektssammensetning

Tabell 5.7 viser inntektssammensetningen til unge aleneboende under 35 år. Vi finner her at yrkesinntekten utgjør 87 prosent av disse husholdningenes samlede inntekt. For de unge aleneboende som befinner seg over lavinnteksgrensen bidrar yrkesinntekten med hele 90 prosent av den samlede husholdningsinntekten. Også i lavinnteksgruppen utgjør yrkesinntektene en relativt stor andel av samlet inntekt (65 prosent). Dette er en høy andel sammenlignet med andre som befinner seg i lavinnteksgruppen, for eksempel enslige forsørgere, trygdemottakere og innvandrere. Vi finner også at yrkesinntektens andel har gått opp for de unge aleneboende under lavinnteksgrensen, mens den har gått ned for de som befinner seg over denne grensen og for hele gruppen sett under ett.

Tabell 5.6. Indikatorer¹ for personer med og uten lavinntekt². Aleneboende under 35 år. 2002. Prosent

	Hele befolkningen		Aleneboende under 35 år	
	Med lavinntekt	Ikke-lavinntekt	Med lavinntekt	Ikke-lavinntekt
Yrkestilknytning				
Uten noen yrkestilknyttede i husholdningen	74	17	66	7
Yrkesinntekt som største husholdningsinntekt	38	79	57	90
Utdanning				
Hovedinntektstaker med lav utdanning	29	13	9	5
Økonomisk utsatthet				
Mottar bostøtte	3	14	1	3
Mottar sosialhjelp	4	16	23	8
Mottar bostøtte og sosialhjelp	1	6	1	2
Gjeldsbelastning				
Høy gjeldsrentebelastning	15	18	11	22
Høy gjeldsbelastning	16	6	13	12
Store sykdomsutgifter				
Mottar grunnstønad	4	7	2	3
Andel personer	11	89	29	71
Antall observasjoner	4 851	54 552	402	961

¹ For definisjon av indikatorer og grupper, se kapittel 2.5.

² Lavinntekt er definert som inntekt under 60 prosent av medianinntekten for alle. EU-skala.

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Inntekts- og formuesundersøkelsen for husholdninger

Tabell 5.7. Inntektsregnskap for aleneboende under 35 år¹. Gjennomsnitt og andel av samlet inntekt. 2002. Kroner og prosent

	Alle husholdninger			Aleneboende under 35 år		
	Med lavinntekt ²	Ikke-lavinntekt	Alle	Med lavinntekt ²	Ikke-lavinntekt	Alle
Yrkesinntekt	34	73	71	65	90	87
Kapitalinntekter ³	4	9	8	1	4	3
Overføringer	62	19	21	34	7	10
Herav :						
Ytelser fra folketrygden	42	11	13	12	3	4
Arbeidsledighetstrygd	2	1	1	4	2	2
Stipend	4	0	1	5	0	1
Bostøtte	1	0	0	0	0	0
Sosialhjelp	5	0	1	10	1	2
Samlet inntekt	100	100	100	100	100	100
Samlet inntekt	125 400	515 600	448 300	97 300	306 700	245 200
Inntekt etter skatt	111 300	384 200	337 100	82 700	225 900	183 800
Inntekt etter skatt pr.forbr.enh. (EU-skala)	85 200	243 600	216 300	82 700	225 900	183 800
Antall personer i husholdningen	1,4	2,3	2,1	1,0	1,0	1,0
Antall observasjoner	2 719	20 151	22 870	402	961	1 363

¹ For definisjon av indikatorer og grupper, se kapittel 2.5.

² Lavinntekt er definert som inntekt under 60 prosent av medianinntekten for alle. EU-skala.

³ Negative kapitalinntekter er satt lik 0

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Inntekts- og formuesundersøkelsen for husholdninger

For alle unge aleneboende under 35 år utgjør overføringer kun en tiendedel av den samlede husholdningsinntekten. Overføringer utgjør en enda mindre andel for unge aleneboende som befinner seg over lavinntektsgrensen, selv om den har gått noe opp fra 2001 til 2002.

For unge aleneboende i lavinntektsgruppen er overføringer en klart viktigere inntektskomponent, og utgjorde 34 prosent av samlet husholdningsinntekt i 2002. Ytelser fra folketrygden er den største stønads-posten for denne gruppen (12 prosent), men også andre stønader utgjør en del av disse overføringene. 10 prosent består av sosialhjelp, mens arbeidsledighetstrygd utgjør 4 prosent av alle overføringene som unge aleneboende i lavinntektsgruppen mottar. Det er fremdeles noen studenter blant de unge aleneboende, selv om vi altså har utelatt alle som hovedsaklig lever av studielån, om lag 5 prosent av samlet inntekt for de i lavinntektsgruppen består av stipend.

På bakgrunn av inntektssammensetningen til de unge enslige med lavinntekt, kan vi derfor danne oss et bilde av at dette er en sammensatt gruppe som både består av unge trygdemottakere, arbeidsledige, sosialhjelpsmottakere og deltidsarbeidende studenter (som ikke mottar studielån).

Inntektsfordeling

Ulikhetsmålet S80/S20 i tabell 5.8, som viser forholdet mellom gjennomsnittsinntektene til den rikeste og fattigste femdelen i gruppen unge aleneboende, viser at det er relativt store forskjeller innad i denne gruppen. Sammenlignet med hele befolkningen har det siden 1996 vært større ulikheter, og utviklingen har gått i retning av stadig større avstand mellom fattig og

rik. Målet S80/S20 kan imidlertid påvirkes av ekstremverdier i begge ender av inntektsfordelingen.

Forholdet mellom P90 og P10, som er et mål som i mindre grad påvirkes av ekstremverdier, viser oss en lavere grad av ulikhet og mer stabilitet for de unge aleneboende som gruppe. Dermed får vi en indikasjon på at observasjoner i den øverste femdelen bidrar til å øke avstanden mellom fattige og rike i gruppen unge aleneboende. Sammenlignet med hele befolkningen og personer i alderen 25-65 år, viser likevel P90/P10 oss at det finnes større forskjeller mellom de rikeste og de fattigste unge aleneboende.

Tabell 5.8. Aleneboende under 35 år og fordeling av ekvivalentinntekt 1996-2002

	1996	1999	2001	2002
S80/S20¹				
Hele befolkningen	3,5	3,4	3,3	3,9
Personer 25-65 år	3,3	3,3	3,1	3,7
Aleneboende under 35 år	5,0	4,6	5,2	6,9
P90/P10²				
Hele befolkningen	2,7	2,7	2,6	2,7
Personer 25-65 år	2,5	2,5	2,4	2,6
Aleneboende under 35 år	4,4	3,4	4,5	4,0
Gini-koeffisient³				
Hele befolkningen	0,245	0,242	0,232	0,267
Personer 25-65 år	0,235	0,233	0,222	0,262
Aleneboende under 35 år	0,267	0,265	0,279	0,315

¹ S80/S20 er forholdet mellom gjennomsnittsinntektene til rikeste og fattigste 20 prosent i gruppen.

² P90/P10 er forholdstallet mellom inntekten til den personen som befinner seg mellom desil 9 og desil 10 (P90) og inntekten til den personen som befinner seg mellom desil 1 og desil 2 (P10).

³ Gini-koeffisienten er et summarisk mål som varierer fra 0 (minst ulikhet) og 1 (størst ulikhet).

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Inntekts- og formuesundersøkelsen for husholdninger.

Til slutt ser vi at også Gini-koeffisienten viser større ulikhet i gruppen unge aleneboende enn for hele befolkningen, og at ulikheten innad i denne gruppen har økt mer. Dette blir tydeliggjort om vi bruker hele befolkningen eller personer 25-65 år som referansegrupper.

Boforhold og økonomiske vansker

Unge aleneboende er i Levekårsundersøkelsen personer i alderen 16-34 år som bor alene. I levekårsundersøkelsen er husholdning definert på grunnlag av faktisk adresse. Det betyr at for studenter som faktisk bor borte fra forelderhusholdningen er det den faktiske boligsituasjonen vi har opplysninger om selv om de er registrert på foreldrenes adresse.

Blant unge aleneboende slik gruppen her er definert dominerer de yngste (under 25 år). Personer under 25 år utgjorde i 2002 om lag 45 prosent av de unge aleneboende.

Boligstandard og eierforhold

Perioden fra en person er 16 til 34 år er den perioden der det store flertallet etablerer seg. Etablering med eid bolig viser en sterk sammenheng med familie-etablering. For personer som ikke etablerer familie, går denne etableringsprosessen langsommere. Det er da også en relativt liten del av de unge aleneboende som eier boligen sin, det gjaldt tre av ti i 2003. Til sammenligning bor 80 prosent i hele den voksne befolkningen i bolig som husholdningen eier. Fra 1991 til 1997 ble det stadig færre unge aleneboende som eide boligen sin. Mens andelen eiere i 1991 var 36

prosent var det ti år senere bare 25 prosent som eide boligen sin. Nedgangen har vært jevn i hele denne perioden, uavhengig av svingningene i de økonomiske konjunkturer i perioden. Nedgangen ser imidlertid ut til å ha stoppet opp på slutten av 1990-tallet. Tallene tyder på en økning, men økningen er ikke statistisk sikker.

Basert på et objektivt mål på romslighet bor unge aleneboende ofte trangt. I 2003 bodde snaut en av fire trangt, dvs. at de bor på ett rom, mens det i befolkningen var 6 prosent som bodde trangt. Det er blitt færre unge aleneboende som bor trangt siden midten av 1990-tallet. En av syv unge aleneboende bor svært romslig (disponerer minst fire rom), sammenlignet med det dobbelte i befolkningen. Romsligheten for unge aleneboende har ikke endret seg vesentlig siden 1991.

Unge aleneboende bor i betydelig mindre leiligheter enn den voksne befolkningen, henholdsvis 64 og 115 kvadratmeter. Men fordi de bor alene blir arealet per person noe høyere enn i befolkningen, der gjennomsnittet er om lag 50 kvadratmeter.

Til tross for at unge aleneboende har mer plass per person enn befolkningen ellers, er det flere som uttrykker at de har for liten plass. Det gjaldt 20 prosent sammenlignet med 13 prosent i hele befolkningen i 2001 (tall for 2003 mangler).

Tabell 5.9. Boligtype for aleneboende under 35 år. 1991, 1995, 1997, 2001 og 2003

	Aleneboende under 35 år					Alle 2003
	1991	1995	1997	2001	2003	
Andel personer som						
bor i enebolig, våningshus	26	38	30	42	38	64
bor i småhus ellers	24	21	19	12	14	16
bor i husholdning som eier	36	30	25	27	30	81
bor i husholdning som er selveier	20	15	17	17	19	70
bor trangt	23	32	32	30	23	6
bor svært romslig	15	15	14	15	15	30
mangler bad eller WC	9	4	5	3	4	1
Bor i bolig						
med råte eller fukt	15	13	8
som er utsatt for støy	23	13
som er utsatt for forurensning	11	9
Bor i område med kriminalitet, vold og hærverk	10	6
Boligareal per husholdning. Kvm.	65	..	70	65	64	115
Boligareal per person. Kvm.	65	..	70	65	64	53
Antall svar i alt	203	209	232	326	499	5 872

Kilde: Levekårsundersøkelsen.

Tabell 5.10. Boligøkonomi for aleneboende under 35 år. 1991, 1995, 1997, 2001 og 2003

	Aleneboende under 35 år					Alle
	1991	1995	1997	2001	2003	2003
Årlig husleie. Gjennomsnitt for husholdninger som leier. ¹ Løpende kroner	21 600	25 800	26 700	33 900	36 500	39 500
Andel husholdninger som ikke betaler husleie	3	6	8	4	7	12
Renter og avdrag. Gjennomsnitt for eiere. Løpende kroner	45 100	34 200	37 700	64 700	62 200	46 300
Andel eiere uten renter og avdrag	13	19	14	6	11	38
Andel husholdninger med høy boutgiftsbelastning	54	56	55	57	60	28
Andel husholdninger med lav boutgiftsbelastning	15	13	12	8	10	36
Andel som oppfatter boutgiftene som svært tyngende	12	9
noe tyngende	47	38
Antall svar fra leiere	55	47	60	88	344	1 084
Antall svar fra eiere	121	144	165	220	148	4 443
Antall svar	203	209	232	326	499	5 872

¹ Ekskludert eiere av andels- og aksjebolig.

Kilde: Levekårsundersøkelsen.

Boligstandarden ellers synes ikke å avvike vesentlig fra befolkningens. Det er få (4 prosent) som ikke har bad, men flere enn i den voksne befolkningen. Litt flere bor i fuktig bolig, 13 prosent sammenlignet med 8 prosent i den voksne befolkningen i 2003.

Miljøet synes også litt dårligere. Det er vesentlig flere som er utsatt for støy, i alt 23 prosent av de unge aleneboende og en av ti bor i områder som er plaget av kriminalitet, vold og hærverk. Til sammenligning gjelder dette henholdsvis 13 og 6 prosent i den voksne befolkningen.

Boligøkonomi

Gjennomsnittlig husleie for unge aleneboende som leide boligen var 36 500 kroner per år i 2003, eller bare litt lavere enn blant alle leiere. Dette til tross for at boligene bare er vel halvparten så store.

Regnet i 2003-kroner steg årlig husleie fra om lag 28 000 kroner i 1991 til 36 500 kroner i 2003, en økning på 30 prosent. Økningen skjedde gjennom det meste av perioden.

Renter og avdrag var i 2003 om lag 62 000 kroner i gjennomsnitt for unge aleneboende eiere. Det er vesentlig mer enn for alle husholdninger, der gjennomsnittet var 46 000 kroner. Renter og avdrag har utviklet seg annerledes enn husleien, til dels i samsvar med endringer i rentesatsene på boliglån. Regnet i 2003-kroner var renter og avdrag i gjennomsnitt 59 000 kroner i 1991. De gikk ned til 41 000 kroner i 1995 for deretter å øke fram til 2001. Fra 1997 til 2001 var det en meget sterk økning i renter og avdrag. Både økt rentesats, en sterk økning i boligpriser og, i mindre grad, økt andel eiere bidro til økningen i renter og avdrag. Det kan se ut som om renter og avdrag gikk noe ned i 2003, noe som antakelig forklares av endringer i rentesatsene.

Det er ingen tvil om at boligutgiftene i form av husleie og renter og avdrag utgjør en betydelig post på unge aleneboendes budsjett. Økningen i husleie og renter og avdrag har da også ført til at boligutgiftene sett i forhold til husholdningens inntekt etter skatt har utviklet seg ugunstig. Andelen unge aleneboende med høye boligutgifter sett i forhold til inntekten kan se ut til å ha økt noe fra 1997. I 2003 har seks av ti høy boutgiftsbelastning, mer enn det dobbelte av det en finner blant alle husholdninger.

Dette samsvarer med at 59 prosent av de unge aleneboende oppfatter boligutgiftene som tyngende, av dette er det 12 prosent av de unge aleneboende som oppfatter dem som svært tyngende.

Andelen med lave relative boligutgifter (dvs. at husleie pluss renter og avdrag utgjør mindre enn 10 prosent av husholdningens inntekt etter skatt) gikk svakt ned i tiåret fra 1991 til 8 prosent i 2001. Her ser den ut til å ha stabilisert seg. Til sammenligning var det 38 prosent av alle husholdninger som hadde lave relative boligutgifter.

Økonomiske vansker

Unge som bor alene er en gruppe med forholdsvis lave inntekter, men - som vi har sett - også med stor inntekts-spredning. Det er bl.a. relativt mange som mottar sosialhjelp. Vi har også sett at det er mange med relativt sett høye boligutgifter. Det er 9 prosent av de unge aleneboende som mottar støtte fra andre husholdninger (foreldrene). Denne støtten er ikke regnet med som inntekt. Likevel er det i gjennomsnitt forholdsvis beskjedne beløp. For alle unge aleneboende er gjennomsnittlig beløp mottatt om lag 1700 kroner per år eller 19 000 kroner for de som mottar hjelp fra andre husholdninger. Det endrer altså ikke vesentlig på bildet av den økonomiske situasjon til de unge. Av større betydning er det at studielån ikke regnes som inntekt. Dette er viktig å være oppmerksom på i tolkningen av tallene nedenfor for de unge aleneboendes økonomiske situasjon.

Tabell 5.11. Indikatorer på betalingsvansker for aleneboende under 35 år. 2003. Prosent

	Alle	Aleneboende under 35 år
Betalingsproblemer		
Husleie	4	13
Boliglån	3	4
Elektrisitet og kommunale avgifter	9	14
Andre lån	4	10
Økonomisk romslighet		
Svært vanskelig	3	6
Vanskelig	6	10
Lett eller svært lett å få endene til å møtes	35	21
Mottar økonomisk støtte fra andre husholdninger	3	9
Antall svar	5 872	499

Kilde: Levekårsundersøkelsen.

Tallene viser da også at det er noe flere som er i en presset økonomisk situasjon blant unge aleneboende enn i befolkningen, 16 prosent sier at det er vanskelig 'å få endene til å møtes' mens det i befolkningen gjelder 9 prosent. Tallene for hvor stor andel som mener det er lett 'å få endene til å møtes' er tilsvarende henholdsvis 21 og 35 prosent. På spørsmål om husholdningen har vært ute av stand til å betale ulike typer regninger ved forfall svarer 10-15 prosent av de unge aleneboende bekræftende. Flest har hatt problemer med husleie og med elektrisitet eller kommunale avgifter, få har hatt problemer med å betale boliglån, men det skyldes først og fremst at det er forholdsvis få som eier boligen. I befolkningen oppgir bare 3-4 prosent at de har betalingsproblemer. Et unntak var i 2003 betaling av elektrisitet eller kommunale avgifter, noe som har sammenheng med de høye prisene på elektrisitet vinteren 2002/2003. Ser en betalingsproblemer under ett finner vi at 25 prosent av de unge aleneboende hadde problemer med betaling av en eller flere typer regninger, sammenlignet med 13 prosent i befolkningen.

Unge aleneboende skiller seg ikke vesentlig fra befolkningen når det gjelder en del materielle goder, med unntak av bil. Det er litt færre som har eller disponerer TV, og litt færre har PC hvilket ser ut til først og fremst å skyldes dårlig økonomi. Det er færre som har vaskemaskin noe som imidlertid i liten grad skyldes dårlig økonomi, men mindre behov. Halvparten av de unge aleneboende har bil, mens det i den voksne befolkningen gjelder 82 prosent. Over halvparten av de unge som ikke har bil sier at det skyldes økonomien.

Tabell 5.12. Indikatorer på materiell situasjon for aleneboende under 35 år. 2003. Prosent

	Alle	Unge aleneboende
Materiell situasjon		
Andel som disponerer		
Telefon	99	99
Farge TV	98	91
PC	69	62
Vaskemaskin	97	83
Privatbil	82	50
Disponerer ikke PC pga. økonomi	4	13
Disponerer ikke privatbil pga. økonomi	6	28
Har ikke råd til		
en ukes ferie	10	16
spise kjøtt eller fisk annen hver dag	4	9
kjøpe nye klær	9	16
holde boligen varm	3	6
Antall svar	5 872	499

Kilde: Levekårsundersøkelsen.

Spør en unge aleneboende om de klarer utgiftene til en del ting som oppfattes som ganske grunnleggende i dag, finner en at opp til 16 prosent har problemer. En av seks har ikke råd til å skaffe seg nye klær, og heller ikke til en ukes ferie borte fra hjemmet. Hele 9 prosent har ikke råd til å spise kjøtt- eller fiskemiddag annen hver dag og 6 prosent har ikke råd til å holde boligen varm. Ser en bort fra borteferie er dette om lag det dobbelte av hva som gjelder for den voksne befolkningen som helhet. I alt oppgav en av fire unge enslige at det var ett eller flere slike behov de ikke klarte å dekke.

Sammenlignet med andre av de gruppene som behandles, her viser resultatene at både sosialhjelpsmottakere, enslige forsørgere og tidelen av barnefamilie med lavest inntekt kommer dårligere ut enn unge enslige på indikatorene på økonomisk situasjon. Tallene tyder på at mellom en av seks og en av fire unge enslige sliter tungt økonomisk.

6. Sosiale indikatorer for ikke-vestlige innvandrere og flyktninger

Mads Ivar Kirkeberg

- flere innvandrere uten noen yrkestilknyttede i husholdningen
- overrepresentert i mottak av bostøtte og økonomisk sosialhjelp - men andelene er fallende
- trenden med en økende gjeldsrentebelastning siden midten av 1990-tallet fortsetter
- fortsatt langt større sannsynlighet for å tilhøre lavinntektsgruppen sammenlignet med befolkningen generelt
- inntektsfordelingen blant ikke-vestlige innvandrere ser ut til å ha blitt mer ujevn de siste årene

Innledning

Ved inngangen til 2004 utgjorde innvandrerbefolkningen i Norge om lag 349 000 personer. Dette utgjør 7,6 prosent av hele den bosatte befolkningen. Innvandrerbefolkningen, slik Statistisk sentralbyrå definerer den, omfatter førstegenerasjonsinnvandrere uten norsk opphav og personer født i Norge med to utenlandsfødte foreldre.

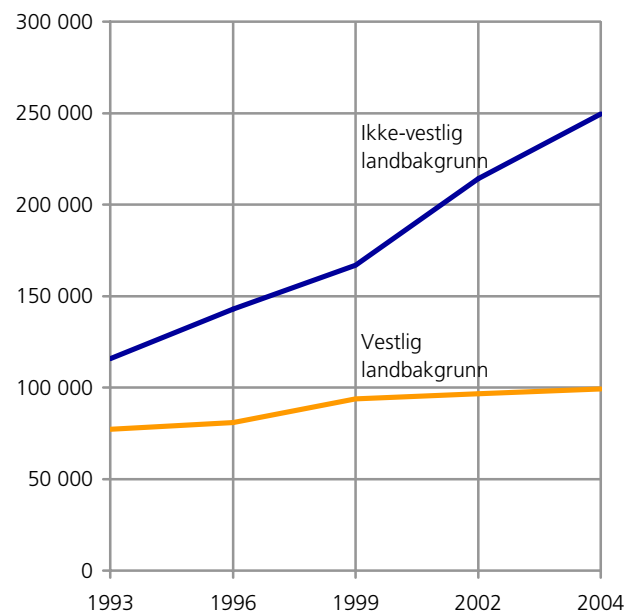
Studerer innvandrerbefolkningen etter landbakgrunn, er det klart flest fra Asia med 40 prosent. Deretter følger personer med bakgrunn fra Øst-Europa med 16 prosent, Norden med 15 prosent, Afrika med 12 prosent og Vest-Europa for øvrig med 10 prosent (les mer på <http://www.ssb.no/emner/02/01/10/innvbef/>). I perioden 1993 til 2004 har innvandrerbefolkningen økt med 156 000 personer eller 81 prosent (se figur 6.1). I denne perioden har alle innvandrergrupper vokst i antall bortsett fra innvandrere fra Nord-Amerika og Oseania. Raskest har veksten vært for personer fra Øst-Europa hvor antallet innvandrere er mer enn tredoblet siden 1993. I samme periode har antall innvandrere med landbakgrunn fra Asia, Afrika, Sør- og Mellom-Amerika blitt nesten fordoblet.

Når vi ser på innvandrere med ikke-vestlig landbakgrunn er det flest innvandrere med bakgrunn fra Pakistan, Vietnam, Irak, Bosnia-Hercegovina, Somalia, Iran, Tyrkia og Sri Lanka.

Ved inngangen til 2004 bodde det nesten 100 000 personer i Norge som har kommet hit som flyktning eller som familiemedlem til flyktning. De største flyktninggruppene er fra Irak og Bosnia-Hercegovina, med henholdsvis 14 000 og 12 600 personer. Antall

flyktninger fra Somalia økte mest i løpet av 2003, med 1 100 personer. Tre firedeler av flyktningene kom fra land i tredje verden, mens resten kom fra Øst-Europa (les mer på <http://www.ssb.no/emner/02/01/10/flyktninger/>).

Figur 6.1. Innvandrerbefolkningen etter landbakgrunn. 1993-2004

Kilde: Befolkningsstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

Tabell 6.1. Innvandrere og indikatorer¹ for yrkestilknytning. 1996-2002. Prosent

	1996	1999	2001	2002
Andel personer uten noen yrkestilknyttede i husholdningen				
Hele befolkningen	23	23	23	23
Personer 25-65 år	12	12	12	13
Innvandrere i alt				
Innvandrere med ikke-vestlig landbakgrunn	36	26	31	33
Flyktninger	44	31	36	39
Andel personer der yrkesinntekt er største husholdningsinntekt				
Hele befolkningen	74	75	76	74
Personer 25-65 år	84	86	85	84
Innvandrere i alt				
Innvandrere med ikke-vestlig landbakgrunn	56	70	65	62
Flyktninger	46	68	60	54

¹ For definisjon av indikatorer og grupper, se kapittel 2.5.

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Inntekts- og formuesundersøkelsen for husholdninger.

Tabell 6.2. Innvandrere og indikatorer¹ for utdanning. 1996-2002. Prosent

	1996	1999	2001	2002
Andel personer i husholdninger der hovedinntektstaker har lav utdanning				
Hele befolkningen	19	17	16	15
Alle personer 16 år og eldre	21	19	18	17
Innvandrere i alt				
Innvandrere med ikke-vestlig landbakgrunn	11	16	17	15
Flyktninger	13	17	16	13

¹ For definisjon av indikatorer og grupper, se kapittel 2.5.

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Inntekts- og formuesundersøkelsen for husholdninger.

Yrkestilknytning

Tabell 6.1 indikerer at yrkestilknytningen blant innvandrerbefolkningen har blitt dårligere siden forrige måling i 2001. Hver tredje ikke-vestlige innvandrer tilhører nå en husholdning uten noen yrkestilknyttede personer sammenlignet med 31 prosent i 2001. Blant flyktninger alene er andelen nesten fire av ti sammenlignet med 36 prosent året før. I befolkningen generelt er endringene i yrkestilknytning mer marginale.

Det er troligvis flere årsaker til denne utviklingen i yrkestilknytning for innvandrerbefolkningen. En viktig grunn er konjunktursvingningene i perioden med et klart forverret arbeidsmarked fra 2002. Den registrerte arbeidsledigheten blant for eksempel innvandrere med afrikansk bakgrunn var på 12,2 prosent i 1999 for så å stige til 15,9 prosent i 2002. En annen årsak kan være endringer i selve sammensetningen av gruppen med blant annet et økt innslag av nyankomne flyktninger i 2002, spesielt fra Irak og Somalia.

Den andre indikatoren på yrkestilknytning, andelen personer der yrkesinntekten er den viktigste inntektskilden i husholdningen, gir det samme bildet. I 2002 er det færre innvandrere som bor i slike husholdninger sammenlignet med året før. For flyktninger er det bare drøyt halvparten (54 prosent) som tilhører en husholdning hvor inntekt av eget arbeid er den

viktigste kilden til husholdningsøkonomien, sammenlignet med 60 prosent i 2001. Også denne indikatoren viser svært små endringer for befolkningen generelt sett.

Det er viktig å være klar over at de andelene for yrkestilknytning som er vist ovenfor skjuler til dels store forskjeller blant ikke-vestlige innvandrere. Innvandringsgrunn, botid og på hvilket tidspunkt man kom til landet (lav- eller høykonjunktur) er blant annet bestemmende for graden av yrkestilknytning (Blom 1996, Østby 2001). Mange innvandrergrupper har en god tilknytning til arbeidsmarkedet med relativt høye yrkesinntekter. Innvandrere med bakgrunn fra Chile, India, Sri Lanka, Vietnam og Bosnia-Hercegovina er eksempler på dette.

Utdanning

Tabell 6.2 viser at andelen personer tilhørende en husholdning hvor hovedinntektstaker har innvandrerbakgrunn og lav utdanning, utgjorde 14 prosent i 2002, en nedgang fra 16 prosent året før. Med lav utdanning mener vi her utdanning til og med ungdomsskolenivå. Også blant ikke-vestlige innvandrere og flyktninger som egen gruppe har andelene falt mellom disse to målepunktene. Men det er viktig å understreke at disse endringene er forbundet med stor statistisk usikkerhet blant annet på grunn av en stor og økende andel med uoppgitt utdanning i innvandrerbefolkningen.

Økonomisk utsatthet

Hvis vi måler økonomisk utsatthet ved å se på andelen personer som tilhører husholdninger som mottar bostøtte og økonomisk sosialhjelp, finner vi at ikke-vestlige innvandrere er klart overrepresentert i forhold til hele befolkningen (tabell 6.3), men at andelen ser ut til å ha falt noe fra 2001 til 2002. Andelen personer som mottok bostøtte utgjorde 19 prosent blant ikke-vestlige innvandrere i alt i 2002, og 29 prosent blant flyktninger. Tilsvarende andeler året før var henholdsvis 23 og 33 prosent. Tallene for hele befolkningen ligger stabilt på 4 prosent.

Ser vi på andelen som mottar både bostøtte og sosialhjelp i 2002 så utgjør denne 14 prosent for ikke-vestlige innvandrere i alt, og 22 prosent for flyktninger. Også her en nedgang på 3-4 prosentpoeng fra året før, mens tallene i befolkningen generelt er stabile rundt 1,5 prosent.

En nedgang i indikatorene i tabell 6.3 gir tilsynelatende et litt motstridende bilde i forhold til at vi tidligere i kapitlet har vist at yrkestilknytningen blant innvandrerne også har falt. Færre innvandrerhusholdninger med yrkesinntekt skulle indikere at flere i stedet blir avhengig av ulike typer overføringer fra det offentlige. Inntektsstatistikken for personer og familier viser da også at antall ikke-vestlige innvandrere som

mottar sosialhjelp økte med 5,5 prosent fra 2001 til 2002, men at den ikke-vestlige innvandrerbefolkningen i alt økte med mer enn 9 prosent. En årsak til fallet i indikatorene i tabell 6.3 er derfor av demografisk art; at innvandrerbefolkningen totalt sett har økt mer enn økningen i antall mottakere av disse overføringene. En annen medvirkende årsak kan være et større innslag av innvandrere som er bosatte i en kommune og som mottar overføringer gjennom det statlige integreringstilskuddet, og at disse pengene ikke blir registrert som økonomisk sosialhjelp.

Tabell 6.3. Innvandrere og indikatorer¹ for økonomisk utsatthet. 1996-2002. Prosent

	1996	1999	2001	2002
Andel personer i husholdninger som mottar bostøtte				
Hele befolkningen	3	4	4	4
Personer 25-65 år	2	3	3	3
Innvandrere i alt	16	13	16	14
Innvandrere med ikke-vestlig landbakgrunn	24	20	23	19
Flyktninger	37	31	33	29
Andel personer i husholdninger som mottar sosialhjelp				
Hele befolkningen	7	5	5	5
Personer 25-65 år	7	5	5	5
Innvandrere i alt	28	20	22	22
Innvandrere med ikke-vestlig landbakgrunn	40	30	32	29
Flyktninger	61	43	45	42
Andel personer i husholdninger som mottar både bostøtte og sosialhjelp				
Hele befolkningen	1	1	2	2
Personer 25-65 år	1	1	1	1
Innvandrere i alt	12	8	11	10
Innvandrere med ikke-vestlig landbakgrunn	20	14	17	14
Flyktninger	31	23	26	22

¹ For definisjon av indikatorer og grupper, se kapittel 2.5.

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Inntekts- og formuesundersøkelsen for husholdninger.

Tabell 6.4. Innvandrere og indikatorer¹ for gjeldsbelastning. 1996-2002. Prosent

	1996	1999	2001	2002
Andel personer i husholdninger med høy gjeldsrentebelastning				
Hele befolkningen	10	13	17	18
Personer 25-65 år	12	14	19	20
Innvandrere i alt	11	12	15	16
Innvandrere med ikke-vestlig landbakgrunn	9	11	14	16
Flyktninger	4	8	12	13
Andel personer i husholdninger med høy gjeldsbelastning				
Hele befolkningen	6	6	6	7
Personer 25-65 år	6	6	7	8
Innvandrere i alt	9	6	7	9
Innvandrere med ikke-vestlig landbakgrunn	9	5	8	10
Flyktninger	5	5	7	7

¹ For definisjon av indikatorer og grupper, se kapittel 2.5.

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Inntekts- og formuesundersøkelsen for husholdninger.

Rente- og gjeldsbelastning

Økonomisk utsatthet kan også måles ved å se på graden av rente- og gjeldsbelastning. Tabell 6.4 viser andelen personer som tilhører en husholdning hvor renteutgiftene utgjør 15 prosent eller mer av husholdningens samlede inntekt. Sammenlignet med hele befolkningen er det færre ikke-vestlige innvandrere som har en så høy gjeldsrentebelastning. 16 prosent av ikke-vestlige innvandrere tilhørte en husholdning med så høye gjeldsrenter i 2002 sammenlignet med 20 prosent i hele befolkningen 25-65 år. Flyktninger har en enda lavere gjeldsrentebelastning.

Trenden med en økende gjeldsrentebelastning siden midten av 1990-tallet, både for befolkningen generelt og for innvandrerbefolkningen, ser ut til å fortsette i 2002.

Hvis husholdningens samlede gjeld sammenlignes med samlet inntekt i husholdningen, avviker ikke innvandrerhusholdningene vesentlig fra den øvrige befolkningen, men trenden her er også en stadig høyere gjeldsbelastning siden midten av 1990-tallet. Om lag hver tiende ikke-vestlig innvandrer tilhører en husholdning med en samlet gjeld som er minst tre ganger så høy som samlet inntekt. Dette er noe høyere enn for den øvrige befolkningen. Det er vanskelig å peke på forklaringer til denne utviklingen, men dårligere tilknytning til arbeidsmarkedet og derigjennom lav yrkesinntekt kan være en mulig årsak, ved siden av store muligheter for låneopptak de siste år.

Store sykdomsutgifter

I tabell 6.5 ser vi hvor stor andel personer som bor i husholdninger som har store utgifter i forbindelse med varig sykdom, og som derfor mottar grunnstønad. Som vi ser er ikke-vestlige innvandrere noe underrepresentert blant mottakere av grunnstønad sammenlignet med befolkningen generelt, og trenden fra 1996 til 2002 kan se ut til å være noe fallende, men endringen er ikke statistisk sikker.

Det har vært foretatt få studier av innvandreres helse i Statistisk sentralbyrå, men undersøkelser fra midten av 1990-tallet viste at forekomsten av varig sykdom ikke var større blant innvandrere enn blant nordmenn (Blom og Ramm 1998).

Kjennemerker ved lavinntektsgruppen

I kapittel 3 ble det vist at ikke-vestlige innvandrere er en gruppe som er kjennetegnet av at mange tilhører lavinntektsgruppen. Personer i disse innvandrerhusholdningene har tre ganger så høy sannsynlighet for å tilhøre gruppen fattige sammenlignet med befolkningen generelt (etter EU sin målemetode for lavinntekt). Blant personer i flyktninghushold var sannsynligheten enda noe høyere. Andelen ikke-vestlige innvandrere med lavinntekt ser også ut til å ha økt igjen de siste to-tre årene etter en nedgang i andre

halvdel av 1990-tallet. I tabell 6.6 har vi sett nærmere på de samme indikatorene som kommentert ovenfor, men har nå fordelt dem etter om innvandrerne tilhører lavinntektsgruppen eller ikke. Som vi skal se så slår flere av indikatorene langt mer negativt ut for de inntektsfattige innvandrerne.

Vi har tidligere i rapporten flere ganger vist at det er en nær sammenheng mellom manglende yrkestilknytning og sannsynligheten for å befinne seg i lavinntektsgruppen. Denne sammenhengen avspeiler seg også i tabell 6.6. Andelen ikke-vestlige innvandrere i lavinntektsgruppen som tilhører en husholdning uten noen yrkestilknyttede utgjør hele 70 prosent, sammenlignet med 14 prosent blant de uten lavinntekt. For flyktninger er forskjellen enda større, henholdsvis 77 og 18 prosent. I lavinntektsgruppen tilhører nesten tre av ti ikke-vestlige innvandrere en husholdning hvor yrkesinntekten er største inntektskilde, mens tilsvarende andel for ikke-vestlige innvandrere over fattigdomsgrensen er nesten åtte av ti personer. Sammenlignet med året før - 2001 - kan det se ut til at andelen uten noen yrkestilknyttede har økt, og andelen med yrkesinntekt som viktigste inntektskilde har blitt redusert, blant de inntektsfattige. Dette styrker bildet av at den økte arbeidsløsheten blant innvandrerbefolkningen har ført til flere i lavinntektsgruppen. Blant ikke-vestlige innvandrere uten lavinntekt er det stabilitet i tallene for yrkestilknytning.

Det er også en større sannsynlighet for å havne blant de inntektsfattige dersom hovedinntektstakeren i husholdningen har lav utdanning. To av ti ikke-vestlige innvandrere i lavinntektsgruppen tilhører en slik husholdning, sammenlignet med en andel på 13 prosent for de uten lavinntekt.

Bostøtte og sosialhjelp er, ikke overraskende, langt mer utbredt blant de som befinner seg lavest i inntektsfordelingen. Blant ikke-vestlige innvandrere i lavinntektsgruppen, tilhører nesten halvparten en husholdning som mottar sosialhjelp, mens 26 prosent mottar både sosialhjelp og bostøtte. Blant flyktninger i lavinntektsgruppen er andelen enda høyere med henholdsvis 64 og 36 prosent. Andelen her er stabile siden forrige måling, men for ikke-vestlige innvandrere uten lavinntekt ser det ut til at avhengigheten av bostøtte og sosialhjelp er blitt noe redusert.

Tabell 6.5. Innvandrere og indikatorer¹ for store sykdomsutgifter. 1996-2002. Prosent

	1996	1999	2001	2002
Andel personer i husholdninger som mottar grunnstønad				
Hele befolkningen	7	7	7	6
Personer 25-65 år	7	7	7	6
Innvandrere i alt	5	6	5	4
Innvandrere med ikke-vestlig landbakgrunn	5	5	5	4
Flyktninger	4	5	6	4

¹ For definisjon av indikatorer og grupper, se kapittel 2.5.

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Inntekts- og formuesundersøkelsen for husholdninger.

Tabell 6.6. Indikatorer¹ for personer med og uten lavinntekt². Innvandrere. 2002. Prosent

	Hele befolkningen		Alle innvandrere		Ikke-vestlige innvandrere		Flyktninger	
	Med lavinntekt	Ikke-lavinntekt	Med lavinntekt	Ikke-lavinntekt	Med lavinntekt	Ikke-lavinntekt	Med lavinntekt	Ikke-lavinntekt
Yrkestilknytning								
Andel personer uten noen yrkestilknyttede i husholdningen	74	17	71	13	70	14	77	18
Andel personer der yrkesinntekt er største husholdningsinntekt	38	79	31	80	29	78	18	74
Utdanning								
Andel personer i husholdninger der hovedinntektstaker har lav utdanning	29	13	19	12	20	13	16	12
Økonomisk utsatthet								
Andel personer i husholdninger som mottar bostøtte	14	3	28	9	31	14	43	21
Andel personer i husholdninger som mottar sosialhjelp	16	4	43	14	47	20	64	29
Andel personer i husholdninger som mottar både bostøtte og sosialhjelp	6	1	23	6	26	9	36	14
Gjeldsbelastning								
Andel personer i husholdninger med høy gjeldsrentebelastning	15	18	11	18	12	19	8	16
Andel personer i husholdninger med høy gjeldsbelastning	16	6	11	8	12	9	10	6
Store sykdomsutgifter								
Andel personer i husholdninger som mottar grunnstønad	4	7	2	5	2	4	2	5
Andel personer	11	89	27	73	33	67	36	64
Antall observasjoner	4 851	54 552	1 048	3 319	903	2 050	567	1 086

¹ For definisjon av indikatorer og grupper, se kapittel 2.5.

² Lavinntekt er definert som inntekt under 60 prosent av medianinntekten for alle. EU-skala.

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Inntekts- og formuesundersøkelsen for husholdninger.

Tabell 6.7 Inntektsregnskap for husholdninger hvor hovedinntektstaker er innvandrere¹. Gjennomsnitt og andel av samlet inntekt. 2002. Kroner og prosent

	Hele befolkningen 25-65 år			Innvandrere								
	I alt	Med lav- inntekt ²		I alt	Alle		Ikke-vestlig landbakgrunn			Flyktninger		
		Med lav- inntekt ²	Ikke-lav- inntekt		Med lav- inntekt ²	Ikke-lav- inntekt	I alt	Med lav- inntekt ²	Ikke-lav- inntekt	I alt	Med lav- inntekt ²	Ikke-lav- inntekt
Yrkesinntekt	79	50	80	73	43	77	69	40	75	63	26	71
Kapitalinntekter ³	8	2	8	4	1	5	3	1	3	4	1	4
Overføringer i alt	13	48	12	22	56	18	28	59	22	33	73	25
Herav :												
Ytelser fra												
folketrygden	6	21	6	8	15	8	8	11	7	7	9	6
Arbeidsledighetsstrygd	1	4	1	2	4	2	4	5	3	5	7	4
Barnetrygd	2	5	2	3	6	2	4	7	3	4	8	4
Bostøtte	0	1	0	1	3	0	1	3	1	2	5	1
Sosialhjelp	1	8	0	4	19	2	7	24	4	11	35	6
Grunn- og hjelpstønad	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Kontantstøtte	0	1	0	1	2	1	1	2	1	1	2	1
Samlet inntekt	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
Samlet inntekt	531 500	148 000	571 600	364 300	122 900	473 400	309 500	123 600	421 900	293 400	127 600	401 800
Inntekt etter skatt	393 800	126 500	421 800	278 100	107 700	355 000	246 800	110 700	329 200	241 100	118 900	321 000
Inntekt etter skatt pr. forbruksenhet (EU-skala)	240 800	75 100	258 100	176 300	68 000	225 300	152 100	68 000	202 900	149 400	72 500	199 700
Antall personer i husholdningen	2,4	1,8	2,5	2,3	2,0	2,5	2,5	2,1	2,7	2,6	2,3	2,7
Antall observasjoner	17 930	1 285	16 645	1 480	384	1 096	934	305	629	504	177	327

¹ For definisjon av indikatorer og grupper, se kapittel 2.5.

² Lavinntekt er definert som inntekt under 60 prosent av medianinntekten for alle. EU-skala.

³ Negative kapitalinntekter er satt lik 0

Kilde : Statistisk sentralbyrå. Inntekts- og formuesundersøkelsen for husholdninger.

Det er flere med høy gjeldsbelastning blant inntektsfattige innvandrere enn blant innvandrere som ikke er inntektsfattige. Andelen med høy gjeldsrentebelastning viser derimot det motsatte bildet. Det samme gjelder for flyktninger. Datagrunnlaget kan ikke si noe om mulige årsaker til dette tilsynelatende motstridende bildet, men en mulig årsak kan være at det blant de med svært dårlig betalingssevne er flere med gjeldsordninger som innebærer lettelse i tilbakebetaling av gjeld. En annen mulig årsak kan være innslag av studenter i lavinntektsgruppen som fører opp studiegjeld, men hvor det ikke er begynt å påløpe renter ennå.

Inntektssammensetning

Hvis vi studerer inntektssammensetningen (tabell 6.7) til ikke-vestlige innvandrershusholdninger over og under lavinntektsgrensen, ser vi at de som befinner seg i lavinntektsgruppen har en klart lavere andel av samlet husholdningsinntekt fra arbeid og mer i form av stønader, sammenlignet med dem som ikke har lavinntekt. Blant de inntektsfattige husholdningene med en ikke-vestlig hovedinntektstaker, utgjør ulike overføringer godt over halvparten (59 prosent) av den totale husholdningsinntekten, mens yrkesinntekten har en andel på 40 prosent. Den desidert viktigste overføringen er økonomisk sosialhjelp som gjennomsnittlig utgjør nesten en firedel av samlet inntekt. I husholdninger med lavinntekt hvor hovedinntektstaker er flyktning er avhengigheten av overføringer enda større - 73 prosent av samlet inntekt. Her utgjør økonomisk sosialhjelp mer enn en tredel av den samlede inntekten. Blant hele befolkningen i alderen 25-65 år som befinner seg under

lavinntektsgrensen utgjør sosialhjelpen i gjennomsnitt 8 prosent av samlet inntekt.

Ulike ytelser fra folketrygden og barnetrygd er etter sosialhjelp de mest vanlige overføringene for ikke-vestlige innvandrershusholdninger i lavinntektsgruppen med andeler av samlet inntekt på henholdsvis 11 og 7 prosent i 2002.

Mens yrkesinntekten har en andel på omlag 40 prosent blant de inntektsfattige innvandrershusholdningene, så utgjør denne tre firedeler av samlet inntekt blant tilsvarende husholdninger over lavinntektsgrensen. Overføringer har en andel på i underkant av 25 prosent. Ytelser fra folketrygden peker seg ut som den viktige overføringen med en andel på 7 prosent, mens andre typer overføringer som barnetrygd og sosialhjelp har en gjennomsnittlig mindre inntektsmessig betydning for disse husholdningene (3-4 prosent av samlet inntekt).

Tallene for 2002 viser at det ikke har skjedd noen endringer i inntektssammensetningen når vi sammenligner ikke-vestlige innvandrere i alt med året før. Dette gjelder både for innvandrere med og uten lavinntekt. For gruppen flyktninger kan det derimot se ut som om avhengigheten av overføringer har økt for lavinntektsgruppen samtidig som yrkesinntektens betydning har blitt redusert. Dette kan henge sammen med demografiske endringer i flyktningegruppen ved at den nå inneholder flere nyankomne fra Irak og Somalia, i tillegg til at det generelle konjunkturbildet i 2002 gjør det enda vanskeligere for denne gruppen innvandrere å få en inntreden på arbeidsmarkedet.

Tabell 6.8. Innvandrere og fordeling av ekvivalentinntekt 1996-2002

	1996	1999	2001	2002
S80/S20¹				
Hele befolkningen	3,5	3,4	3,3	3,9
Personer 25-65 år	3,3	3,3	3,1	3,7
Innvandrere i alt	4,7	4,0	4,6	5,2
Innvandrere med ikke-vestlig landbakgrunn	3,9	3,2	3,8	4,7
Flyktninger	2,7	2,8	3,6	4,3
P90/P10²				
Hele befolkningen	2,7	2,7	2,6	2,7
Personer 25-65 år	2,5	2,5	2,4	2,6
Innvandrere i alt	3,2	2,8	3,3	3,5
Innvandrere med ikke-vestlig landbakgrunn	2,9	2,7	3,0	3,3
Flyktninger	2,3	2,5	3,0	2,9
Gini-koeffisient³				
Hele befolkningen	0,245	0,242	0,232	0,267
Personer 25-65 år	0,235	0,233	0,222	0,262
Innvandrere i alt	0,290	0,265	0,277	0,295
Innvandrere med ikke-vestlig landbakgrunn	0,255	0,219	0,246	0,269
Flyktninger	0,194	0,195	0,239	0,262

¹ S80/S20 er forholdet mellom gjennomsnittsinntektene til rikeste og fattigste 20 prosent i gruppen.

² P90/P10 er forholdstallet mellom inntekten til den personen som befinner seg mellom desil 9 og desil 10 (P90) og inntekten til den personen som befinner seg mellom desil 1 og desil 2 (P10).

³ Gini-koeffisienten er et summarisk mål som varierer fra 0 (minst ulikhet) og 1 (størst ulikhet).

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Inntekts- og formuesundersøkelsen for husholdninger.

Inntektsfordeling

I tabell 6.8 er inntektsfordelingen i innvandrerbefolkningen belyst ved hjelp av tre forskjellige ulikhetsmål. Som vi kan se så er det generelle bildet at inntektsulikheten er større i innvandrerbefolkningen enn i befolkningen totalt sett.

Ulikhetsmålet S80/S20 viser gjennomsnittlig ekvivalentinntekt (EU-skala) for de 20 prosentene med høyest inntekt dividert med gjennomsnittlig ekvivalentinntekt til de 20 prosentene med lavest inntekt. I 2002 var forholdstallet her nesten fire i befolkningen totalt sammenlignet med nesten fem blant ikke-vestlige innvandrere. Med andre ord hadde den "rikeste" femdelen av ikke-vestlige innvandrere en gjennomsnittsinntekt som lå fem ganger høyere enn den "fattigste" femdelen. Blant flyktninger er inntektsulikheten noe mindre.

Som vi kan se minsket inntektsulikheten noe, både for befolkningen totalt og for innvandrerbefolkningen, i perioden 1996 til 1999 for deretter å øke igjen. En viktig årsak til økt inntektsulikhet er økningen i utdelingen av aksjeutbytte fra 1999 som ble beskrevet nærmere i kapittel 3. Men denne forklaringen holder ikke for å beskrive økt inntektsulikhet i den ikke-vestlige innvandrerbefolkningen siden disse kapitalinntektene i svært liten grad tilfaller denne gruppen. En mer nærliggende forklaring er igjen tilknytningen til arbeidsmarkedet. Det å stå innenfor eller utenfor arbeidsmarkedet - yrkesinntekt eller mangel på yrkesinntekt - er høyst sannsynlig den viktigste forklarings-

faktoren til økt inntektsulikhet blant ikke-vestlige innvandrere. Et vanskeligere arbeidsmarked de siste årene har gjort det spesielt vanskelig for flyktninger med kort botid å finne en jobb. Samtidig har en del flyktninger, med flere års botid i landet, etter hvert blitt økonomisk selvhjulpne. Dette kan ha bidratt til en økt polarisering blant ikke-vestlige innvandrere.

Dette kan underbygges ved å betrakte et annet ulikhetsmål i tabellen; P90/P10. Denne indikatoren viser forholdstallet mellom inntekten til den personen som hadde en inntekt høyere enn 90 prosent av alle andre i befolkningen, og inntekten til den personen som hadde en inntekt lavere enn 90 prosent av befolkningen. Dette ulikhetsmålet påvirkes i langt mindre grad av ekstremverdier i begge ender av fordelingen slik tilfellet er for S80/S20 hvor noen få personer med for eksempel høye aksjeutbytter bidrar sterkt til økt ulikhet. Vi ser at P90/P10 er meget stabil for befolkningen generelt sett, men at dette forholdstallet har økt siden 1999 for innvandrerbefolkningen. Dette skyldes troligvis at en relativt stor andel ikke-vestlige innvandrere ikke har yrkesinntekt, og at ulike overføringer som for eksempel sosialhjelp ikke fullt ut klarer å kompensere for manglende inntekt fra eget arbeid. Med andre ord er inntektsulikheten mer fundamental i innvandrerbefolkningen enn i befolkningen generelt hvor økt ulikhet i stor grad kan tilskrives høye aksjeutbytter til et fåtall personer. En dansk studie (Baadsgaard 2004) konkluderer også med at økt inntektsulikhet blant dansker hovedsaklig skyldes utviklingen i kapitalinntektene, mens utviklingen i yrkesinntekter er viktigste forklaring til stigende ulikhet blant innvandrerbefolkningen i Danmark.

Det tredje målet for inntektsulikhet i tabell 6.8 er den såkalte Gini-koeffisienten (se kapittel 2 for en nærmere definisjon). Også dette ulikhetsmålet viser at inntektsfordelingen i innvandrerbefolkningen har blitt mer ujevn siden 1999.

Avslutningsvis er det likevel viktig å poengtere at utviklingen i inntektsulikheten er belyst ved tverrsnittstall i årene 1996, 1999, 2001 og 2002. Det er ikke kontrollert for såkalte "sammensetningseffekter". Med det menes at tallene kan påvirkes av hvordan innvandrergruppen som undersøkes i det enkelte år er sammensatt med hensyn på landbakgrunn, alder, botid i landet, innvandringsgrunn etc. Det er vanskelig å si hvor mye av økningen i ulikhet som skyldes at gruppa ett år består av flere nyankomne flyktninger enn det gruppa et annet år gjør. Men en fordeling etter botid i landet viser at andelen med kort botid (0-3 år) var den samme i 1996 og 2002 (23 prosent), mens andelen var en del lavere i 1999 (14 prosent).

Resultater fra paneldata for perioden 2000-2002 underbygger også at inntektsfordelingen blant ikke-vestlige innvandrere ser ut til å ha blitt mer ujevn de siste årene.

7. Sosiale indikatorer for sosialhjelpsmottakere

Frøydis Strøm, Jon Epland og Arne Andersen

- stabilitet i antall sosialhjelpsmottakere
- svekket tilknytning til arbeidslivet
- fortsatt lavt utdanningsnivå, men andelen med lav utdanning har gått ned
- mange mottar bostøtte, men færre enn i 2001
- sosialhjelpsmottakere er overrepresentert i lavinntektsgruppen
- små inntektsforskjeller blant sosialhjelpsmottakerne
- fire av ti har ikke råd til å reise på ferie eller å kjøpe nye klær
- en av tre har problemer med å betale boliglånet

Innledning

Sosialhjelp er ment å være en midlertidig støtteordning til personer som trenger særskilt økonomisk hjelp. Ifølge sosialhjelpsstatistikken mottok i alt 128 814 personer sosialhjelp i 2002. De tre siste årene har det vært stor stabilitet i antall sosialhjelpsmottakere. Totalt ble det utbetalt 4,6 milliarder kroner i sosialhjelp i 2002. Dette innebar en økning på 228 millioner kroner, eller 5 prosent, fra året før. Selv om antallet sosialhjelpsmottakere har vært stabilt de siste årene, kan tall for 2003 antyde at dette ikke holder seg like stabilt i tiden fremover. Ifølge sosialhjelpsstatistikken steg antall sosialhjelpsmottakere til 135 381 i 2003, noe som kan bety en forverring for en del grupper¹.

Mange personer tilhører en husholdning hvor sosialhjelp inngår som en del av husholdningens inntekt. I dette kapitlet vil vi derfor sette fokus på husholdninger hvor hovedinntektstaker har vært mottakere av sosialhjelp i løpet av inntektsåret 2002, og hva som kjenner seg ut for slike husholdninger.

Yrkestilknytning

Ut fra tabell 7.1 kan en slå fast at manglende yrkestilknytning i stor grad kjennetegner mottakere av sosialhjelp. Sammenlignet med befolkningen generelt, og personer i yrkesaktiv alder spesielt, ser vi at sosialhjelpsmottakerne har en svært svak tilknytning til arbeidslivet. Mens det i hele befolkningen sett under ett er en forholdsvis liten andel som bor i husholdninger uten noen yrkestilknytning, finner vi at denne

andelen er langt høyere i de husholdningene hvor hovedinntektstakeren er sosialhjelpsmottaker. Om lag 7 av 10 personer bor i husholdninger hvor hovedinntektstaker er sosialhjelpsmottaker og hvor ingen av husholdningsmedlemmene er yrkestilknyttet. Vi ser dessuten at det har vært en negativ utvikling fra 1996 til 2002 for denne gruppen. Dette er en andel som har økt jevnt fra 63 prosent i 1996 til 70 prosent i 2002.

Yrkesinntekt som største husholdningsinntekt er en annen indikator vi kan bruke for å påvise yrkestilknytning. Det vil si at lønn og netto næringsinntekt utgjør husholdningens største inntektskilde. I de husholdningene hvor hovedinntektstaker er sosialhjelpsmottaker finner vi at andelen personer i husholdninger som har yrkesinntekt som viktigste inntektskilde er langt lavere enn for hele befolkningen, og særlig i forhold til personer i befolkningen som er mellom 25 og 65 år. Utviklingen fra 1996 til 2002 viser at yrkestilknytningen gikk opp for sosialhjelpshusholdningene fra 26 prosent i 1996 til 33 prosent i 1999. Etter dette gikk den imidlertid ned til 21 prosent i 2002. Andelen yrkestilknyttede i 2002 er dermed lavere enn den var i 1996.

Utdanning

En stor andel av sosialhjelpsmottakere hadde lav formell utdanning i 2002. Dette er imidlertid færre enn tidligere år. I 22 prosent av husholdningene hvor hovedinntektstakeren var sosialhjelpsmottaker hadde hovedinntektstakeren også kun ungdomsskole som høyeste fullførte utdanning i 2002. Dette er en høyere andel enn for den øvrige befolkningen. Sosialhjelpsmottakerne har over tid også hatt en høyere andel med lav utdanning enn hele befolkningen. 1999 ser ut til å

¹ Dette tallet omfatter også personer (innvandrere) som mottar den nye introduksjonstønad som ble innført i 2003, men det er usikkert hvor mange dette er.

være det året da denne andelen var spesielt høy. Siden da har andelen med lav utdanning gått ned med 6 prosentpoeng for sosialhjelpsmottakerne. Dette er en større nedgang enn vi finner for hele befolkningen og alle personer som er 16 år og eldre.

Tabell 7.1. Sosialhjelpsmottakere og indikatorer¹ for yrkestilknytning. 1996-2002. Prosent

	1996	1999	2001	2002
Andel personer uten noen yrkestilknyttede i husholdningen				
Hele befolkningen	23	23	23	23
Personer 25-65 år	12	12	12	13
Sosialhjelpsmottakere	63	61	67	70
Andel personer der yrkesinntekt er største husholdningsinntekt				
Hele befolkningen	74	75	76	74
Personer 25-65 år	84	86	85	84
Sosialhjelpsmottakere	26	33	26	21

¹ For definisjon av indikatorer og grupper, se kap. 2.5.

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Inntekts- og formuesundersøkelsen for husholdninger.

Tabell 7.2. Sosialhjelpsmottakere og indikatorer¹ for utdanning. 1996-2002. Prosent

	1996	1999	2001	2002
Andel personer i husholdninger der hovedinntektstaker har lav utdanning				
Hele befolkningen	19	17	16	15
Personer 16 år og eldre	21	19	18	17
Sosialhjelpsmottakere	24	28	25	22

¹ For definisjon av indikatorer og grupper, se kap. 2.5.

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Inntekts- og formuesundersøkelsen for husholdninger.

Tabell 7.3. Sosialhjelpsmottakere og indikatorer¹ for økonomisk utsatthet. 1996-2002. Prosent

	1996	1999	2001	2002
Andel personer i husholdninger som mottar bostøtte				
Hele befolkningen	3	4	4	4
Personer 25-65 år	2	3	3	3
Sosialhjelpsmottakere	27	32	39	36
Andel personer i husholdninger som mottar sosialhjelp				
Hele befolkningen	7	5	5	5
Personer 25-65 år	7	5	5	5
Sosialhjelpsmottakere	100	100	100	100
Andel personer i husholdninger som mottar både bostøtte og sosialhjelp				
Hele befolkningen	1	1	2	2
Personer 25-65 år	1	1	1	1
Sosialhjelpsmottakere	27	32	39	36

¹ For definisjon av indikatorer og grupper, se kap. 2.5.

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Inntekts- og formuesundersøkelsen for husholdninger.

Økonomisk utsatthet

Som en indikator på økonomisk utsatthet viser tabell 7.3 andelen personer i husholdninger som mottar supplerende ytelser i form av bostøtte og sosialhjelp.

Personer i sosialhjelpshusholdninger er klart overrepresentert blant mottakere av bostøtte. Tallene kan tyde på at det har blitt mer vanlig å kombinere sosialhjelp med bostøtte de siste årene, selv om andelen med bostøtte har gått litt ned fra 2001 til 2002.

Andelen husholdninger i hele befolkningen, hvor det mottas både sosialhjelp og bostøtte, har vært stabilt lav på omkring 5 prosent i flere år. Husholdninger hvor hovedinntektstaker mottar sosialhjelp, er langt hyppigere representert blant bostøttmottakerne. I 36 prosent av husholdningene hvor hovedinntektstaker mottar sosialhjelp, mottok husholdningen også bostøtte i 2002. Andelen sosialhjelpshusholdninger som også mottar bostøtte har dessuten hatt en jevn stigning fra 27 prosent i 1996 til 39 prosent i 2001, men har altså gått ned med 3 prosentpoeng i 2002.

Rente- og gjeldsbelastning

Husholdningenes rente- og gjeldsbelastning kan ha mye å si for økonomien. En høy gjeldsrentebelastning betyr her at husholdningens renteutgifter overstiger 15 prosent av samlet husholdningsinntekt. Høy gjeldsbelastning innebærer at husholdningens gjeld overstiger tre ganger husholdningens samlede inntekt.

Mens det ble stadig flere husholdninger med høy gjeldsrentebelastning i årene 1996 til 2002, har ikke sosialhjelpsmottakerne fulgt den samme utviklingen. I 1996 bodde om lag 10 prosent av hele befolkningen i husholdninger med høy gjeldsrentebelastning. Andelen sosialhjelpshusholdninger lå da på omtrent samme nivå. Siden den gang har andelen i hele befolkningen steget til 18 prosent i 2002, og 20 prosent for personer 25-65 år. I samme periode har den holdt seg ganske stabil for husholdninger hvor hovedinntektstakeren er sosialhjelpsmottaker. Vi finner derfor at sosialhjelpshusholdninger er mindre tynget av høye gjeldsrenter.

Tabell 7.4 viser også en fordeling av andelen personer som bor i husholdninger med høy gjeldsbelastning, dvs. at husholdningens gjeld er høyere enn tre ganger samlet husholdningsinntekt. I 1996 opplevde 10 prosent av personene i husholdninger med hovedinntektstaker som var sosialhjelpsmottaker at husholdningen også hadde høy gjeldsbelastning. Frem til 2002 hadde denne andelen gått ned til 8 prosent. For den øvrige befolkningen finner vi at utviklingen har gått den andre veien. Mens det i 1996 var nesten dobbelt så stor andel med høy gjeldsbelastning i sosialhjelpshusholdningene som i befolkningen generelt, er det i 2002 tilnærmet likt. En mulig forklaring på hvorfor sosialhjelpsmottakerne har hatt større eller lik

gjeldsbelastning enn befolkningen ellers, samtidig som at renteutgiftene har vært lavere, kan være at flere i denne gruppen kan ha fått betalingsproblemer og dermed inngått særskilte avtaler med sine kreditorer.

Sykdomsutgifter

I folketrygdloven er det nedfelt bestemmelser om at grunnstønad kan ytes til personer som har varig sykdom når lidelsen medfører varige ekstraavgifter av betydning. Grunnstønad kan dermed brukes til å måle store utgifter i forbindelse med sykdom. I tabell 7.5 ser vi andelen personer som bor i husholdninger med store sykdomsutgifter.

Husholdninger hvor hovedinntektstaker er sosialhjelpsmottakere har ikke mye større sykdomsutgifter enn befolkningen sett under ett. Andelen personer i husholdninger i hele befolkningen som mottar grunnstønad har holdt seg stabilt siden 1996 frem til 2002, og kun 6 prosent mottok grunnstønad i 2002. Denne andelen endrer seg ikke selv om vi avgrensningen til personer som er i aldersgruppen 25-65 år. Andelen personer i husholdninger hvor hovedinntektstakeren er sosialhjelpsmottaker er heller ikke vesentlig høyere. I 2002 var andelen som mottok grunnstønad 7 prosent. Vi kan dermed konkludere med at det å ha store sykdomsutgifter, som kvalifiserer for å motta grunnstønad, ikke er mer utbredt for sosialhjelpsmottakernes husholdninger enn for husholdninger i befolkningen for øvrig.¹

Tabell 7.4. Sosialhjelpsmottakere og indikatorer¹ for gjeldsbelastning. 1996-2002. Prosent

	1996	1999	2001	2002
Andel personer i husholdninger med høy gjeldsrentebelastning				
Hele befolkningen	10	13	17	18
Personer 25-65 år	12	14	19	20
Sosialhjelpsmottakere	10	10	12	11
Andel personer i husholdninger med høy gjeldsbelastning				
Hele befolkningen	6	6	6	7
Personer 25-65 år	6	6	7	8
Sosialhjelpsmottakere	10	9	9	8

¹ For definisjon av indikatorer og grupper, se kap. 2.5.

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Inntekts- og formuesundersøkelsen for husholdninger.

Tabell 7.5. Sosialhjelpsmottakere og indikatorer¹ for store sykdomsutgifter. 1996-2002. Prosent

	1996	1999	2001	2002
Andel personer i husholdninger som mottar grunnstønad				
Hele befolkningen	7	7	7	6
Personer 25-65 år	7	7	7	6
Sosialhjelpsmottakere	8	9	9	7

¹ For definisjon av indikatorer og grupper, se kap. 2.5.

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Inntekts- og formuesundersøkelsen for husholdninger.

Kjennemerker ved lavinntektsgruppen

Vi har til nå sett at husholdninger som har hovedinntektstakere med sosialhjelp ofte har svak tilknytning til arbeidslivet. I tillegg har bare et fåtall av disse husholdningene yrkesinntekt som høyeste inntektskilde. Dette er faktorer som kan virke helt avgjørende for husholdningens økonomi. Dette ser vi igjen når vi studerer andelen sosialhjelpsmottakere som befinner seg under lavinntektsgrensen, etter EU sin definisjon av relativ lav inntekt. Hele 44 prosent av sosialhjelpshusholdningene finner vi under denne grensen.

Når vi studerer lavinntektsgruppen nærmere ser vi at 86 prosent bor i husholdninger uten noen yrkestilknyttede personer. Men også for de sosialhjelpsmottakerne som ikke befinner seg i lavinntektsgruppen er det svak yrkestilknytning. 58 prosent av disse bor i husholdninger uten noen yrkestilknyttede, noe som er en langt større andel enn for ikke-lavinntektsgruppen for hele befolkningen. Disse andelene har også gått noe opp siden 2001.

Den svake tilknytningen til arbeidslivet, både hos lavinntektsgruppen og ikke-lavinntektsgruppen, kan sees i sammenheng med at bare 12 prosent av sosialhjelpsmottakerne i lavinntektsgruppen har yrkesinntekt som høyeste inntekt. Blant de som befinner seg i ikke-lavinntektsgruppen er det ikke mange flere som har yrkesinntekt som høyeste inntekt, bare 23 prosent.

Når vi ser nærmere på utdanningsnivået til sosialhjelpsmottakerne finner vi at det kun er marginale forskjeller mellom lavinntektsgruppen og ikke-lavinntektsgruppen. Forskjellene er enda mindre enn de var i 2001. Bare vel ett prosentpoeng skiller lavinntektsgruppen fra de over lavinntektsgrensen i 2002. Vel 2 av 10 personer i sosialhjelpshusholdningene har lav utdanning. Sett i forhold til husholdninger med lavinntekt i hele befolkningen, er det en mindre andel blant sosialhjelpsmottakere med lav inntekt som også har lav utdanning. For de som befinner seg over lavinntektsgrensen er det derimot en større andel med lav utdanning blant sosialhjelpsmottakerne enn det er i hele befolkningen.

En forholdsvis stor andel sosialhjelpsmottakere, både med og uten lavinntekt, mottar bostøtte i tillegg til sosialhjelp. I 2001 fant vi at det var en større andel blant personene i husholdninger uten lavinntekt som mottok bostøtte i tillegg til sosialhjelp. 42 prosent av sosialhjelpsmottakerne over lavinntektsgrensen mottok da bostøtte, mens den samme andelen i lavinntektsgruppen var 34 prosent.

Dette skillet har jevnet seg mye ut når vi ser på 2002-tallene. 37 prosent av sosialhjelpshusholdningene i ikke-lavinntektsgruppen mottok bostøtte i 2002, mens denne andelen var 35 prosent i lavinntektsgruppen.

Tabell 7.6. Ulike indikatorer¹ for personer med og uten lavinntekt². Sosialhjelpsmottakere. 2002. Prosent

	Hele befolkningen		Sosialhjelpsmottakere	
	Med lavinntekt	Ikke-lavinntekt	Med lavinntekt	Ikke-lavinntekt
Yrkestilknytning				
Andel personer uten noen yrkestilknyttede i husholdningen	74	17	85	58
Andel personer der yrkesinntekt er største husholdningsinntekt	38	79	12	29
Utdanning				
Andel personer i husholdninger der hovedinntektstaker har lav utdanning	29	13	21	23
Økonomisk utsatthet				
Mottar bostøtte	14	3	35	37
Mottar sosialhjelp	16	4	100	100
Mottar bostøtte og sosialhjelp	6	1	35	37
Gjeldsbelastning				
Høy gjeldsrentebelastning	15	18	7	14
Høy gjeldsbelastning	16	6	11	5
Store sykdomsutgifter				
Mottar grunnstønad	4	7	4	9
Andel personer	11	89	44	56
Antall observasjoner	4 851	54 552	703	891

¹ For definisjon av indikatorer og grupper, se kap. 2.5.

² Lavinntekt er definert som inntekt under 60 prosent av medianinntekten for alle. EU-skala.

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Inntekts- og formuesundersøkelsen for husholdninger.

Når vi ser på gjeldsrentebelastninger for lavinntektsgruppen blant sosialhjelpsmottakerne, finner vi at det her er en langt mindre andel med høye rentebelastninger enn det er for de som ligger over lavinntektsgrensen. Der er imidlertid noen flere med stor gjeldsbyrde i lavinntektsgruppen. Lavinntektsgruppen ser altså ut til å ha mer gjeld, men likevel mindre rentebelastning. Sosialhjelpsmottakere i lavinntektsgruppen har likevel en lavere gjeldsbelastning enn alle med lavinntekt.

Vi har tidligere sett at sosialhjelpsmottakere ikke ser ut til å ha større sykdomsutgifter enn andre. Dersom vi sammenligner sosialhjelpsmottakere over og under lavinntektsgrensen, finner vi at de som befinner seg under lavinntektsgrensen i mindre grad mottar grunnstønad fra folketrygden. Sammenligner vi dem med lavinntektsgruppen for hele befolkningen, ser vi at det ikke er noen forskjell. Sosialhjelpsmottakere som befinner seg over lavinntektsgrensen mottar derimot grunnstønad i litt større grad enn ikke-lavinntektsgruppen i hele befolkningen.

Inntektssammensetning

For personer som bor i husholdninger hvor hovedinntektstaker er sosialhjelpsmottaker har vi alt sett at andelen personer som er yrkesaktive er lavere enn for hele befolkningen. Vi har også sett at kun om lag en av fire personer i slike husholdninger har yrkesinntekt som største husholdningsinntekt. Hvordan dette gir utslag på inntektssammensetningen ser vi i tabell 7.7 og 7.8². Disse to tabellene viser at yrkesinntekt utgjør

den minste andelen av husholdningens samlede inntekt både i 2001 og 2002. To tredjedeler av inntektene består av overføringer. Den andelen som yrkesinntekt utgjør av den samlede husholdningsinntekten har dessuten gått litt ned fra 2001 til 2002, og overføringer utgjør dermed en enda større andel i 2002.

For lavinntektsgruppen blant sosialhjelpsmottakerne er overføringer enda mer betydningsfulle for husholdningens samlede inntekt. I 2001 utgjorde overføringer hele 80 prosent av disse husholdningenes inntekter, og andelen steg til 83 prosent i 2002. For hele gruppen av sosialhjelpsmottakere utgjør overføringer 70 prosent i 2002, 65 prosent for ikke-lavinntektsgruppen.

For alle sosialhjelpshusholdningene, er ytelser fra folketrygden den største posten av alle overføringer. Dette gjelder også for sosialhjelpsmottakere over lavinntektsgrensen. For de husholdningene som ligger under lavinntektsgrensen er det derimot sosialhjelp som er den største posten for overføringer. Omtrent halvparten av alle overføringene består av sosialhjelp for denne gruppen.

Sosialhjelpsmottakernes husholdningsinntekter er generelt sett lavere enn snittet for hele befolkningen. De største forskjellene finner vi for ikke-lavinntektsgruppene. For de sosialhjelpsmottakerne som er under lavinntektsgrensen finner vi at samlet inntekt er på omtrent samme nivå som lavinntektsgruppen i hele befolkningen. Dersom vi ser på inntekt etter skatt per forbruksenhet, har de "fattige" sosialhjelpsmottakerne til og med høyere inntekt enn de "fattige" i hele befolkningen. En forklaring på dette kan selvsagt være

² I tabell 7.7 i Rapport 2004/2 "Økonomi og levekår for ulike grupper, 2003", ble gruppen sosialhjelpsmottakere behandlet som personer i husholdninger som mottar sosialhjelp. Da vi her ønsker å

ta for oss personer i husholdninger hvor hovedinntektstaker er sosialhjelpsmottaker, tar vi med tabeller for både 2001 og 2002.

at sosialhjelpen nettopp bidrar til å øke inntekten for denne gruppen. Dersom vi sammenligner ikke-lavinnteksgruppen blant sosialhjelpsmottakerne med tilsvarende gruppe i hele befolkningen, kommer sosialhjelpsmottakerne derimot dårlig ut. Her ser vi tydelig ulikhet i inntektsnivået mellom gruppene.

Fra 2001 til 2002 ser vi at husholdningenes inntekter har økt. De husholdningene hvor hovedinntektstakeren er sosialhjelpsmottakere, har imidlertid ikke opplevd like stor vekst som hele befolkningen sett under ett.

Tabell 7.7. Inntektsregnskap for sosialhjelpsmottakere¹. Gjennomsnitt og andel av samlet inntekt. 2001. Kroner og prosent

	Alle husholdninger			Sosialhjelpsmottakere		
	Med lavinntekt ²	Ikke-lavinntekt	Alle	Med lavinntekt ²	Ikke-lavinntekt	Alle
Yrkesinntekt	33	75	73	20	36	32
Kapitalinntekter i alt ³	4	6	6	0	1	0
Overføringer i alt	63	19	21	80	64	68
Herav :						
Ytelser fra folketrygden	44	11	12	27	46	40
Tjenestepensjon	3	4	4	0	2	2
Arbeidsledighetstrygd	2	1	1	5	4	4
Bidrag o.l.	1	1	1	3	5	4
Barnetrygd	2	2	2	7	8	7
Stipend	5	0	1	2	1	1
Bostøtte	1	0	0	4	5	5
Sosialhjelp	4	0	0	49	24	32
Grunn- og hjelpestønad	0	0	0	1	2	2
Samlet inntekt	100	100	100	100	100	100
Samlet inntekt	118 400	477 600	418 200	116 900	230 600	181 300
Inntekt etter skatt	105 000	350 500	309 900	110 000	203 900	163 200
Inntekt etter skatt pr.forbr.enh. (EU-skala)	82 400	222 600	199 400	86 700	156 100	126 000
Antall personer i husholdning	1,4	2,3	2,2	1,7	1,8	1,8
Antall observasjoner	3 610	24 769	28 379	358	521	879

¹ For definisjon av indikatorer og grupper, se kap. 2.5.

² Lavinntekt er definert som inntekt under 60 prosent av medianinntekten for alle. EU-skala.

³ Negative kapitalinntekter er satt lik 0.

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Inntekts- og formuesundersøkelsen for husholdninger.

Tabell 7.8. Inntektsregnskap for sosialhjelpsmottakere¹. Gjennomsnitt og andel av samlet inntekt. 2002. Kroner og prosent

	Hele befolkningen			Sosialhjelpsmottakere		
	Med lavinntekt ²	Ikke-lavinntekt	Alle	Med lavinntekt ²	Ikke-lavinntekt	Alle
Yrkesinntekt	34	73	71	17	35	30
Kapitalinntekter i alt ³	4	9	8	0	0	0
Overføringer i alt	62	19	21	83	65	70
Herav :						
Ytelser fra folketrygden	42	11	13	25	48	40
Tjenestepensjon	3	4	3	0	2	1
Arbeidsledighetstrygd	2	1	1	6	5	6
Bidrag o.l.	1	1	1	3	4	4
Barnetrygd	2	2	2	7	6	6
Stipend	4	0	1	2	1	2
Bostøtte	1	0	0	4	4	4
Sosialhjelp	5	0	1	48	25	33
Grunn- og hjelpestønad	0	0	0	1	1	1
Samlet inntekt	100	100	100	100	100	100
Samlet inntekt	125 400	515 600	448 300	121 400	240 800	188 400
Inntekt etter skatt	111 300	384 200	337 100	113 600	207 700	166 500
Inntekt etter skatt pr.forbr.enh. (EU-skala)	85 200	243 600	216 300	88 300	165 100	131 500
Antall personer i husholdningen	1,4	2,3	2,1	1,7	1,7	1,7
Antall observasjoner	2 719	20 151	22 870	317	422	739

¹ For definisjon av indikatorer og grupper, se kap. 2.5.

² Lavinntekt er definert som inntekt under 60 prosent av medianinntekten for alle. EU-skala.

³ Negative kapitalinntekter er satt lik 0.

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Inntekts- og formuesundersøkelsen for husholdninger.

Inntektsfordeling

I gruppen som består av sosialhjelpsmottakere vil vi ikke finne noen som har spesielt høye inntekter, da dette i utgangspunktet er en gruppe som trenger økonomisk drahjelp. Det kan også understrekes at det er husholdningenes hovedinntektstaker som mottar sosialhjelp. Dette betyr at det ikke vil være noen personer i husholdningen som har en høyere samlet inntekt, som kan være med å dra husholdningsinntekten opp. Dermed kan vi ikke forvente å finne noen store ulikheter i husholdningsinntektene i denne gruppen.

Tabell 7.9 bekrefter at det er liten avstand mellom de "fattigste" og "rikeste" sosialhjelpshusholdningene. De tre målene for ulikhet som blir vist her, sier oss at det kun er små ulikheter i sosialhjelpsmottakernes inntekter. Forholdet mellom de rikeste og fattigste 20 prosentene blant sosialhjelpsmottakerne har dessuten holdt seg stabilt fra 1996 til 2002. Det siste året har det imidlertid vært en liten økning. I forhold til hele befolkningen finner vi at det likevel er mindre ulikheter og større stabilitet. Forholdet mellom P90 og P10 viser også stabilitet og liten grad av forskjell mellom "fattig" og "rik", noe som bekrefter inntrykket av at det ikke er noen i gruppen som skiller seg ut i noen av retningene på inntektsskalaen. Til slutt ser vi at utviklingen i Gini-koeffisienten viser mye av den samme utviklingen som i befolkningen generelt. Det er kun marginale endringer i ulikheten i denne gruppen.

Tabell 7.9. Sosialhjelpsmottakere og fordeling av ekvivalentinntekt 1996-2002

	1996	1999	2001	2002
S80/S20¹				
Hele befolkningen	3,5	3,4	3,3	3,9
Personer 25-65 år	3,3	3,3	3,1	3,7
Sosialhjelpsmottakere	2,7	2,7	2,7	2,9
P90/P10²				
Hele befolkningen	2,7	2,7	2,6	2,7
Personer 25-65 år	2,5	2,5	2,4	2,6
Sosialhjelpsmottakere	2,3	2,3	2,4	2,4
Gini-koeffisient³				
Hele befolkningen	0,245	0,242	0,232	0,267
Personer 25-65 år	0,235	0,233	0,222	0,262
Sosialhjelpsmottakere	0,187	0,190	0,188	0,199

¹ S80/S20 er forholdet mellom gjennomsnittsinntektene til rikeste og fattigste 20 prosent i gruppen.

² P90/P10 er forholdstallet mellom inntekten til den personen som befinner seg mellom desil 9 og desil 10 (P90)

og inntekten til den personen som befinner seg mellom desil 1 og desil 2 (P10).

³ Gini-koeffisienten er et summarisk mål som varierer fra 0 (minst ulikhet) og 1 (størst ulikhet).

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Inntekts- og formuesundersøkelsen for husholdninger.

Boforhold og økonomiske vansker

Sosialhjelpsmottakere er i levekårsundersøkelsen definert som personer som tilhører husholdninger der en eller flere har mottatt sosialhjelp i 2002. Det betyr at det ikke nødvendigvis er noe samsvar mellom sosialhjelp og boligforhold. F.eks. kan en ungdom som mottok sosialhjelp i 2002 ha flyttet hjem til foreldrene eller sammen med en ektefelle/samboer på intervju-tidspunktet i 2003. Eller kanskje behovet for sosialhjelp gjaldt en kort periode i 2002, nesten ett år før intervju-tidspunktet.

Sosialhjelpsmottakerne er gjennomgående unge, svært få er i pensjonsalder. Nesten en av fire er under 25 år og nesten tre av fire er under 45 år. Det betyr at en betydelig del av sosialhjelpsmottakerne er i etableringsfasen, noe som har betydning ikke minst for boligsituasjonen.

Boligstandard og eierforhold for sosialhjelpsmottakere

I forhold til hele den voksne befolkningen er det bare halvparten så stor del av sosialhjelpsmottakerne som bor i husholdning som eier boligen, det gjaldt henholdsvis 81 og 42 prosent i 2003. Det er bare litt flere enn blant unge aleneboende.

Boligstandarden er også klart dårligere enn i befolkningen. Nesten en av fem bor trangt, sammenlignet med 6 prosent i befolkningen, og mens nesten en tredel av befolkningen bor svært romslig gjelder det bare en av åtte sosialhjelpsmottakere. Gjennomsnittlig boligareal for de boligene der sosialhjelpsmottakerne bor er vesentlig mindre enn for alle husholdninger, henholdsvis 86 og 115 kvadratmeter. Siden husholdningsstørrelsen er omtrent den samme blir boligarealet per person lite, bare vel 40 kvadratmeter.

Tabell 7.10. Boligtype og boligstandard for personer 16 år og over. Sosialhjelpsmottakere. 2003. Prosent

	Sosialhjelpsmottakere	Alle
Andel personer som		
bor i enebolig, våningshus	49	64
bor i småhus ellers	20	16
bor i husholdning som eier	42	81
bor i husholdning som er selveier	32	70
bor alene	30	25
bor trangt	19	6
bor svært romslig	13	30
mangler bad eller WC	3	1
Bor i bolig		
med råte eller fukt	17	8
som er utsatt for støv	25	13
som er utsatt for forurensning	14	9
Bor i område med kriminalitet, vold og hærverk	12	6
Boligareal per husholdning. Kvm.	86	115
Boligareal per person. Kvm.	41	53
Antall svar i alt	238	5 872

Kilde: Levekårsundersøkelsen.

Tabell 7.11. Boligøkonomi for husholdninger. Husholdninger med sosialhjelpsmottakere. 2003

	Sosialhjelps- mottakere	Alle
Årlig husleie. Gjennomsnitt for husholdninger som leier. ¹ Kroner	46 000	39 500
Andel husholdninger som ikke betaler husleie	8	12
Renter og avdrag. Gjennomsnitt for eiere. Kroner	47 200	46 300
Andel eiere uten renter og avdrag	20	38
Andel husholdninger med høy boutgiftsbelastning	48	28
Andel husholdninger med lav boutgiftsbelastning	17	36
Oppfatter boutgiftene som		
svært tyngende	28	9
noe tyngende	42	38
Antall svar fra leiere	134	1 084
Antall svar fra eiere	89	4 443
Antall svar	238	5 872

¹ Ikke medregnet eiere av andels- og aksjebolig.

Kilde: Levekårsundersøkelsen.

Kvaliteten på boligen synes også å være dårligere. Det var 17 prosent som bodde i bolig med fukt og råte, om lag det dobbelte av det en finner for hele den voksne befolkningen. Utemiljøet er også klart dårligere. En av fire er utsatt for støy, om lag det dobbelte av hva en finner for hele befolkningen. Det er også flere som er utsatt for forurensninger, og 12 prosent bor i områder der kriminalitet, vold og hærverk oppfattes som et problem. Det er den høyeste andelen blant de grupper vi ser på her.

Boligøkonomi

Resultatene viser klart at husholdningene til sosialhjelpsmottakerne har vansker med boligøkonomien. Gjennomsnittlig husleie for leiere er litt høyere enn blant alle husholdninger mens gjennomsnittlige renter og avdrag er om lag de samme. Men siden det er en betydelig høyere andel leiere blant sosialhjelpsmottakerne blir den samlede utgiften høyere. Når inntektene er lavere fører det til at det blir en vesentlig større andel av husholdningene til sosialhjelpsmottakerne som har høy boutgiftsbelastning, det gjelder halvparten av disse husholdningene. Det er det samme som blant enslige forsørgere og litt mindre enn blant unge aleneboende.

Sosialhjelpsmottakerne opplever også mer enn de fleste andre grupper boligutgiftene som tyngende. Hele 28 prosent opplever dem som svært tyngende, 70 prosent som svært eller noe tyngende. Det er omtrent det samme som blant enslige forsørgere, men mer enn blant unge aleneboende til tross for at det er flere blant disse som har høy boutgiftsbelastning.

Økonomiske vansker

Sosialhjelpsmottakerne har nesten per definisjon hatt økonomiske problemer. Imidlertid kan det som nevnt ovenfor være flere grunner (f.eks. skifte av husholdning og forbigående problemer) til at vi ikke får oppgitt noen vansker. Dette kan være noe av grunnen til at 9 prosent av sosialhjelpsmottakerne svarer at husholdningen har lett eller svært lett for å 'få endene til å møtes'. Om lag fire av ti sosialhjelpsmottakere sier at de har vanskelig eller svært vanskelig for å 'få endene til å møtes'. Det er den klart høyeste andelen blant alle de gruppene vi har sett på. Tar vi med at en av fire svarer 'Forholdsvis vanskelig' sier altså nærmere to av tre sosialhjelpsmottakere at husholdningens økonomi er vanskelig. Likevel er det vel en tredel som ikke oppfatter økonomien som spesielt vanskelig.

Spørsmålet om betalingsproblemer kan være litt vanskelig å tolke for mottakere av sosialhjelp. Hvis husholdningen mottar sosialhjelp når de får problem med en regning er det eventuelle betalingsproblemer med sosialhjelp vi ønsker å registrere. Hvis en husholdning ikke mottar sosialhjelp, men på grunn av et betalingsproblem får sosialhjelp regner vi med at de vil svare at de har et betalingsproblem. Dette er et vanskelig skille og vi vet ikke hvilken situasjon husholdningene var i, og hvordan de har oppfattet situasjonen som ligger til grunn for svaret. Det er imidlertid et mindretall av sosialhjelpsmottakerne som oppgir å ha hatt betalingsproblemer. Det kan tyde på at en i overveiende grad regner sosialhjelpen som en del av inntekten. Høyest er andelen som har hatt problemer med å betale for elektrisitet og kommunale avgifter. Det gjelder hele 32 prosent. Det kan skyldes den akutte situasjon vinteren 2002/2003 da mange fikk problemer med å betale strømregninger, og en del som ellers ikke mottok sosialhjelp fikk sosialhjelp for å klare disse. En betydelig andel har også problemer med boligutgiftene. Flest har problemer med husleien, det gjelder en av fem, mens bare 7 prosent har problemer med boliglån. Her må en imidlertid ta i betraktning av det er relativt få eiere blant sosialhjelpsmottakerne (42 prosent). Dette er langt mer enn i den voksne befolkningen, der 4 og 3 prosent hadde problemer med betaling av henholdsvis husleie og boliglån. Men også andre lån enn boliglån skaper problemer for sosialhjelpsmottakerne, en av åtte har betalingsproblemer i forhold til slike lån, sammenlignet med 4 prosent i befolkningen.

Alt i alt er det mer enn fire av ti sosialhjelpsmottakere som har hatt betalingsproblemer siste 12 måneder, sammenlignet med en av åtte i den voksne befolkningen. Dette er det høyeste tallet blant de gruppene vi har undersøkt.

Tabell 7.12. Indikatorer på betalingsvansker for sosialhjelpsmottakere. 2003. Prosent

	Sosialhjelps- mottakere	Alle
Betalingsproblemer		
Husleie	19	4
Boliglån	7	3
Elektrisitet og kommunale avgifter	32	9
Andre lån	12	4
Økonomisk romslighet		
Svært vanskelig	18	3
Vanskelig	21	6
Lett eller svært lett å få endene til å møtes	9	35
Mottar økonomisk støtte fra andre husholdninger	7	3
Antall svar	238	5 872

Kilde: Levekårsundersøkelsen.

Tabell 7.13. Indikatorer på materiell situasjon for sosialhjelpsmottakere. 2003. Prosent

	Sosialhjelps- mottakere	Alle
Materiell situasjon		
Andel som disponerer		
Telefon	96	99
Farge TV	94	98
PC	51	69
Vaskemaskin	89	97
Privatbil	51	82
Disponerer ikke PC pga. økonomi	19	4
Disponerer ikke privatbil pga. økonomi	31	6
Har ikke råd til		
en ukes ferie	42	10
spise kjøtt eller fisk annen hver dag	21	4
kjøre nye klær	37	9
holde boligen varm	11	3
Antall svar	238	5 872

Kilde: Levekårsundersøkelsen.

De aller fleste sosialhjelpsmottakere har telefon, TV og vaskemaskin og bare litt færre enn i den voksne befolkningen. Halvparten har PC og bil. Det er vesentlig mindre enn i befolkningen, der det gjaldt henholdsvis 69 og 82 prosent. En betydelig del av de som ikke har disse materielle godene sier også at det skyldes dårlig økonomi, f.eks. sier om lag 30 prosent av alle sosialhjelpsmottakere at de ikke har bil på grunn av dårlig økonomi, altså mer enn halvparten av de som ikke disponerer bil.

Når vi kommer til de mer grunnleggende behovene tegner resultatene kanskje litt overraskende et enda mer dystert bilde av økonomien. Nesten fire av ti har ikke råd til å kjøpe nye klær, mer enn fire av ti har ikke råd til en ukes borteferie, to av ti har ikke råd til å spise kjøtt eller fisk til middag annenhver dag og en av ti har ikke råd til å holde boligen varm. Dette er av størrelsesorden 4 - 5 ganger de andeler en finner i den voksne befolkningen. Alt i alt har halvparten av sosialhjelpsmottakerne ikke råd til å dekke ett eller flere av disse grunnleggende behovene sammenlignet med 15 prosent i befolkningen. Dette er den klart høyeste andel blant alle de gruppene vi har undersøkt.

8. Sosiale indikatorer for personer 50-66 år

Jon Epland og Arne Andersen

- stadig flere 50-66-åringene i befolkningen
- svært få seniorhusholdninger uten noen yrkesaktive
- få seniorer har behov for supplerende ytelser som sosialhjelp og bostøtte
- lav andel med lavinntekt, men som er i lavinntektsgruppen har like dårlige økonomiske levekår som andre grupper med lavinntekt
- inntektsforskjellene har blitt større de siste årene
- høyere boligstandard og lavere bostøtter enn resten av befolkningen

Innledning

Ifølge befolkningsstatistikken var det per 1. januar 2004 om lag 875 000 personer i aldersgruppen 50-66 år, en gruppe som populært betegnes som "seniorbefolkningen". Det siste tiåret har det skjedd en betydelig økning i tallet på seniorer. Bare mellom 1991 og 2004 økte tallet på 50-66 åringer med godt over 200 000 personer. Årsaken til den sterke veksten, er at de store etterkrigskullene født i siste halvdel av 1940-tallet i denne perioden passerte 50 år.

En konsekvens av økningen i tallet på personer mellom 50 og 66 år er at "seniorhusholdningene" utgjør en stadig større andel av norske husholdninger. Andelen husholdninger der hovedinntektstakeren er mellom 50 og 66 år økte fra å utgjøre knapt 21 prosent av alle hushold i 1991, til 25 prosent i 2002.

Yrkestilknytning

De fleste seniorene har en meget sterk tilknytning til arbeidslivet. I 2002 var det bare 17 prosent av alle personer i hushold med en hovedinntektstaker mellom 50 og 66 år, som ikke hadde minst en yrkestilknyttet i husholdningen. Dette var bare en litt høyere andel enn for personer i den mest yrkesaktive alderen, det vil si 25-65 år, der 13 prosent var uten yrkestilknyttede i husholdningen. Sammenlignet med andre grupper omtalt i denne rapporten, er det omtrent ingen som har så sterkt yrkestilknytning som seniorbefolkningen. Det er likevel grunn til å tro at det særlig er blant den yngre delen av seniorbefolkningen at tilknytningen til arbeidslivet er sterk. Blant de eldre seniorene, det vil si de mellom 62 og 66 år, er det færre enn halvparten som er i arbeid (Vaage 2003).

Tabell 8.1. Seniorbefolkningen og indikatorer¹ for yrkestilknytning, 1996-2002. Prosent

	1996	1999	2001	2002
Andel personer uten noen yrkestilknyttede i husholdningen				
Hele befolkningen	23	23	23	23
Personer 25-65 år	12	12	12	13
Personer i husholdninger der hovedinntektstaker er 50-66 år				
	17	16	16	17
Andel personer der yrkesinntekt er største husholdningsinntekt				
Hele befolkningen	74	75	76	74
Personer 25-65 år	84	86	85	84
Personer i husholdninger der hovedinntektstaker er 50-66 år				
	77	79	79	78

¹ For definisjon av indikatorer og grupper, se kap. 2.5.

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Inntekts- og formuesundersøkelsen for husholdninger.

Utdanning

Det er fremdeles en høyere andel av seniorbefolkningen som har lav utdanning, sammenlignet med befolkningen ellers, men for hvert nytt kull som passerer 50 år, faller andelen lavutdannede. Dette henger sammen med at de yngre seniorene født straks etter 2. verdenskrig, tilhører den første generasjonen som fikk ta del i "utdanningseksplasjonen" på 1960-tallet, i motsetning til de eldste aldersgruppene der svært få fikk tilsvarende mulighet. I 1996 hadde hver fjerde person i seniorhusholdningene en hovedinntektstaker som bare hadde grunnskole som høyeste fullførte utdanning. I 2002 gjaldt dette for bare hver femte person.

Tabell 8.2. Seniorbefolkningen og indikatorer¹ for utdanning. 1996-2002. Prosent

	1996	1999	2001	2002
Andel personer i husholdninger hvor hovedinntektstaker har lav utdanning				
Hele befolkningen	19	17	16	15
Alle personer 16 år og eldre	21	19	18	17
Personer i husholdninger der hovedinntektstaker er 50-66 år	26	24	21	20

¹ For definisjon av indikatorer og grupper, se kap. 2.5.

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Inntekts- og formuesundersøkelsen for husholdninger.

Tabell 8.3. Seniorbefolkningen og indikatorer¹ for økonomisk utsatthet. 1996-2002. Prosent

	1996	1999	2001	2002
Andel personer i husholdninger som mottar bostøtte				
Hele befolkningen	3	4	4	4
Personer 25-65 år	2	3	3	3
Personer i husholdninger der hovedinntektstaker er 50-66 år	2	3	3	2
Andel personer i husholdninger som mottar sosialhjelp				
Hele befolkningen	7	5	5	5
Personer 25-65 år	7	5	5	5
Personer i husholdninger der hovedinntektstaker er 50-66 år	5	4	4	4
Andel personer i husholdninger som mottar både bostøtte og sosialhjelp				
Hele befolkningen	1	1	2	2
Personer 25-65 år	1	1	1	1
Personer i husholdninger der hovedinntektstaker er 50-66 år	1	1	1	1

¹ For definisjon av indikatorer og grupper, se kap. 2.5.

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Inntekts- og formuesundersøkelsen for husholdninger.

Økonomisk utsatthet

Tabell 8.3 viser klart at seniorbefolkningen sett under ett, ikke er en gruppe som i særlig grad befinner seg i en økonomisk sårbar situasjon. For eksempel så har denne gruppen mindre behov for supplerende stønader som bostøtte og sosialhjelp, enn befolkningen ellers. I 2002 var det bare 2 prosent av personene i seniorhusholdningene som mottok bostøtte på grunn av høye boligutgifter, og bare 4 prosent mottok sosialhjelp. Bare en svært liten gruppe (1 prosent) av seniorhusholdningene mottok både sosialhjelp og bostøtte i 2002. Dette var samme lave andel som for personer i den mest yrkesaktive alderen (25-65 år).

Det er heller ingenting som tyder på at seniorbefolkningen ble mer økonomisk sårbar mellom 1996 og 2002. Andelen som mottok de ulike stønadene forble mer eller mindre uendret i perioden

Tabell 8.4. Seniorbefolkningen og indikatorer¹ for gjeldsbelastning. 1996-2002. Prosent

	1996	1999	2001	2002
Andel personer i husholdninger med høy gjeldsrentebelastning				
Hele befolkningen	10	13	17	18
Personer 25-65 år	12	14	19	20
Personer i husholdninger der hovedinntektstaker er 50-66 år	8	8	11	12
Andel personer i husholdninger med høy gjeldsbelastning				
Hele befolkningen	6	6	6	7
Personer 25-65 år	6	6	7	8
Personer i husholdninger der hovedinntektstaker er 50-66 år	4	4	4	5

¹ For definisjon av indikatorer og grupper, se kap. 2.5.

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Inntekts- og formuesundersøkelsen for husholdninger.

Rente- og gjeldsbelastning

De fleste husholdninger der hovedinntektstakeren er passert 50 år har lagt etableringsfasen et stykke bak seg, og er i full gang med å nedbetale gjeld. Ifølge formuesstatistikken for 2002 hadde husholdninger der hovedinntektstakeren var mellom 55 og 66 år en gjennomsnittlig gjeld på 387 000 kroner. Selv om beløpet er høyt, var det betydelig lavere enn for yngre husholdninger. Til sammenligning hadde husholdninger der hovedinntektstakeren var i aldergruppene 35 - 44 år og 45 - 54 år en gjennomsnittlig gjeld på henholdsvis 763 000 og 675 000 kroner i 2002 (Statistisk sentralbyrå 2004b).

Det er derfor ikke overraskende at det er relativt få seniorhusholdninger som har høy rente- og gjeldsbelastning. Som tabell 8.4 viser var det bare 12 prosent alle personer i husholdninger der hovedinntektstakeren var 50-66 år som hadde høy rentebelastning i 2002, det vil si at rentene utgjorde 15 prosent eller mer av samlet husholdningsinntekt. På tross av at andelen med høy rentebelastning har økt noe siden 1996 for denne gruppen, er det likevel relativt sett færre med høy rentebelastning blant seniorbefolkningen, sammenlignet med befolkningen generelt (18 prosent), eller personer i den mest yrkesaktive alderen (20 prosent).

Dette inntrykket får en bekreftet når en ser på andelen med høy gjeldsbelastning, det vil si de som har en gjeld som overstiger tre ganger husholdningsinntekten. Blant seniorhusholdningene var det bare 5 prosent som har så høy gjeldsbelastning i 2002. Dette er en lavere andel sammenliknet med befolkningen generelt eller med personer i alderen 25-65 år. Det er heller ingenting som tyder på at gjeldsbelastningen har økt noe særlig innen seniorbefolkningen de siste årene.

Tabell 8.5. Seniorbefolkningen og indikatorer¹ for store sykdomsutgifter. 1996-2002. Prosent

	1996	1999	2001	2002
Andel personer i husholdninger som mottar grunnstønad				
Hele befolkningen	7	7	7	6
Personer 25-65 år	7	7	7	6
Personer i husholdninger der hovedinntektstaker er 50-66 år	8	8	8	8

¹ For definisjon av indikatorer og grupper, se kap. 2.5.

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Inntekts- og formuesundersøkelsen for husholdninger.

Sykdomsutgifter

Forekomsten av helseproblemer øker markant når en nærmer seg senioralderen, og stadig flere i denne aldersgruppen blir uførepensjonister. Flertallet av seniorene sier likevel at de har en god helse. Ifølge levekårsundersøkelsene oppgir så mange som 75 prosent av alle mellom 45 og 67 år at de hadde meget god eller god helse (Statistisk sentralbyrå 2003).

Ut i fra tabell 8.5 så kan en konkludere med at relativt få seniorhusholdninger har så store utgifter i forbindelse med sykdom at de mottar grunnstønad. I 2002 gjaldt dette for kun 8 prosent av alle personer i seniorhusholdningene. Dette var bare en litt høyere enn i befolkningen generelt (6 prosent).

Kjennemerker ved lavinntektsgruppen

Som vist i kapittel 3 er seniorbefolkningen en av de gruppene som har minst sannsynlighet for å befinne seg i lavinntektsgruppen. I 2002 hadde bare 5 prosent av alle personer i husholdninger der hovedinntektstakeren var mellom 50 og 66 år lavinntekt, ifølge EU sin lavinntektsdefinisjon. Dette var en andel som var mindre enn halvparten av det en finner i befolkningen som helhet (11 prosent). For den lille delen av seniorbefolkningen som befinner seg i lavinntektsgruppen, er det likevel en klar sammenheng mellom det å ha lav inntekt og det å skåre dårlig på ulike sosial indikatorer.

Tabell 8.6 viser at det er klar sammenheng med det å ha en svak tilknytning til arbeidsmarkedet og det å tilhøre lavinntektsgruppen - også blant seniorbefolkningen. Blant alle personer i seniorhusholdningene med lavinntekt, hadde så mange som 7 av 10 ingen yrkestilknyttede i husholdningen, mens dette gjaldt for

bare 14 prosent for dem som ikke var i lavinntektsgruppen. Også for de andre arbeidsmarkedsindikatorene er det klare forskjeller mellom de med og uten lavinntekt.

Også når det gjelder utdanningsnivået er det forskjeller mellom de med og uten lavinntekt. Mens nesten fire av ti i lavinntektsgruppen hadde en hovedinntektstaker med lav formell utdanning, gjaldt dette bare for hver femte person i gruppen som ikke hadde lav inntekt.

Vi har tidligere i dette kapitlet sett at det er svært få av seniorbefolkningen som mottar supplerende ytelser som sosialhjelp og bostøtte. Men for den 5 prosenten av seniorbefolkningen som befinner seg i lavinntektsgruppen, er det å motta slike ytelser langt fra uvanlig. Nærmere 17 prosent mottok bostøtte i 2002, mot bare 2 prosent av dem som ikke var i lavinntektsgruppen. Enda flere seniorer i lavinntektsgruppen mottok sosialhjelp (19 prosent), mens 8 prosent mottok både sosialhjelp og bostøtte. Det er for øvrig verd å merke seg at andelen med slike supplerende ytelser var noe høyere i den lille gruppen av seniorbefolkningen med lavinntekt, enn blant alle med lavinntekt.

Det er også en høy andel av seniorbefolkningen med lav inntekt som sliter med høy rente- og gjeldsbelastning, og relativt sett flere enn blant alle personer i lavinntektsgruppen. Dobbelte så mange av seniorbefolkningen i lavinntektgruppen hadde høy rentebelastning i 2002, sammenlignet med de som ikke var i lavinntektsgruppen, mens andelen med høy gjeldsbelastning var nesten seks ganger så høy. Når det gjelder det å ha store sykdomsutgifter (grunnstønad) er andelen om lag like stor blant de i lavinntektsgruppen, som blant den delen av seniorbefolkningen som ikke befinner seg i lavinntektsgruppen.

Vi kan likevel konkludere med at selv om andelen av seniorbefolkningen med lav inntekt er relativt liten, sammenlignet med andre grupper eller med befolkningen generelt, så er det flere i denne lille gruppen som er kjennetegnet av å ha dårlige økonomiske levekår. I så måte så skiller ikke lavinntektsgruppen innen seniorbefolkningen seg særlig fra andre grupper i befolkningen med lavinntekt.

Tabell 8.6. Indikatorer¹ for personer med og uten lavinntekt². Seniorbefolkningen. 2002. Prosent

	Hele befolkningen		Seniorbefolkningen	
	Med lavinntekt	Ikke-lavinntekt	Med lavinntekt	Ikke-lavinntekt
Yrkestilknytning				
Andel personer uten noen yrkestilknyttede i husholdningen	74	17	70	14
Andel personer der yrkesinntekt er største husholdningsinntekt	38	79	31	80
Utdanning				
Andel personer i husholdninger der hovedinntektstaker har lav utdanning	29	13	38	19
Økonomisk utsatthet				
Andel personer i husholdninger som mottar bostøtte	14	3	17	2
Andel personer i husholdninger som mottar sosialhjelp	16	4	19	3
Andel personer i husholdninger som mottar både bostøtte og sosialhjelp	6	1	8	1
Gjeldsbelastning				
Andel personer i husholdninger med høy gjeldsrentebelastning	15	18	23	11
Andel personer i husholdninger med høy gjeldsbelastning	16	6	22	4
Store sykdomsutgifter				
Andel personer i husholdninger som mottar grunnstønad	4	7	9	8
Andel personer	11	89	5	95

¹ For definisjon av indikatorer og grupper, se kap. 2.5.

² Lavinntekt er definert som inntekt under 60 prosent av medianinntekten for alle. EU-skala.

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Inntekts- og formuesundersøkelsen for husholdninger.

Tabell 8.7. Inntektsregnskap for husholdninger der hovedinntektstaker er i seniorbefolkningen¹. Gjennomsnitt og andel av samlet inntekt. 2002

	Alle husholdninger			Hovedinntektstaker er i seniorbefolkningen		
	Med lavinntekt ²	Ikke-lavinntekt	Alle	Med lavinntekt ²	Ikke-lavinntekt	Alle
Yrkesinntekt	34	73	71	35	72	71
Kapitalinntekter ³	4	9	8	5	12	12
Overføringer	62	19	21	61	16	17
Herav:						
Ytelser fra folketrygden	42	11	13	42	10	10
Tjenestepensjon	3	4	3	5	4	4
Arbeidsledighetsstrygd	2	1	1	3	1	1
Bostøtte	1	0	0	2	0	0
Sosialhjelp	5	0	1	5	0	0
Samlet inntekt	100	100	100	100	100	100
Samlet inntekt	125 400	515 600	448 300	147 200	586 100	555 100
Inntekt etter skatt	111 300	384 200	337 100	126 800	430 600	409 100
Inntekt etter skatt pr. forbruksenhet (EU-skala)	85 200	243 600	216 300	78 400	279 500	265 200
Antall personer i husholdningen	1,4	2,3	2,1	1,5	2,0	2,0
Antall observasjoner	2 719	20 151	22 870	366	6 322	6 688

¹ For definisjon av indikatorer og grupper, se kap. 2.5.

² Lavinntekt er definert som inntekt under 60 prosent av medianinntekten for alle. EU-skala.

³ Negative kapitalinntekter er satt lik 0

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Inntekts- og formuesundersøkelsen for husholdninger.

Inntektssammensetning

Det er en klar forskjell i "inntektspakken" til det fåtallet av seniorhusholdningene som tilhører lavinntektsgruppen, og de mange seniorene som ikke har lav inntekt. Tabell 8.7 viser at de delen av seniorhusholdningene som tilhører lavinntektsgruppen har et klart større innslag av overføringer og stønader i sin "inntektspakke", sammenlignet med de som ikke har lavinntekt der yrkesinntektene utgjør største kilde. I 2002 utgjorde overføringene 61 prosent av samlet husholdningsinntekt for den delen av seniorhusholdningene som hadde inntekt under lavinntektsgrensen. Tilsvarende andel var bare 16 prosent for de seniorene som ikke var å finne i lavinntektsgruppen. Det er videre ytelser fra folketrygden som i særlig grad

er viktig for seniorene med lavinntekt, med en andel på 42 prosent av samlet inntekt. Andre stønader som sosialhjelp og bostøtte betyr derimot mindre, med en andel på henholdsvis fem og to prosent.

Inntektsfordeling

De fleste indikatorene for inntektsulikhet viser at inntektsfordelingen innen seniorbefolkningen i stor grad er som i befolkningen generelt. I 2002 er det bare en svak tendens til at ulikheten er noe større blant seniorene, enn blant befolkningen i alt. Dette gjelder særlig for forholdstallet mellom gjennomsnittsinntektene til den rikeste og fattigste femdelen (S80/S20) og for Gini-koeffisienten, mens dette ikke gjelder for det ulikhetsmålet som baserer seg på forholdet mellom

Tabell 8.8. Personer i husholdninger der hovedinntektstaker er i alderen 50-66 år. Fordeling av ekvivalentinntekt 1996-2002

	1996	1999	2001	2002
S80/S20¹				
Hele befolkningen	3,5	3,4	3,3	3,9
Personer 25-65 år	3,3	3,3	3,1	3,7
Personer i husholdninger der hovedinntektstaker er 50-66 år	3,5	3,4	3,3	4,1
P90/P10²				
Hele befolkningen	2,7	2,7	2,6	2,7
Personer 25-65 år	2,5	2,5	2,4	2,6
Personer i husholdninger der hovedinntektstaker er 50-66 år	2,5	2,6	2,5	2,6
Gini-koeffisient³				
Hele befolkningen	0,245	0,242	0,232	0,267
Personer 25-65 år	0,235	0,233	0,222	0,262
Personer i husholdninger der hovedinntektstaker er 50-66 år	0,252	0,247	0,234	0,288

¹ S80/S20 er forholdet mellom gjennomsnittsinntektene til rikeste og fattigste 20 prosent i gruppen.

² P90/P10 er forholdstallet mellom inntekten til den personen som befinner seg mellom desil 9 og desil 10 (P90)

og inntekten til den personen som befinner seg mellom desil 1 og desil 2 (P10).

³ Gini-koeffisienten er et summarisk mål som varierer fra 0 (minst ulikhet) og 1 (størst ulikhet).

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Inntekts- og formuesundersøkelsen for husholdninger.

grenseverdier (P90/P10). Dette tyder på at når ulikheten er noe større innen seniorbefolkningen enn i resten av befolkningen, så er det først og fremst inntektene til noen (få) personer som befinner seg i ytterkantene i fordelingen som bidrar til dette. Det er her nærliggende å peke på at noen få personer i aldersgruppen 50-66 år har svært store kapitalinntekter, for eksempel aksjeutbytte, og at dette er med på å forklare den relativt store ulikheten innen denne gruppen.

Utviklingen i inntektsulikhet i perioden 1996 - 2002 følger ellers i stor grad tilsvarende utvikling i befolkningen generelt. Ulikheten blant seniorene har økt, og i noen grad litt mer enn i resten av befolkningen.

Boligstandard og eierforhold

Personer i alderen 50-66 år bor i gjennomsnitt bedre enn den voksne befolkningen. Nesten alle er etablerte med eid bolig, 93 prosent bodde i eid bolig i 2003, og mer enn fire av fem som selveiere. Nesten tre av fire bor i enebolig eller våningshus, det er litt mer enn i befolkningen.

Boligstandarden er i gjennomsnitt høy. Så godt som ingen bor trangt og nesten halvparten bor svært romslig, vesentlig mer enn i den voksne befolkningen. I gjennomsnitt har husholdningene til seniorene 132 kvadratmeter boligareal, som er noe over gjennomsnittet. Husholdningene er dessuten mindre (1,9 personer per husholdning) og boligarealet per person blir derfor 71 kvadratmeter, som er betydelig over gjennomsnittet.

Tabell 8.9. Boligtype og boligstandard for seniorbefolkningen¹. 2001 og 2003

	Alle		Personer 50-66 år	
	2003	2001	2003	2001
Andel personer som bor i enebolig, våningshus	64	72	72	72
bor i småhus ellers	16	14	14	14
bor i husholdning som eier	81	92	93	93
bor i husholdning som er selveier	70	83	82	82
bor alene	25	19	19	19
bor trangt	6	2	1	1
bor svært romslig	30	48	48	48
mangler bad eller WC	1	6	1	1
Bor i bolig med råte eller fukt	8	..	6	6
som er utsatt for støy	13	..	12	12
som er utsatt for forurensning	9	..	9	9
Bor i område med kriminalitet, vold og hærverk	6	..	5	5
Boligareal per husholdning. Kvm.	115	127	132	132
Boligareal per person. Kvm.	53	67	71	71
Antall svar i alt	5 872	1 041	1 454	1 454

¹ Personer 50-66 år.

Kilde: Levekårsundersøkelsen.

Tabell 8.10. Boligøkonomi for seniorbefolkningen¹. 2001 og 2003

	Alle		Personer 50-66 år	
	2003	2001	2003	2001
Årlig husleie. Gjennomsnitt for husholdninger som leier. ² Kroner	39 500	33 500	36 500	36 500
Andel husholdninger som ikke betaler husleie	12	12	18	18
Renter og avdrag. Gjennomsnitt for eiere. Kroner	46 300	20 600	32 300	32 300
Andel eiere uten renter og avdrag	38	63	47	47
Andel husholdninger med høy boutgiftsbelastning	28	8	15	15
Andel husholdninger med lav boutgiftsbelastning	36	61	51	51
Oppfatter boutgiftene som svært tyngende	9	..	8	8
noe tyngende	38	..	28	28
Antall svar fra leiere	1 084	79	91	91
Antall svar fra eiere	4 443	962	1 358	1 358
Antall svar	5 872	1 041	1 454	1 454

¹ Personer 50-66 år.

² Ekskludert eiere av andels- og aksjebolig.

Kilde: Levekårsundersøkelsen.

Indikatorene på den bygningsmessige standarden tyder ikke på at seniorene bor i dårlige boliger. Nesten ingen mangler bad. Det er 6 prosent som bor i boliger med fukt og råte, omtrent som i befolkningen. Utemiljøet skiller seg ikke fra utemiljøet for den voksne befolkningen som helhet.

Boligøkonomi

Boligutgiftene ser ikke ut til å tyngde husholdningsøkonomien til seniorene i gjennomsnitt. For de få leierne blant personer 50-66 år er husleiene omtrent som gjennomsnittet for leierne. For eierne var de gjennomsnittlige renter og avdrag 32 000 kroner i

2003. Det er en økning fra 2001, men vesentlig lavere enn for alle husholdninger. Det er blitt flere seniorer som har boliglån. I 2003 hadde nesten halvparten ikke lån på boligen. Det er mindre enn i 2001 da nesten to av tre eiere hadde nedbetalt boligen.

Vi finner da også at det er flere av seniorhusholdningene som har høye boligutgifter sett i forhold til inntekt etter skatt i 2003 enn i 2001. Det gjaldt henholdsvis 15 og 8 prosent. Selv om det har vært en kraftig økning i andelen med høy boutgiftsbelastning, er det likevel fortsatt klart færre enn i befolkningen. Halvparten av seniorene hadde lav boutgiftsbelastning i 2003 sammenlignet med snaut 40 prosent av alle husholdningene. Likevel er det forholdsvis liten forskjell i opplevelsen av om boutgiftene tynger mellom seniorene og alle husholdninger. Kan det tyde på ulike forventninger til hva som er rimelige boutgifter?

Økonomiske vansker

Personer i alderen 50-66 år, seniorene, regnes gjerne for en av de gruppene som materielt sett har det best. De er etablert på boligmarkedet og ellers, de forsørger som regel ikke barn og har i gjennomsnitt bra inntekt. Men en må naturligvis vente at det også i denne gruppen er husholdninger som sliter tungt økonomisk.

Nesten ingen av seniorene oppgir at de har betalingsproblemer, dvs. at de ikke klarer å betale regninger ved forfall. Det er ett unntak, 6 prosent oppgir at de hadde problemer med å betale regninger for elektrisitet og kommunale avgifter. Dette gjelder med stor sannsynlighet elektrisitetsregninger og var antakelig spesielt for vinteren 2002/2003 da intervjuene ble gjennomført. Den store oppmerksomheten omkring elektrisitetsprisene gjorde det antakelig også mer legitimt å si at en hadde betalingsproblemer.

Når seniorene blir spurt om hvor lett eller vanskelig det er 'å få endene til å møtes' sier 7 prosent at det er vanskelig eller svært vanskelig, mens 44 prosent sier det er lett eller svært lett. Det er så vidt litt færre seniorer som sier økonomien er vanskelig enn i den voksne befolkningen, men det er vesentlig flere som sier den er lett (henholdsvis 44 og 35 prosent).

Nesten alle seniorene har telefon, TV og vaskemaskin. Ni av ti disponerer privatbil, noe mer enn i befolkningen, og snaut 70 prosent har PC, omtrent som i den voksne befolkningen. Svært få av de som mangler PC eller bil sier at dette skyldes dårlig økonomi.

Tabell 8.11. Indikatorer på materiell situasjon for seniorbefolkningen¹. 2003. Prosent

	Personer	
	Alle	50-66 år
Materiell situasjon		
Andel som disponerer		
Telefon	99	100
Farge TV	98	99
PC	69	68
Vaskemaskin	97	99
Privatbil	82	90
Disponerer ikke PC pga. økonomi	4	3
Disponerer ikke privatbil pga. økonomi	6	2
Har ikke råd til		
en ukes ferie	10	7
spise kjøtt eller fisk annen hver dag	4	3
kjøpe nye klær	9	7
holde boligen varm	3	3
Antall svar	5 872	1 454

¹ Personer 50-66 år.

Kilde: Levekårsundersøkelsen.

Tabell 8.12. Indikatorer på betalingsvansker for seniorbefolkningen¹. 2003. Prosent

	Personer	
	Alle	50-66 år
Betalingsproblemer		
Husleie	4	1
Boliglån	3	1
Elektrisitet og kommunale avgifter	9	6
Andre lån	4	2
Økonomisk romslighet		
Svært vanskelig	3	3
Vanskelig	6	4
Lett eller svært lett å få endene til å møtes	35	44
Mottar økonomisk støtte fra andre husholdninger	3	1
Antall svar	5 872	1 454

¹ Personer 50-66 år.

Kilde: Levekårsundersøkelsen.

Det er en forholdsvis liten del av seniorene som sier at de ikke klarer utgiftene til en del ting som oppfattes som ganske grunnleggende, 7 prosent har ikke råd til å skaffe seg nye klær, og heller ikke til en ukes ferie borte fra hjemmet, det er så vidt mindre enn i den voksne befolkningen. Ganske få, 3 prosent, har ikke råd til å spise kjøtt- eller fiskemiddag annenhver dag og like mange har ikke råd til å holde boligen varm, samme andel som i befolkningen. I alt oppgav vel en av ti seniorer at det var ett eller flere slike behov de ikke klarte å dekke.

9. Sosiale indikatorer for trygdemottakere

Laila Kleven, Mads Ivar Kirkeberg og Arne Andersen

- husholdninger med en uføretrygdet hovedinntektstaker har dårlig tilknytning til arbeidslivet
- flere av trygdemottakerne er overrepresenterte som mottakere av bostøtte, dette gjelder særlig for de aleneboende minstepensjonistene
- høy andel av sosialhjelpsmottakere blant uføretrygdete, langtidsledige og langtidssyke
- 3 av 4 aleneboende minstepensjonister befinner seg i lavinntektsgruppen, samtidig som alderspensjonister generelt og langtidssyke også er overrepresenterte her
- lavinntektsgruppen blant de fleste trygdemottakerne skiller seg ut med dårligere yrkestilknytning og en større andel som mottar bostøtte og sosialhjelp
- liten inntektsulikhet blant de ulike trygdemottakergruppene
- pensjonister flest bor godt, men boligutgiftene er blitt mer tyngende for uførepensjonister
- halvparten av alderspensjonistene oppgir å ha romslig økonomi, mens om lag én av syv uførepensjonister og aleneboende minstepensjonister oppgir at økonomien er vanskelig

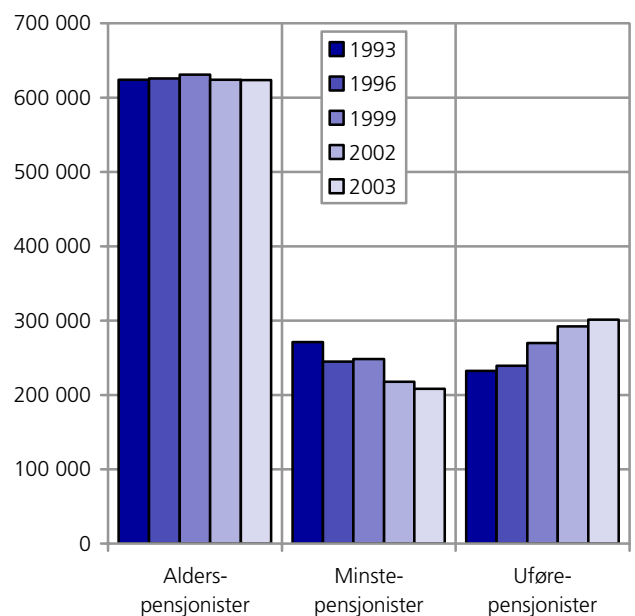
Innledning

Trygdesystemet er en sentral del av det norske velferds-samfunnet. Trygdene skal gi økonomisk trygghet til alle dem som av ulike årsaker ikke kan forsørge seg selv gjennom inntektsgivende arbeid. I tillegg skal trygdene bidra til å jevne ut inntekter og levekår gjennom livsløpet til den enkelte og mellom ulike grupper av befolkningen. Det er folketrygden som er grunnpilaren i det norske trygdesystemet. I 2001 var ytelser fra folketrygden den viktigste inntektskilden for godt over en million mennesker her i landet, og mer enn hver fjerde norske husholdning hadde pensjoner fra folketrygden som viktigste inntektskilde (Melby 2004).

Folketrygden har som mål å gi den enkelte inntekts-sikring ved sykdom, uførhet, aleneomsorg for barn, tap av forsørger eller ved oppnådd pensjonsalder. Noen av folketrygdens ytelser er beregnet å være tidsbegrensede ytelser, dette gjelder for eksempel sykepenger, fødsels-penger, dagpenger ved arbeidsledighet og diverse ytelser til enslige forsørgere. Andre stønader regnes som langtidsytelser. Eksempler på dette er alders- og uførepensjon og pensjoner til etterlatte.

I dette kapitlet vil vi se nærmere på mottakere av ulike ytelser fra folketrygden: alders-, uføre- og etterlattepen-sjonister (gjenlevende ektefelle), aleneboende minstepensjonister, pensjonister med avtafestet pensjon (AFP) samt langtidssyke og langtidsledige. Enslige forsørgere, som blant annet mottar overgangsstønad fra folketrygden, er nærmere omtalt under kapittel 4.

Figur 9.1. Antall personer etter pensjonsstatus. 1993-2003

Kilde: Rikstrygdeverket.

Alders-, minste- og etterlattepensjonister

Tall fra Rikstrygdeverket viser at det ved utgangen av 2003 var i underkant av 624 000 alderspensjonister i Norge (Rikstrygdeverket 2004). Om lag 40 prosent av disse er under 75 år. Antall alderspensjonister har ligget på samme nivå fra tidlig på 1990-tallet (620-630 000 årlig). Det er fortsatt flere kvinner enn menn

(vel 6 av 10 er kvinner). Kjønnforskjellen øker med alderen og kommer særlig til syne blant de som er 75 år eller eldre. Som en følge av at de store fødselskullene fra etterkrigstiden etter hvert vil nå pensjonsalderen, forventes det fra 2010 en kraftig økning i antall alderspensjonister. Halvparten av alle alderspensjonistene er gifte, og det er en klar forskjell mellom kvinner og menn. Andelen gifte er klart større blant menn. Blant kvinnene har halvparten mistet ektefellen.

Hver tredje alderspensjonist er minstepensjonist (mottaker av sært tillegg). Andelen minstepensjonister har minket de senere årene som resultat av at stadig flere opparbeider seg tilleggspensjoner. Fortsatt er kvinnene i klart flertall blant minstepensjonistene. Halvparten av de kvinnelige alderspensjonistene er minstepensjonister, mens blant mannlige alderspensjonister er det kun én av ti som har minstepensjon.

Vel 25 000 personer mottok etterlattepensjon (pensjon for gjenlevende ektefelle) ved utgangen av 2003. Antallet har vært synkende de senere årene. Ni av ti etterlattepensjonister er kvinner. To av tre er 55 år eller eldre (Rikstrygdeverket 2004).

AFP-pensjonister

Avtalefestet pensjon (AFP) ble innført i 1989. Ordningen skulle gi eldre yrkesaktive mulighet til å gå av helt eller delvis med pensjon før de oppnådde folketrygdens pensjonsalder på 67 år. I perioden fra 1996 til 2003 økte antall AFP-pensjonister fra 9 300 til 34 100. I 2003 kom 16 600 av AFP-pensjonister fra privat sektor og 17 500 fra offentlig sektor. Kvinneandelen blant AFP-pensjonistene har ligget stabil på 42-43 prosent fra midten av 1990-tallet. 68 prosent av de kvinnelige AFP-pensjonistene kommer fra offentlig sektor, mens tilsvarende andel blant mennene er 39 prosent (Rikstrygdeverket 2004).

Langtidssyke og uførepensjonister

Som langtidssyke regnes personer som mottar rehabiliterings- eller attføringspenger (attføringspenger under tiltak og ventetid). Ved utgangen av 2002 var 92 400 registrert som langtidssyke. Dette er en økning på 11 prosent fra 2001. Fra 2001 til 2002 skjedde det en stor utskiftning i gruppen langtidssyke. I 2002 er det 60 000 nye personer som ikke var langtidssyke det foregående året. Det vil med andre ord si at drøyt en tredel av de langtidssyke i 2002 også var langtidssyke i 2001. Blant de langtidssyke i 2002 er 53 prosent kvinner. Andelen langtidssyke øker med alderen, men 58 prosent er yngre enn 45 år. For mange vil langvarig sykemelding være innledningen til uførepensjon.

Ved utgangen av 2003 passerte antall uførepensjonister 300 000 personer. Om lag hver tiende person i alderen 16-67 år mottok uførepensjon i 2003. Nesten seks av ti er kvinner. Fire av ti uførepensjonister er

yngre enn 55 år. På samme måte som for alderspensjonistene har andelen minstepensjonister også sunket blant uførepensjonistene. I 2003 hadde hver femte uførepensjonist minstepensjon (Rikstrygdeverket 2004).

Langtidsledige

Som langtidsledige regnes personer som i 2002 hadde et registrert ledighetsforhold på mer enn 6 måneder bak seg. Personer som er registrert som langtidsledige i for eksempel januar 2002 vil derfor ha et ledighetsforhold som strekker seg minst 5 måneder tilbake i foregående år. I 2002 var 46 300 personer registrert som langtidsledige etter denne definisjonen. Dette er en økning på drøyt 17 prosent sammenlignet med 2001. I 2002 er nær 70 prosent av de langtidsledige under 45 år. Seks av ti er menn.

Når vi nå skal gå over til å presentere levekårene for disse ulike gruppene, vil de i dette kapitlet være definert etter hvorvidt den personen i husholdningen med høyest inntekt (hovedinntektstakeren), tilhører en av de nevnte trykdegruppene. På den måten belyses situasjonen til de husholdningene som vi antar er mest avhengige av ulike trygdeytelser.

Yrkestilknytning

Gjennom hele perioden 1996 til 2002 har andelen uten noen yrkestilknyttede i husholdningen ligget stabilt på om lag 23 prosent i befolkningen totalt (se tabell 9.1).

Når det gjelder tilknytning til arbeidslivet, viser tallene for alderspensjonistene, ikke overraskende, ingen endring fra 1996 til 2002. Det bor så å si aldri noen yrkestilknyttede i husholdninger hvor hovedinntektstakeren er alderspensjonist. På samme måte som for aleneboende minstepensjonister er disse over den yrkesaktive alderen.

Yrkestilknytningen blant uførepensjonistene har også ligget stabil i perioden 1996-2002. Andelen personer i husholdninger uten noen yrkestilknyttede, og hvor hovedinntektstaker er uføretrygdet, ligger rundt 70 prosent. For 16 prosent av personene i disse husholdningene er yrkesinntekt den viktigste husholdningsinntekten. Blant langtidssyke har derimot graden av yrkestilknytning økt en del fra 2001 til 2002. Andelen personer i husholdninger uten noen yrkestilknyttede, og hvor det er en langtidssyk hovedinntektstaker, har falt fra 53 prosent i 2001 til 45 prosent i 2002. Tendensen til en sterkere tilknytning til arbeidslivet for denne gruppen, bekreftes også ved at andelen personer med yrkesinntekt som største husholdningsinntekt økte med 9 prosentpoeng fra 2001 til 2002. 44 prosent av personene i husholdninger med en langtidssyk hovedinntektstaker har yrkesinntekt som viktigste bidrag til husholdningens økonomi. Det er vanskelig å peke direkte på årsakene til at graden av yrkestilknytning har økt for langtidssyke, men også annen inntekts-

statistikk viser den samme tendensen. Blant alle langtidssyke personer i 2001 hadde 27 prosent en yrkesinntekt over minstestytelsen fra folketrygden, mens tilsvarende andel i 2002 var 36 prosent. En årsak til dette kan være endring i sammensetningen av gruppen langtidssyke fra 2001 til 2002. En oversikt over husholdningstyper blant de langtidssyke viser at andelen yngre enslige og enslige forsørgere har gått ned med henholdsvis 3 og 6 prosentpoeng fra 2001 til 2002. Samtidig har par uten hjemmeboende barn (eldste person 45-64 år) økt sin andel i gruppen med nesten 6 prosentpoeng. Dette kan bidra til å forklare den økte yrkestilknytningen for de langtidssyke ved at flere i husholdningen har mulighet til inntekt av eget arbeid.

Blant personer i husholdninger hvor hovedinntektstaker er AFP-pensjonist var det i 2002 vel halvparten som bodde uten noen yrkestilknyttede. Vi ser her en jevn økning fra 1996 hvor den tilsvarende andelen var vel en tredjedel. Dette har skjedd samtidig som andelen personer med yrkesinntekt som viktigste husholdningsinntekt har økt de siste årene. For gruppen av personer hvor hovedinntektstakeren er

etterlattepensjonist (gjenlevende ektefelle), skjedde det ingen statistisk signifikante endringer i perioden 1996-2002. Hver tredje person i denne gruppen har ingen yrkestilknyttede i husholdningen, mens seks av ti har yrkesinntekt som viktigste husholdningsinntekt.

En fjerdedel av alle personer i husholdninger med en langtidsledig hovedinntektstaker bodde uten noen yrkestilknyttede i 2002. Tallene viser en nedgang på 10 prosentpoeng sammenlignet med 2001, og er nå på samme nivå som i 1999. For 28 prosent er yrkesinntekt den viktigste inntektskilden. I likhet med langtidssyke, kan endringer i sammensetningen av gruppen bidra til å forklare noe av denne utviklingen. Blant de langtidsledige har også andelen yngre enslige og enslige forsørgere blitt redusert fra 2001 til 2002. I tillegg kan det tenkes at selve definisjonen av langtidsledige forklarer noe. Personer er registrert som ledige i 2002, men mye av ledighetsperioden kan ha funnet sted i 2001, og gitt vedkommende mulighet for yrkesinntekt i store deler av 2002. Det er ikke kontrollert for slike "tidseffekter" i denne analysen.

Tabell 9.1. Trygdemottakere og indikatorer¹ for yrkestilknytning, 1996-2002. Prosent

	1996	1999	2001	2002
Andel personer uten noen yrkestilknyttede i husholdningen				
Hele befolkningen	23	23	23	23
Personer 25-65 år	12	12	12	13
Alderspensjonister	94	95	95	95
Uførepensjonister	71	68	71	72
AFP-pensjonister	36	42	44	48
Etterlattepensjonister(gjenlevende ektefelle)	34	34	36	33
Aleneboende minstepensjonister	100	98	98	99
Langtidssyke	48	55	53	45
Langtidsledige	30	24	34	24
Andel personer der yrkesinntekt er største husholdningsinntekt				
Hele befolkningen	74	75	76	74
Personer 25-65 år	84	86	85	84
Alderspensjonister	2	2	3	2
Uførepensjonister	16	20	17	16
AFP-pensjonister	44	34	36	39
Etterlattepensjonister(gjenlevende ektefelle)	53	58	56	59
Aleneboende minstepensjonister	0	3	2	1
Langtidssyke	37	36	35	44
Langtidsledige	27	44	26	28

¹ For definisjon av indikatorer og grupper, se kap. 2.5.

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Inntekts- og formuesundersøkelsen for husholdninger.

Tabell 9.2. Trygdemottakere og indikatorer¹ for utdanning. 1996-2002. Prosent

	1996	1999	2001	2002
Andel personer i husholdninger der hovedinntektstaker har lav utdanning				
Hele befolkningen	19	17	16	15
Alle personer 16 år og eldre	21	19	18	17
Alderspensjonister	48	45	45	43
Uførepensjonister	43	36	34	30
AFP-pensjonister	25	38	28	29
Etterlattepensjonister(gjenlevende ektefelle)	27	24	29	20
Aleneboende minstepensjonister	70	61	66	65
Langtidssyke	13	24	16	18
Langtidsledige	19	21	17	19

¹ For definisjon av indikatorer og grupper, se kap. 2.5.

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Inntekts- og formuesundersøkelsen for husholdninger.

Utdanning

I perioden fra 1996 til 2002 har andelen personer i husholdninger hvor hovedinntektstaker har lav utdanning, stadig blitt mindre (tabell 9.2). Dette gjelder enten vi ser på hele befolkningen eller om vi kun velger å se på personer som er 16 år eller eldre. For trygdemottakerne er tallene i perioden relativt stabile for alders- og AFP-pensjonistene. Blant husholdninger med uføretrygdet hovedinntektstaker skjedde det en klar endring ved at andelen personer med lav utdanning ble redusert med 13 prosentpoeng fra 1996 til 2002. Andelen personer i husholdninger med en lavt utdannet hovedinntektstaker ble også redusert i dette tidsrommet for husholdninger hvor hovedinntektstaker er etterlattepensjonist. For denne gruppen er reduksjonen vel halvparten av hva den var blant de uføretrygdede.

Med unntak av husholdninger hvor hovedinntektstaker er langtidssyk, langtidsledig eller etterlattepensjonist, var utdanningsnivået i 2002 gjennomgående lavere for "trygdemottaker- husholdningene" enn hva det var for resten av befolkningen. Særlig stor er avstanden for de aleneboende minstepensjonistene, av disse har hele 65 prosent lav utdanning. Men det er også slik at halvparten av personene i husholdninger hvor hovedinntektstakeren er alderspensjonist, har alderspensjonisten lav utdanning. Hver tredje person i husholdninger hvor hovedinntektstaker enten er uføre- eller AFP-pensjonist, har en lavt utdannet hovedinntektstaker.

Blant personer i husholdninger hvor hovedinntektstaker enten er langtidssyk eller langtidsledig skjedde det ingen endring i andelen med en lavt utdannet hovedinntektstaker fra 2001 til 2002. Dersom vi sammenligner med 1996 finner vi imidlertid en økning i utdanningsnivået blant de langtidssyke.

Økonomisk utsatthet

Med unntak av husholdninger hvor hovedinntektstaker er AFP-pensjonist viser tallene i tabell 9.3 at trygdemottakerne er overrepresenterte som mottakere av bostøtte.

Gruppen hvor størst andel mottar bostøtte er uten tvil de aleneboende minstepensjonistene, blant disse mottok 4 av 10 bostøtte. Denne andelen har ligget stabil siden 1999. Den store økningen fra 1996 må sees i sammenheng med omleggingen i administrasjonen av denne støtteordningen som skjedde i 1997 (nærmere omtalt i kapittel 2.5.).

Blant de langtidssyke har det skjedd en fordobling av andelen personer som mottar bostøtte fra 2001 til 2002. Andelen er nå på 15 prosent. Blant de andre gruppene skjedde det små endringer i løpet av perioden. Mens hver tiende person i husholdninger hvor hovedinntektstaker var alderspensjonist mottok bostøtte, gjelder dette hver femte person dersom hovedinntektstakeren er uførepensjonist. I hele befolkningen er det til sammenligning en stabil andel på 4 prosent som bor i husholdninger som mottar bostøtte.

Drøyt 5 prosent av hele befolkningen bor i husholdninger som mottok sosialhjelp i 2002. Andelen har vært fallende siden midten av 1990-tallet. Personer i husholdninger hvor hovedinntektstaker er enten uføretrygdet, langtidssyk eller langtidsledig er klart overrepresenterte som mottakere av sosialhjelp. Dette gjelder for hele perioden 1996-2002. Langtidsledige har høyest overrepresentasjon. Blant disse er det syv ganger mer vanlig med sosialhjelp enn i befolkningen generelt, mens blant langtidssyke er mottak av sosialhjelp drøyt fem ganger mer vanlig enn i hele befolkningen. Indikatorene kan tyde på en liten nedgang i andelen mottakere av sosialhjelp blant langtidsledige fra 2001 til 2002, og en økning blant langtidssyke i samme periode. Det er likevel viktig å understreke at disse endringene er statistisk usikre, men for langtidsledige er det i hvert fall en signifikant nedgang siden 1996. For uførepensjonistene har andelen med sosialhjelp vært stabil siden midten av 1990-tallet.

Når det gjelder de som mottar både bostøtte og sosialhjelp, har andelen i perioden 1996 til 2002 ligget rundt 1,5 prosent i hele befolkningen.

I 2002 var det fire ganger så mange blant personene i husholdninger med en uføretrygdet hovedinntektstaker som mottok både bostøtte og sosialhjelp sammenlignet med hele befolkningen. For personer som bor i husholdninger med en langtidssyk hovedinntektstaker var mottak av både bostøtte og sosialhjelp seks ganger mer vanlig enn i hele befolkningen. Høyest andel med begge disse overføringene finner vi blant de langtidsledige med 11 prosent i 2002.

Tabell 9.3. Trygdemottakere og indikatorer¹ for økonomisk utsatthet. 1996-2002. Prosent

	1996	1999	2001	2002
Andel personer i husholdninger som mottar bostøtte				
Hele befolkningen	3	4	4	4
Personer 25-65 år	2	3	3	3
Alderspensjonister	5	8	9	8
Uførepensjonister	9	17	21	17
AFP-pensjonister	0	0	0	0
Etterlattepensjonister(gjenlevende ektefelle)	1	4	4	6
Aleneboende minstepensjonister	16	36	37	39
Langtidssyke	5	12	7	15
Langtidsledige	10	11	18	17
Andel personer i husholdninger som mottar sosialhjelp				
Hele befolkningen	7	5	5	5
Personer 25-65 år	7	5	5	5
Alderspensjonister	2	2	1	1
Uførepensjonister	15	17	14	13
AFP-pensjonister	2	0	0	0
Etterlattepensjonister(gjenlevende ektefelle)	3	6	2	8
Aleneboende minstepensjonister	6	4	6	5
Langtidssyke	27	25	22	28
Langtidsledige	43	35	38	34
Andel personer i husholdninger som mottar både bostøtte og sosialhjelp				
Hele befolkningen	1	1	2	2
Personer 25-65 år	1	1	1	1
Alderspensjonister	1	1	1	0
Uførepensjonister	4	8	7	6
AFP-pensjonister	0	0	0	0
Etterlattepensjonister(gjenlevende ektefelle)	0	1	0	3
Aleneboende minstepensjonister	2	4	5	4
Langtidssyke	4	11	4	9
Langtidsledige	9	7	14	11

¹ For definisjon av indikatorer og grupper, se kap. 2.5.

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Inntekts- og formuesundersøkelsen for husholdninger.

Rente- og gjeldsbelastning

I underkant av hver femte person tilhørte i 2002 en husholdning hvor gjeldsrentene utgjorde mer enn 15 prosent av husholdningens samlede inntekt (tabell 9.4). Siden midten av 1990-tallet har gjeldsrentebelastningen økt jevnt og trutt, og med en økning på 8 prosentpoeng fra 1996.

Blant alders- og AFP-pensjonistene og de aleneboende minstepensjonistene er, ikke uventet, andelen med høy gjeldsrentebelastning svært lav sammenlignet med hele befolkningen. Dette må selvfølgelig sees i sammenheng med at disse gruppene befinner seg i en fase av livet hvor det meste av gjelden er nedbetalt. Andelen med høy gjeldsrentebelastning er noe høyere for uføre- og etterlattepensjonister, men også for disse to gruppene er nivået noe lavere sammenlignet med hele befolkningen. Blant etterlattepensjonistene ser det ut til å ha skjedd en merkbar økning i andelen med høy gjeldsrentebelastning, med en tredobling i perioden 1996-2002. Også blant uførepensjonistene har denne andelen økt i perioden, fra 10 til 16 prosent.

Hver fjerde person i husholdninger hvor hovedinntekstakeren er langtidsledig opplevde høy gjeldsrentebelastning i 2002. Fra 1996 har denne indikatoren økt jevnt hos denne gruppen trygdemottakere. Blant de langtidssyke er bildet mer uklart med en varierende grad av gjeldsrentebelastning over tid.

Tabell 9.4. Trygdemottakere og indikatorer¹ for gjeldsbelastning. 1996-2002. Prosent

	1996	1999	2001	2002
Andel personer i husholdninger med høy gjeldsrentebelastning				
Hele befolkningen	10	13	17	18
Personer 25-65 år	12	14	19	20
Alderspensjonister	2	3	4	4
Uførepensjonister	10	11	16	16
AFP-pensjonister	2	5	4	4
Etterlattepensjonister(gjenlevende ektefelle)	4	9	11	13
Aleneboende minstepensjonister	4	4	6	6
Langtidssyke	22	14	24	18
Langtidsledige	8	16	20	25
Andel personer i husholdninger med høy gjeldsbelastning				
Hele befolkningen	6	6	6	7
Personer 25-65 år	6	6	7	8
Alderspensjonister	1	2	2	2
Uførepensjonister	6	5	7	8
AFP-pensjonister	0	0	2	2
Etterlattepensjonister(gjenlevende ektefelle)	3	2	6	8
Aleneboende minstepensjonister	3	2	3	3
Langtidssyke	18	8	14	10
Langtidsledige	8	9	11	18

¹ For definisjon av indikatorer og grupper, se kap. 2.5.

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Inntekts- og formuesundersøkelsen for husholdninger.

Hvis vi ser på gjeldsbelastningen, har andelen av hele befolkningen som bor i husholdninger hvor gjelden utgjorde mer enn tre ganger husholdningens samlede inntekt, ligget fast på 6-7 prosent i hele perioden 1996 til 2002.

Som for gjeldsrentebelastningen er også andelen med høy gjeldsbelastning lav blant alders- og AFP-pensjonister samt for de aleneboende minstepensjonistene. Mellom to og tre prosent av personene i disse husholdningene har høy gjeldsbelastning. Tallene for personer i husholdninger hvor hovedinntektstaker er uførepensjonist viser stort samsvar med utviklingen for hele befolkningen i perioden 1996-2002. I underkant av hver tiende person i disse husholdningene opplevde høy gjeldsrentebelastning i 2002.

Det er også en relativt klar tendens til at gjeldsbelastningen hos husholdningene til etterlattepensjonistene øker. I 1996 var andelen med høy gjeldsbelastning 3 prosent blant disse husholdningene, og økte til 8 prosent i 2002.

Det har skjedd mer enn en fordobling fra 1996 til 2002 i andelen personer med høy gjeldsbelastning i husholdninger med en langtidssyk hovedinntektstaker. Det motsatte bildet med nesten en halvering av andelen med høy gjeldsbelastning tegnes for personer i husholdninger med en langtidssyk hovedinntektstaker. I 2002 opplevde hver tiende person i disse husholdningene høy gjeldsbelastning. Over tid er det imidlertid slik at disse tallene ikke viser en entydig utvikling, slik tilfellet også var for indikatoren for høy gjeldsrentebelastning, hos denne gruppen trygdemottakere.

Store sykdomsutgifter

For gruppen av trygdemottakere er det særlig for personer i husholdninger hvor hovedinntektstaker er uførepensjonist at mange mottar grunnstønad. I denne gruppen mottar en fjerdedel grunnstønad, en andel som har ligget stabilt i perioden 1996-2002 (tabell 9.5). At gruppen hvor hovedinntektstaker er uførepensjonist er overrepresentert blant mottakerne av grunnstønad, er selvfølgelig ikke uventet da disse mottar pensjon fordi inntektsevnen er varig nedsatt på grunn av sykdom eller skade, og at det ikke finnes utsikt til bedring av inntektsevnen/arbeidsevnen. For mange uførepensjonister vil samtidig utgiftene i forbindelse med sykdom være store.

Tabell 9.5 viser også at blant personer i husholdninger med en langtidssyk hovedinntektstaker, er det i 2002 nesten en dobbelt så stor andel som mottar grunnstønad som i befolkningen generelt. Som for uførepensjonistene vil mange i denne gruppen ha så store utgifter i forbindelse med sykdom at de er berettiget til grunnstønad.

Tabell 9.5. Trygdemottakere og indikatorer¹ for store sykdomsutgifter. 1996-2002. Prosent

	1996	1999	2001	2002
Andel personer i husholdninger som mottar grunnstønad				
Hele befolkningen	7	7	7	6
Personer 25-65 år	7	7	7	6
Alderspensjonister	10	10	9	8
Uførepensjonister	27	23	24	23
AFP-pensjonister	6	4	6	7
Etterlattepensjonister(gjenlevende ektefelle)	2	3	5	4
Aleneboende minstepensjonister	10	10	8	9
Langtidssyke	14	10	8	10
Langtidsledige	3	6	4	7

¹ For definisjon av indikatorer og grupper, se kap. 2.5.

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Inntekts- og formuesundersøkelsen for husholdninger.

Økte helseproblemer og større sykdomsutgifter henger også sammen med økende alder. Derfor er det også for personer i husholdninger hvor hovedinntektstaker er alderspensjonist, en større andel som mottar grunnstønad enn i hele befolkningen. Andelen mottakere av grunnstønad ligger i underkant av 10 prosent, det samme som for aleneboende minstepensjonister.

Det er en stor grad av stabilitet i mottak av grunnstønad for de ulike gruppene av trygdemottakere i perioden 1996-2002.

Kjennemerker ved lavinntektsgruppen

Som vist i kapittel 3 er de fleste av trygdemottakergruppene i 2002 fortsatt overrepresenterte i lavinntektsgruppen. Over tid har andelen som har lavinntekt vært relativt stabil innenfor de fleste av trygdemottakergruppene.

Tabellene 9.6-9.8 presenterer de ulike indikatorene vi hittils har studert, men nå fordelt etter om trygdemottakerne har lavinntekt eller ikke. Lavinntektsgruppen er her beregnet ut fra EU sin definisjon.

Den gruppen av trygdemottakere som skiller seg ut med klart størst andel med lavinntekt, er aleneboende minstepensjonister. Tre av fire aleneboende minstepensjonister befant seg i 2002 i lavinntektsgruppen. Men også alderspensjonister generelt er klart overrepresentert blant dem med lavinntekt når det sammenlignes med hele befolkningen. En av fire alderspensjonister havner i lavinntektsgruppen, men det har vært en klar nedgang siden 1996. Andelen med lavinntekt blant uførepensjonistene ligger bare litt høyere enn i befolkningen generelt sett, og denne andelen har vært stabil siden midten av 1990-tallet. Blant de langtidssyke har andelen i lavinntektsgruppen ligget stabil de to siste årene, men det har skjedd en økning siden 1996. I 2002 er det slik at hver femte person i husholdninger med en langtidssyk hovedinntektstaker befinner seg under lavinntektsgrensen. Langtidsledige er enda mer overrepresenterte blant de med lavinntekt. Sannsynligheten for å tilhøre lavinntektsgruppen er tre ganger så høy for personer i husholdninger med en langtidsledig hovedinntektstaker sammenlignet med hele befolkningen.

Tabell 9.6. Indikatorer¹ for personer med og uten lavinntekt². Trygdemottakere. 2002. Prosent

	Hele befolkningen		Alderspensionister		Aleneboende minstepensionister		Etterlattepensionister		AFP-pensionister	
	Med lavinntekt	Ikke-lavinntekt	Med lavinntekt	Ikke-lavinntekt	Med lavinntekt	Ikke-lavinntekt	Med lavinntekt	Ikke-lavinntekt	Med lavinntekt	Ikke-lavinntekt
Yrkestilknytning										
Uten noen yrkestilknyttede i husholdningen	74	17	99	93	100	95	89	28	:	47
Yrkesinntekt som største husholdningsinntekt	38	79	0	3	0	4	11	64	:	39
Utdanning										
Hovedinntektstaker med lav utdanning	29	13	67	36	69	52	62	17	:	29
Økonomisk utsatthet										
Mottar bostøtte	14	3	20	4	36	47	20	4	:	0
Mottar sosialhjelp	16	4	1	1	3	12	13	7	:	0
Mottar bostøtte og sosialhjelp	6	1	1	0	2	10	6	2	:	0
Gjeldsbelastning										
Høy gjeldsrentebelastning	15	18	3	4	3	14	17	13	:	3
Høy gjeldsbelastning	16	6	2	2	2	5	17	7	:	1
Store sykdomsutgifter										
Mottar grunnstønad	4	7	4	10	7	17	0	4	:	7
Andel personer	11	89	25	75	75	25	8	92	2	98
Antall observasjoner	4 851	54 552	1 032	4 542	443	153	28	298	7	382

¹ For definisjon av indikatorer og grupper, se kap. 2.5.

² Lavinntekt er definert som inntekt under 60 prosent av medianinntekten for alle. EU-skala.

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Inntekts- og formuesundersøkelsen for husholdninger.

Tabell 9.7. Indikatorer¹ for personer med og uten lavinntekt². Trygdemottakere. 2002. Prosent

	Hele befolkningen		Uførepensionister		Langtidssyke	
	Med lavinntekt	Ikke-lavinntekt	Med lavinntekt	Ikke-lavinntekt	Med lavinntekt	Ikke-lavinntekt
Yrkestilknytning						
Uten noen yrkestilknyttede i husholdningen	74	17	97	68	74	37
Yrkesinntekt som største husholdningsinntekt	38	79	1	18	16	51
Utdanning						
Hovedinntektstaker med lav utdanning	29	13	48	27	16	19
Økonomisk utsatthet						
Mottar bostøtte	14	3	32	14	20	14
Mottar sosialhjelp	16	4	21	12	52	22
Mottar bostøtte og sosialhjelp	6	1	11	5	17	7
Gjeldsbelastning						
Høy gjeldsrentebelastning	15	18	15	16	16	19
Høy gjeldsbelastning	16	6	14	7	15	9
Store sykdomsutgifter						
Mottar grunnstønad	4	7	15	24	4	12
Andel personer	11	89	14	86	20	80
Antall observasjoner	4 851	54 552	362	2 408	191	1 008

¹ For definisjon av indikatorer og grupper, se kap. 2.5.

² Lavinntekt er definert som inntekt under 60 prosent av medianinntekten for alle. EU-skala.

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Inntekts- og formuesundersøkelsen for husholdninger.

Tabell 9.8. Indikatorer¹ for personer med og uten lavinntekt². Trygdemottakere. 2002. Prosent

	Hele befolkningen		Langtidsledige	
	Med lavinntekt	Ikke-lavinntekt	Med lavinntekt	Ikke-lavinntekt
Yrkestilknytning				
Uten noen yrkestilknyttede i husholdningen	74	17	44	15
Yrkesinntekt som største husholdningsinntekt	38	79	14	34
Utdanning				
Hovedinntektstaker med lav utdanning	29	13	21	17
Økonomisk utsatthet				
Mottar bostøtte	14	3	17	17
Mottar sosialhjelp	16	4	60	21
Mottar bostøtte og sosialhjelp	6	1	16	8
Gjeldsbelastning				
Høy gjeldsrentebelastning	15	18	24	25
Høy gjeldsbelastning	16	6	24	14
Store sykdomsutgifter				
Mottar grunnstønad	4	7	6	7
Andel personer	11	89	33	67
Antall observasjoner	4 851	54 552	165	350

¹ For definisjon av indikatorer og grupper, se kap. 2.5.

² Lavinntekt er definert som inntekt under 60 prosent av medianinntekten for alle. EU-skala. Kilde: Statistisk sentralbyrå. Inntekts- og formuesundersøkelsen for husholdninger.

Blant personene i husholdninger hvor hovedinntektstaker er AFP-pensjonist var andelen som havnet i lavinntektsgruppen kun 2 prosent i 2002. På grunn av få observasjoner kan ikke de ulike indikatorene fordeles etter om AFP-pensjonistene har lavinntekt eller ikke. Etterlattepensjonister er en annen gruppe trygdemottakere som i 2002 er underrepresentert i lavinntektsgruppen sammenlignet med befolkningen totalt.

Flere analyser har vist at det er sterk sammenheng mellom manglende tilknytning til arbeidslivet og det å havne i lavinntektsgruppen. Dette viser også tallene for 2002. For grupper over yrkesaktiv alder slik som alderspensjonister og aleneboende minstepensjonister, er det som forventet liten forskjell på lavinntekt eller ikke når det gjelder hvorvidt det er noen yrkestilknyttede i husholdningen. Ved å se på trygdemottakere som er i yrkesaktiv alder avtegnes imidlertid et annet bilde. Blant langtidsledige var det for eksempel 3 ganger flere i lavinntektsgruppen som var uten noen yrkestilknyttede i husholdningen, 44 prosent, sammenlignet med kun 15 prosent for de uten lavinntekt. Også blant langtidssyke, etterlatte- og uførepensjonister er det slik at andelen uten noen yrkestilknyttede var klart størst i lavinntektsgruppen.

Et tilsvarende bilde fås ved å se på personer i husholdninger hvor yrkesinntekt er den største husholdningsinntekten. For alderspensjonister og aleneboende minstepensjonister er det, langt fra overraskende, heller ikke noe skille hvorvidt de er i lavinntektsgruppen eller ikke. For etterlattepensjonister, langtidssyke, uførepensjonister og langtidsledige er det derimot slik

at andelen personer som har yrkesinntekt som største husholdningsinntekt, var langt lavere i lavinntektsgruppene.

Med unntak av personer i husholdninger med en langtidsledig hovedinntektstaker, er det gjennomgående en langt større andel med lav utdanning i lavinntektsgruppen.

Personer i lavinntektsgruppen er overrepresenterte som mottakere av bostøtte og sosialhjelp. En gruppe som derimot avviker fra dette mønsteret er aleneboende minstepensjonister. Blant disse er det klart flere som mottar disse støtteordningene samtidig som de ikke befinner seg i lavinntektsgruppen. En trolig forklaring på dette er at den tilleggsinntekten som disse overføringene utgjør, sammen med minstepensjonen, gir de aleneboende minstepensjonistene inntekt over lavinntektsgrensen.

Indikatorene gjeldsrente- og gjeldsbelastning gir ikke noe entydig bilde på forskjellene mellom de med lavinntekt og de uten lavinntekt. For noen av gruppene slik som uføre og langtidsledige er andelen med høy gjeldsrentebelastning omtrent den samme uansett om det er snakk om lavinntektsgruppen eller ikke. Samtidig er det slik at andelen med høy gjeldsbelastning er lavere blant de som ikke har lavinntekt for de to nevnte gruppene.

Det er gjennomgående slik at andelen som mottar grunnstønad var høyere blant de som ikke befinner seg i lavinntektsgruppen.

Fra 2001 til 2002 er det for gruppen langtidssyke at de største endringene forekommer når disse blir inndelt etter lavinntekt eller ikke lavinntekt. I lavinntektsgruppen mottok for eksempel 20 prosent bostøtte i 2002 mot 3 prosent året før, andelen som mottar sosialhjelp øker fra 30 til 52 prosent. Også for de som

befinner seg over lavinntektsgrensen blir andelen som mottar bostøtte fordoblet fra 2001 til 2002. Men som tidligere nevnt har det skjedd en stor utskifting i denne gruppen og dette kan ha påvirket hvordan indikatorene slår ut.

Tabell 9.9. Inntektsregnskap for husholdninger hvor hovedinntektstaker er trygdemottaker. Ulike grupper¹. Andel av samlet inntekt og gjennomsnittsbetrag. 2002. Prosent og kroner

	Hele befolkningen			Alderspensjonister			Aleneboende minstepensjonister			Etterlattepensjonister			AFP-pensjonist		
	Med lavinntekt ²	Ikke-lavinntekt	I alt	Med lavinntekt ²	Ikke-lavinntekt	I alt	Med lavinntekt ²	Ikke-lavinntekt	I alt	Med lavinntekt ²	Ikke-lavinntekt	I alt	Med lavinntekt ²	Ikke-lavinntekt	I alt
Yrkesinntekt	34	73	71	1	7	6	1	9	4	:	54	52	:	41	41
Kapitalinntekter ³	4	9	8	6	13	12	7	13	9	:	7	7	:	7	7
Overføringer	62	19	21	93	80	82	92	78	87	:	39	40	:	53	53
Herav :															
Ytelser fra folketrygden	42	11	13	85	59	63	84	53	73	:	23	25	:	10	10
Tjenestepensjon	3	4	3	5	20	17	3	15	7	:	11	11	:	40	41
Bostøtte	1	0	0	2	0	1	4	6	4	:	0	0	:	0	0
Sosialhjelp	5	0	1	0	0	0	0	1	1	:	0	0	:	0	0
Grunn- og hjelpestønad	0	0	0	1	1	1	1	2	1	:	0	0	:	0	0
Samlet inntekt	100	100	100	100	100	100	100	100	100	:	100	100	:	100	100
Samlet inntekt	125 400	515 600	448 300	128 600	299 000	246 600	111 700	177 500	128 100	:	341 800	321 800	:	399 600	396 100
Inntekt etter skatt	111 300	384 200	337 100	119 000	238 200	201 600	106 100	152 400	117 700	:	258 700	245 700	:	301 800	300 000
Inntekt etter skatt pr. forbruksenhet (EU-skala)	85 200	243 600	216 300	107 500	186 500	162 200	106 100	152 400	117 700	:	214 000	203 700	:	219 100	213 900
Antall personer i husholdningen	1,4	2,3	2,1	1,1	1,5	1,4	1,0	1,0	1,0	:	1,5	1,5	:	1,7	1,7
Antall observasjoner	2 719	20 151	22 870	846	2 682	3 528	443	153	596	:	17	164	:	4	201

¹ For definisjon av indikatorer og grupper, se kap. 2.5.

² Lavinntekt er definert som inntekt under 60 prosent av medianinntekten for alle. EU-skala.

³ Negative kapitalinntekter er satt lik 0.

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Inntekts- og formuesundersøkelsen for husholdninger.

Tabell 9.10. Inntektsregnskap for husholdninger hvor hovedinntektstaker er trygdemottaker. Ulike grupper¹. Andel av samlet inntekt og gjennomsnittsbetrag. 2002. Prosent og kroner

	Uførepensjonist			Langtidssyk		
	Med lavinntekt ²	Ikke-lavinntekt	I alt	Med lavinntekt ²	Ikke-lavinntekt	I alt
Yrkesinntekt	4	25	23	21	50	47
Kapitalinntekter ³	2	6	6	1	3	2
Overføringer	94	69	71	78	47	51
Herav :						
Ytelser fra folketrygden	81	54	56	54	35	37
Tjenestepensjon	3	9	9	1	3	3
Bidrag o.l.	0	1	1	2	1	1
Barnetrygd	2	1	1	4	2	2
Bostøtte	3	1	1	1	1	1
Sosialhjelp	2	1	1	9	3	3
Grunn- og hjelpestønad	1	1	1	0	1	1
Samlet inntekt	100	100	100	100	100	100
Samlet inntekt	134 600	302 600	275 100	152 100	334 200	294 100
Inntekt etter skatt	126 800	249 700	229 600	127 100	264 600	234 400
Inntekt etter skatt pr. forbruksenhet (EU-skala)	105 800	188 500	174 900	93 200	188 000	167 100
Antall personer i husholdningen	1,4	1,6	1,6	1,7	1,9	1,8
Antall observasjoner	187	1 184	1 371	92	430	522

¹ For definisjon av indikatorer og grupper, se kap. 2.5.

² Lavinntekt er definert som inntekt under 60 prosent av medianinntekten for alle. EU-skala.

³ Negative kapitalinntekter er satt lik 0.

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Inntekts- og formuesundersøkelsen for husholdninger.

Tabell 9.11. Inntektsregnskap for husholdninger hvor hovedinntektstaker er langtidsledig¹. Andel av samlet inntekt og gjennomsnittsbeløp. 2002. Prosent og kroner

	Langtidsledig		I alt
	Med lavinntekt ²	Ikke-lavinntekt	
Yrkesinntekt	21	42	37
Kapitalinntekter ³	1	4	3
Overføringer	79	55	60
Herav :			
Ytelser fra folketrygden	5	12	11
Tjenestepensjon	0	1	1
Arbeidsledighetstrygd	43	30	32
Bidrag o.l.	1	2	2
Barnetrygd	4	3	3
Bostøtte	1	1	1
Sosialhjelp	22	4	8
Grunn- og hjelpestønad	0	1	0
Samlet inntekt	100	100	100
Samlet inntekt	131 300	307 800	239 100
Inntekt etter skatt	114 200	248 300	196 200
Inntekt etter skatt pr. forbruksenhet (EU-skala)	86 400	176 500	141 500
Antall personer i husholdningen	1,6	2,0	1,9
Antall observasjoner	78	139	217

¹ For definisjon av indikatorer og grupper, se kap. 2.5.

² Lavinntekt er definert som inntekt under 60 prosent av medianinntekten for alle. EU-skala.

³ Negative kapitalinntekter er satt lik 0.

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Inntekts- og formuesundersøkelsen for husholdninger.

Inntektssammensetning

De klare forskjellene mellom de ulike gruppene som vi studerer i dette kapitlet kommer klart til syne når vi ser på deres inntektssammensetning. Gruppene varierer med hensyn til for eksempel alder, forsørgeransvar for barn, tilknytning til arbeidslivet osv. Ulikhetene mellom gruppene kommer også til uttrykk ved at inntektsnivået varierer klart. For alle husholdninger var den samlede inntekten i 2002 i gjennomsnitt 448 300 kroner. Blant trygdemottakergruppene spenner den samlede husholdningsinntekten fra 396 100 kroner i gjennomsnitt for AFP-pensjonistene til 128 100 kroner for de aleneboende minstepensjonistene. Dersom det tas hensyn til husholdningsstørrelse og vi ser på inntekt etter skatt pr. forbruksenhet (EU-skala), viser tallene fortsatt store forskjeller. Inntekten er nå 117 700 kroner for de aleneboende minstepensjonistene, mens den er 213 900 kroner for AFP-pensjonistene.

For alderspensjonistene er det ytelser fra folketrygden (alderspensjon) og tilleggspensjon (tjenestepensjon) som utgjør storparten av den samlede inntekten. Disse står i gjennomsnitt for henholdsvis 63 og 17 prosent av den samlede inntekten for alle alderspensjonistene. I gjennomsnitt utgjør alderspensjon 85 prosent av den samlede inntekten for alderspensjonister i lavinntektsgruppen, mens tjenestepensjonen utgjør 5 prosent. Alderspensjonister over lavinntektsgrensen får i gjennomsnitt en femdel av sin samlede inntekt som tjenestepensjon, mens 59 prosent kommer fra folketrygden. Et annet klart skille er at for de som befinner seg over lavinntektsgrensen er kapitalinntektens andel dobbelt så stor, 13 versus 6 prosent i lavinntektsgruppen. Fra 2001

til 2002 har det ikke skjedd endringer i fordelingen av eller nivået på inntekten blant alderspensjonistene.

De aleneboende minstepensjonistene, som altså er en undergruppe av alderspensjonistene, har i liten grad opparbeidet seg tilleggspensjoner. For disse utgjør tilleggspensjonene kun 7 prosent av den samlede inntekten mens 73 prosent av inntekten kommer som pensjon fra folketrygden. Skillet mellom de som befinner seg over og under lavinntektsgrensen er tydelig. For lavinntektsgruppen utgjør ytelser fra folketrygden 84 prosent av den samlede inntekten, mens over lavinntektsgrensen er tilsvarende andel 53 prosent. Tilleggspensjonene er i gjennomsnitt fem ganger større for de som befinner seg over lavinntektsgrensen enn den er for lavinntektsgruppen. Samtidig er kapitalinntektens andel av den samlede inntekten dobbelt så stor blant de som befinner seg over lavinntektsgrensen. Det er også verdt å merke seg at for denne gruppen utgjør yrkesinntekt i gjennomsnitt en tiendedel av den samlede inntekten. Også for denne gruppen er tallene stabile fra 2001 til 2002.

Etterlatte- og AFP-pensjonister avviker fra de andre gruppene ved at yrkesinntekten utgjør en langt større andel av den samlede inntekten. De offentlige overføringene er følgelig tilsvarende mindre. For disse to gruppene er det imidlertid for få observasjoner i lavinntektsgruppen til at vi kan si noe om forskjellene mellom de som havner over og under lavinntektsgrensen.

Tabell 9.12. Trygdemottakere og fordeling av ekvivalent-inntekt 1996-2002

	1996	1999	2001	2002
S80/S20¹				
Hele befolkningen	3,5	3,4	3,3	3,9
Personer 25-65 år	3,3	3,3	3,1	3,7
Alderspensionister	2,9	2,8	2,8	2,8
Uførepensionister	3,1	2,4	2,5	2,6
AFP-pensionister	1,9	2,4	2,4	2,6
Etterlattepensionister (gjenlevende ektefelle)	2,5	3,3	2,6	2,4
Aleneboende minstepensionister	1,7	1,8	1,7	1,7
Langtidssyke	2,8	2,4	2,8	2,8
Langtidsledige	3,4	3,1	3,6	3,1
P90/P10²				
Hele befolkningen	2,7	2,7	2,6	2,7
Personer 25-65 år	2,5	2,5	2,4	2,6
Alderspensionister	2,4	2,2	2,2	2,2
Uførepensionister	2,2	2,1	2,1	2,1
AFP-pensionister	1,9	2,5	2,2	2,1
Etterlattepensionister (gjenlevende ektefelle)	2,4	2,2	2,3	2,3
Aleneboende minstepensionister	1,5	1,6	1,6	1,5
Langtidssyke	2,2	2,1	2,1	2,3
Langtidsledige	2,6	2,8	2,7	2,5
Gini-koeffisient³				
Hele befolkningen	0,245	0,242	0,232	0,267
Personer 25-65 år	0,235	0,233	0,222	0,262
Alderspensionister	0,223	0,219	0,207	0,214
Uførepensionister	0,242	0,181	0,187	0,195
AFP-pensionister	0,140	0,177	0,175	0,185
Etterlattepensionister (gjenlevende ektefelle)	0,182	0,231	0,179	0,174
Aleneboende minstepensionister	0,109	0,127	0,113	0,110
Langtidssyke	0,209	0,175	0,196	0,199
Langtidsledige	0,222	0,222	0,248	0,218

¹ S80/S20 er forholdet mellom gjennomsnittsinntektene til rikeste og fattigste 20 prosent i gruppen.

² P90/P10 er forholdstallet mellom inntekten til den personen som befinner seg mellom desil 9 og desil 10 (P90) og inntekten til den personen som befinner seg mellom desil 1 og desil 2 (P10).

³ Gini-koeffisienten er et summarisk mål som varierer fra 0 (minst ulikhet) og 1 (størst ulikhet).

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Inntekts- og formuesundersøkelsen for husholdninger.

Husholdninger hvor hovedinntektstakeren er uførepensionist mottar i gjennomsnitt 56 prosent av sin samlede inntekt som ytelser fra folketrygden, mens tilleggspensjonene utgjør 9 prosent. Yrkesinntekten utgjør i gjennomsnitt vel en fjerdedel. Forskjellen mellom de som er over og under lavinntektsgrensen er her ganske tydelig. For husholdningene i lavinntektsgruppen er betydningen av ytelser fra folketrygden markant med en andel på drøyt 80 prosent av husholdningens samlede inntekt. For denne gruppen er tilleggspensjonene minimale (3 prosent), det samme gjelder også yrkesinntekten (4 prosent). Hvis vi derimot ser på husholdningene over lavinntektsgrensen reduseres betydningen av ytelser fra folketrygden til drøyt halvparten av samlet inntekt, mens tjenestepensjon utgjør nesten 10 prosent. Tilknytningen til arbeidslivet er klart sterkere for husholdningene til uførepensionister over lavinntektsgrensen. Hver fjerde

krone som disse husholdningene har i samlet inntekt kommer fra inntektsgivende arbeid. For alle uførepensionisthusholdningene øker den samlede inntekten fra 2001 til 2002, og veksten kommer for de som ikke befinner seg i lavinnteksgruppen.

Dersom husholdningens hovedinntektstaker er langtidssyk står yrkesinntekt og overføringer hver for om lag halvparten av den samlede inntekten. 37 prosent av overføringene kommer som ytelser fra folketrygden. Inntektssammensetningen til langtidssyke som befinner seg over lavinntektsgrensen, er på samme nivå som for hele gruppen. Husholdningene i lavinnteksgruppen skiller seg derimot ut ved at ytelsene fra folketrygden står for mer enn halvparten (54 prosent) av gjennomsnittlig samlet inntekt. Manglende tilknytning til arbeidslivet vises ved at yrkesinntekt står for knapt en femdel av husholdningens samlede inntekt. Inntektssammensetningen viser stor grad av stabilitet fra 2001 til 2002. Yrkesinntekten utgjør derimot en større andel av den samlede inntekten i 2002 enn hva den gjorde året før, en økning fra 39 til 47 prosent. Økningen gjelder særlig for de som står utenfor lavinnteksgruppen.

Med en langtidsledig hovedinntektstaker i husholdningen er det som forventet arbeidsledighetstrygden som skiller seg ut når inntektssammensetningen skal studeres. For gruppen som helhet utgjør dagpenger ved arbeidsledighet en tredel av samlet inntekt, mens yrkesinntektens andel er 37 prosent. Tallene underbygger også, som tidligere omtalt, at denne gruppen er overrepresenterte som mottakere av sosialhjelp. For alle husholdningene til langtidsledige utgjør sosialhjelpen 8 prosent. Denne andelen er nesten tre ganger større i lavinnteksgruppen, mens andelen er halvparten så stor blant de uten lavinntekt. For husholdninger i lavinnteksgruppen utgjør yrkesinntekt en femdel av den samlede inntekten, andelen fordobles for de over lavinntektsgrensen.

Inntektsfordeling

De ulike indikatorene for måling av inntektsfordeling i tabell 9.12, viser at det gjennomgående er liten inntektsulikhet blant de ulike trygdemottakerne sammenlignet med befolkningen generelt. For de fleste gruppene av trygdemottakere har i tillegg inntektsfordelingen vært stabil over tid.

Hvis vi først ser på forholdet mellom gjennomsnittsinntektene til den femdelen med aller høyest ekvivalent-inntekt og gjennomsnittsinntektene til den femdelen som har lavest inntekt (S80/S20), ser vi at inntektsulikheten, ikke overraskende, er lavest blant de aleneboende minstepensionistene. De 20 prosentene med høyest inntekt i denne gruppen har en gjennomsnittsinntekt som er 1,7 ganger høyere enn for de 20 prosentene med lavest inntekt. Blant langtidsledige finner vi den mest ujevne inntektsfordelingen. Her har

femdelen med høyest inntekt mer enn tre ganger så høy gjennomsnittsinntekt som femdelen med lavest inntekt. For befolkningen generelt er det tilsvarende forholdstallet nesten fire.

Indikatoren P90/P10 i tabell 9.12 viser forholdstallet mellom inntekten til den personen i fordelingen som har høyere inntekt enn 90 prosent av alle andre, og inntekten til den personen som har lavere inntekt enn 90 prosent av alle andre. Fordelen med dette målet i forhold til S80/S20 er at det i mindre grad blir påvirket av observasjoner med svært høye (eller lave) beløp. Det samme mønsteret fremtrer igjen med minst inntektsforskjell for aleneboende minstepensjonister og høyest for langtidsledige.

Den tredje metoden for måling av inntektsulikhet i tabell 9.12, Gini-koeffisienten, viser også at de ulike trygdemottakergruppene er relativt homogene. Høyest inntektsulikhet etter denne metoden finner vi blant langtidsledige og alderspensjonister, men godt under nivået til befolkningen generelt.

Boforhold og økonomiske vansker

Boligstandard og eierforhold

Alderspensjonister

Utviklingen i alderspensjonistenes boforhold vil først og fremst avspeile at gruppen av alderspensjonister endrer sammensetning, nye og yngre alderspensjonister kommer til og gamle dør ut. Det er en ganske liten del av alderspensjonistene som skifter bolig hvert år. Det er også viktig å være oppmerksom på at boforholdene til eldre kohorter har vært og er dårligere enn boforholdene for de yngre kohortene. Det har blitt flere av de eldste pensjonistene i perioden fra 1987 til 2003. Mens alderspensjonister over 79 år utgjorde 19 prosent av alle alderspensjonistene i 1987 var andelen steget til 27 prosent i 2003. Dette må en anta trekker i retning av at forbedringen i boforhold for gruppen av alderspensjonister skjer noe langsommere enn om aldersfordelingen hadde vært uendret.

I 2003 bodde 82 prosent av alderspensjonistene i bolig som husholdningen eier (dvs. enten som selveier eller som andels- eller aksjeeier). Det er samme andel som i den voksne befolkningen. Andelen eiere har økt litt siden 1991 da andelen eiere blant alderspensjonistene var lavere enn i befolkningen, henholdsvis 76 og 82 prosent. Tallene for 1997 og 2001 kan tyde på at økningen i eierandel har flatet ut. To av tre alderspensjonister er selveiere.

I hele perioden siden slutten av 1980-tallet har om lag fire av fem alderspensjonister bodd i småhus, om lag en av fem har bodd i leiligheter i blokk eller bygård. Dette

er omtrent det samme bildet vi finner for alle voksne. Det har imidlertid skjedd en dreining mot enebolig og våningshus og bort fra andre småhus. I 2003 bodde tre av fem alderspensjonister i enebolig eller våningshus, mens en av syv bodde i andre småhus.

Uførepensjonister

I vurderingen av opplysningene om boligforhold er det viktig å ta hensyn til at gjennomsnittsalderen blant uførepensjonistene er forholdsvis høy. Vel en tredel er 50-59 år og om lag 40 prosent er 60-67 år. Det er svært få som er i etableringsfasen.

Eierandelen blant uførepensjonistene har i alle årene fra 1991 vært ganske nær det en finner for befolkningen i samme alder, vel lag 80 prosent bor i husholdning som eier boligen. Tallene kan tyde på en svak økning i andelen eiere midt i perioden, men økningen er ikke statistisk sikker.

Andelen uførepensjonister som bor i enebolig økte fra 1991 til 1995, men har siden vært uendret på om lag 65 prosent.

Boligstandarden til uførepensjonistene avviker stort sett lite fra den en finner i befolkningen 16-66 år. Nesten ingen uførepensjonister bor trangt. Det gjelder 1 prosent sammenlignet med 6 prosent av befolkningen i samme alder (forskjellen er statistisk sikker). En tredel bor svært romslig. Uførepensjonistene bor vurdert ut fra boligarealet per person forholdsvis romslig, hver person har 62 kvadratmeter sammenlignet med 53 kvadratmeter i hele befolkningen. Ganske visst er boligarealet for boligen litt mindre (107 og 115 kvadratmeter), men husholdningene til uførepensjonistene er også noe mindre enn gjennomsnittet i befolkningen.

Minstepensjonister

Med unntak for boligareal per person bor minstepensjonister som ikke bor alene like godt eller bedre enn pensjonister generelt. For aleneboende minstepensjonister er imidlertid situasjonen en annen. Blant disse er det en vesentlig mindre andel som eier boligen enn i befolkningen og blant andre trygdede. Vel halvparten av minstepensjonister som bor alene eier sin egen bolig (56 prosent). Det er også litt færre som bor i småhus. Når det gjelder boligstandard er det ikke mulig å påvise forskjeller mellom minstepensjonister som bor alene og andre trygdede, både når det gjelder romslighet, fuktige boliger og utemiljø. Det er ett unntak. Minstepensjonister som bor alene har større boligareal per person enn andre trygdede.

Tabell 9.13. Boligtype og -standard for alderspensjonister. 1991, 1995, 1997, 2001 og 2003

	Alderspensjonister					Alle 2003
	1991	1995	1997	2001	2003	
Andel personer som bor i enebolig, våningshus	62	63	64	67	61	64
bor i småhus ellers	21	21	12	12	14	16
bor i husholdning som eier	76	77	85	81	82	81
bor i husholdning som er selveier	62	63	72	67	68	70
bor alene	41	41	40	47	47	25
bor trangt	3	1	2	1	1	6
bor svært romslig	38	42	44	44	40	30
mangler bad eller WC ¹	6	3	3	1	1	1
Bor i bolig med råte eller fukt som er utsatt for støy som er utsatt for forurensning					6 13 10	8 13 9
Bor i område med kriminalitet, vold og hærverk					4	6
Boligareal per husholdning. Kvm	97	..	102	101	103	115
Boligareal per person. Kvm	66	..	69	73	74	53
Antall svar	573	572	463	483	793	5 872

¹ I 2001 er tallet andel som mangler bad.

Kilde: Levekårsundersøkelsen.

Tabell 9.14. Boligtype og -standard for uførepensjonister. 1991, 1995, 1997, 2001 og 2003

	Uførepensjonister					Alle 16-66 år 2003
	1991	1995	1997	2001	2003	
Andel personer som bor i enebolig, våningshus	54	64	68	65	63	65
bor i småhus ellers	30	16	16	18	17	16
bor i husholdning som eier	79	84	86	83	83	80
bor i husholdning som er selveier	61	68	73	70	71	70
bor alene	26	23	25	35	29	20
bor trangt	6	4	6	2	2	7
bor svært romslig	29	39	36	33	34	28
mangler bad eller WC ¹	3	2	2	0	1	1
Bor i bolig med råte eller fukt som er utsatt for støy som er utsatt for forurensning					8 16 14	9 13 9
Bor i område med kriminalitet, vold og hærverk					7	6
Boligareal per husholdning. Kvm	95	..	108	106	107	118
Boligareal per person. Kvm	53	..	65	63	62	51
Antall svar	197	211	193	195	416	5 051

¹ I 2001 er tallet andel som mangler bad.

Kilde: Levekårsundersøkelsen.

Tabell 9.15. Boligtype og -standard for minstepensjonister. 2003

	Alle	Aleneboende minstepensjonister	Annen minstepensjonist
Andel personer som bor i enebolig, våningshus	64	49	73
bor i småhus ellers	16	22	16
bor i husholdning som eier	81	56	84
bor i husholdning som er selveier	70	38	79
bor alene	25	100	0
bor trangt	6	1	0
bor svært romslig	30	33	35
mangler bad eller WC	1	2	2
Bor i bolig med råte eller fukt som er utsatt for støy som er utsatt for forurensning	8 13 9	10 13 11	5 15 10
Bor i område med kriminalitet, vold og hærverk	6	6	5
Boligareal per husholdning. Kvm	115	78	116
Boligareal per person. Kvm	53	78	56
Antall svar	5 872	108	202

Kilde: Levekårsundersøkelsen.

Boligøkonomi*Alderspensjonister*

Flesteparten av alderspensjonistene er selveiere. Derfor er renter og avdrag på boliglån mer enn husleie avgjørende for boutgiftene. Det er imidlertid en forholdsvis liten andel av alderspensjonistene som har boliglån, det gjelder om lag 15 prosent i 2003. Andelen med boliglån er betydelig redusert siden 1991 da om lag 25 prosent hadde boliglån. Siden det er forholdsvis få alderspensjonister som har boliglån blir de gjennomsnittlige utgifter til renter og avdrag for eierne lave. I gjennomsnitt for alle eiere betalte alderspensjonistene i 2003 bare fire tusen i renter og avdrag. Renter og avdrag var høyest i 1991 da rentene var høye. Imidlertid betyr renteendringer svært lite for gruppen av eiere som helhet.

Husleiene for alderspensjonister som leier er i gjennomsnitt lavere enn for alle leiehusholdninger, i 2003 om lag 25 000 kroner i årlig husleie. Dette er en

økning fra om lag 20 000 kroner i 1991 (2003-kroner). (De lave husleiene skyldes til dels at kårboliger er regnet som leieboliger, noe som absolutt kan diskuteres. De fleste som bor i kårbolig betaler ikke husleie).

Summerer en renter og avdrag på boliglån og husleie og ser denne summen i forhold til husholdningens inntekt etter skatt finner en at denne "boutgiftsbelastningen" er forholdsvis lav for alderspensjonister. I 2003 hadde 13 prosent av alderspensjonistene boligutgifter i form av husleie, renter og avdrag som utgjorde minst 25 prosent av inntekt etter skatt, mens 28 prosent av husholdninger totalt sett hadde så høye boligutgifter. I 1997 hadde 8 prosent av alderspensjonistene høy boutgiftsbelastning (forskjellen 1997-2003 er statistisk sikker).

Andelen med lav boutgiftsbelastning, dvs. at boligutgiftene utgjør mindre enn 10 prosent av inntekten har vært forholdsvis stabil i perioden. Om lag 70 prosent har hatt så lave boligutgifter relativt sett, litt mer i 1995 og 1997. Det er imidlertid viktig å være oppmerksom på at utgifter til vedlikehold, lys og brensel, forsikringer og kommunale avgifter ikke er inkludert her (med mindre de er inkludert i husleien). Med såpass lave beløp til husleie og renter og avdrag vil slike utgifter kunne gi et relativt sett betydelig bidrag til boutgiftene og med de forholdsvis lave inntektene til

alderspensjonistene vil dette kunne endre 'boutgiftsbelastningen' vesentlig.

Tallet for lav boutgiftsbelastning stemmer overens med at 30 prosent av alderspensjonistene opplever boligutgiftene som tyngende, herav 6 prosentpoeng som svært tyngende. Dette er vesentlig lavere enn i befolkningen totalt der nesten halvparten opplever boligutgiftene som tyngende.

Uførepensjonister

Om lag en av fem uførepensjonister er leiere. Det betyr at utgiftene til renter og avdrag og utviklingen i disse er mest avgjørende for uførepensjonistene. Renter og avdrag for eierne utgjorde i gjennomsnitt nesten 25 000 kroner i året i 2003. Dette er betydelig mer enn for alderspensjonistene men likevel vesentlig mindre enn i befolkningen i yrkesaktiv alder (vel 46 000 kroner). Fra 1991 gikk renter og avdrag først ned (regnet i faste priser), men etter 1997 har de igjen økt og var i 2003 60 prosent høyere enn i 1997 (i faste priser). Økningen har vært særlig sterk etter 2001. Vi ser også at andelen uførepensjonister uten boliglån har gått kraftig ned, fra 66 prosent i 1997 til 51 prosent i 2003. Tar en i betraktning endringene i rentene på boliglån tyder dette på en kraftig økning i boliglån blant uførepensjonistene.

Tabell 9.16. Boligøkonomi for alderspensjonister. 1991, 1995, 1997, 2001 og 2003

	Alderspensjonister					Alle
	1991	1995	1997	2001	2003	
Årlig husleie. Gjennomsnitt for husholdninger som leier. Løpende kroner ¹	15 000	14 600	18 500	21 100	25 100	39 500
Andel husholdninger som ikke betaler husleie	16	23	23	25	36	12
Renter og avdrag. Gjennomsnitt for eiere. Løpende kroner	4 400	3 000	3 400	2 300	4 400	46 300
Andel eiere uten renter og avdrag	74	83	85	90	86	38
Andel husholdninger med høy boutgiftsbelastning	11	9	8	15	13	28
Andel husholdninger med lav boutgiftsbelastning	70	76	77	68	68	36
Oppfatter boutgiftene som						
svært tyngende					6	9
noe tyngende					24	38
Antall svar fra leiere	138	134	398	80	129	1 084
Antall svar fra eiere	431	438	65	403	657	4 443
Antall svar	573	572	463	483	793	5 872

¹ Ikke medregnet eiere av andels- og aksjebolig.

Kilde: Levekårsundersøkelsen.

Tabell 9.17. Boligøkonomi for uførepensjonister. 1991, 1995, 1997, 2001 og 2003

	1991	1995	1997	2001	2003	Alle 16-66 år 2003
Årlig husleie. Gjennomsnitt for husholdninger som leier. Løpende kroner ¹	25 000	29 800	27 600	32 000	40 000	42 100
Andel husholdninger som ikke betaler husleie	4	2	11	12	6	8
Renter og avdrag. Gjennomsnitt for eiere. Løpende kroner	13 700	13 600	13 300	18 800	24 700	57 700
Andel eiere uten renter og avdrag	49	59	66	57	51	25
Andel husholdninger med høy boutgiftsbelastning	21	23	14	19	24	31
Andel husholdninger med lav boutgiftsbelastning	47	54	57	38	43	28
Oppfatter boutgiftene som						
svært tyngende					13	10
noe tyngende					33	41
Antall svar fra leiere	41	33	26	31	64	972
Antall svar fra eiere	156	178	166	164	348	4 068
Antall svar	197	211	193	195	416	5 051

¹ Ikke medregnet eiere av andels- og aksjebolig

Kilde: Levekårsundersøkelsen.

Tabell 9.18. Boligøkonomi for minstepensjonister. 2003

	Alle	Aleneboende minstepensjonister	Andre minstepensjonister
Årlig husleie. Gjennomsnitt for husholdninger som leier. Løpende kroner ¹	39 500	20 400	24 700
Andel husholdninger som ikke betaler husleie	12	32	35
Renter og avdrag. Gjennomsnitt for eiere. Løpende kroner	46 300	1 400	9 800
Andel eiere uten renter og avdrag	38	94	76
Andel husholdninger med høy boutgiftsbelastning	28	28	8
Andel husholdninger med lav boutgiftsbelastning	36	51	78
Oppfatter boutgiftene som			
svært tyngende	9	12	7
noe tyngende	38	25	23
Antall svar fra leiere	1 084	47	32
Antall svar fra eiere	4 443	61	170
Antall svar	5 872	108	202

¹ Ikke medregnet eiere av andels- og aksjebolig

Kilde: Levekårsundersøkelsen.

Gjennomsnittlig husleie for uførepensjonister som leier (dvs. uten andels- og aksjeeiere) var i 2003 40 000 kroner i året, nesten det samme som i befolkningen i yrkesaktiv alder (42 000 kroner). Gjennomsnittlig husleie var i 1991 vel 32 000 kroner for uførepensjonister som leier. Det betyr at husleiene har økt betydelig, vel 20 prosent, selv om økningen er noe mindre enn økningen i renter og avdrag.

Når en ser summen av utgiftene til renter og avdrag og husleie i forhold til husholdningens inntekt etter skatt finner en at uførepensjonistene har litt lavere 'boutgiftsbelastning' enn befolkningen i yrkesaktiv alder, 24 prosent har høye relative boutgifter mens 43 prosent har lave utgifter. De tilsvarende tallene for sammenlikningshusholdninger er henholdsvis 31 og 28 prosent. Andelen uførepensjonister med høye relative boligutgifter ser ut til å ha gått ned på første halvdel av 1990-tallet, men fra 1997 har det blitt flere uførepensjonister med høy boutgiftsbelastning. Tilsvarende har det vært en klar nedgang i andelen med lave relative boligutgifter, fra vel 50 prosent i de fleste av årene 1991-1997 til vel 40 prosent i 2003.

Minstepensjonister

Når det gjelder boligøkonomi har minstepensjonistene liksom alderspensjonistene forholdsvis lav husleie og renter og avdrag, det gjelder også aleneboende minstepensjonister. Boligutgiftene sett i forhold til inntekt etter skatt er imidlertid høyere for minstepensjonister som bor alene enn for alderspensjonistene, 28 prosent har høy boutgiftsbelastning (det samme som i befolkningen) sammenlignet med 13 prosent blant alderspensjonistene. Det er også færre av de aleneboende minstepensjonistene som har lav boutgiftsbelastning enn blant alderspensjonistene, men flere enn i befolkningen. Minstepensjonister som ikke bor alene har samme husleie og litt høyere renter og avdrag sammenlignet med alderspensjonistene. Imidlertid er boligutgiftene lavere sett i forhold til inntekten, både sammenlignet med aleneboende minstepensjonister og med alderspensjonister generelt. Når det gjelder den subjektive oppfatningen av hvor tyngende boutgiftene er det lite som skiller de to grupper av minstepensjonister og alderspensjonistene (tallene tyder på at en noe større del av aleneboende minstepensjonister enn av alderspensjonister oppfatter boutgiftene som svært tyngende, men forskjellen er ikke statistisk sikker)

Økonomiske vansker*Alderspensionister*

Alderspensionister flest har en ganske stabil økonomi, de fleste har en stabil inntekt, relativt få er leiere som kan bli utsatt for plutselige husleieendringer, få har boliglån. Selv om økonomien kan være stram er den ganske forutsigbar. Det er antakelig noe av grunnen til at nesten ingen alderspensionister sier at de har betalingsproblemer (holdninger til det å 'gjøre opp for seg' kan også spille en rolle). Det ser ut til at det bare er problemer med betaling av strømreregninger, 2 prosent oppgir dette. Halvparten av alderspensionistene oppgir at økonomien er romslig, at det er lett eller svært lett å 'få endene til å møtes'. Det er den største andelen blant de gruppene vi har undersøkt. I hele den voksne befolkningen oppgir en av tre at økonomien er romslig. Bare 6 prosent av alderspensionistene oppgir at det er vanskelig eller svært vanskelig å 'få endene til å møtes'. Det er færre enn i befolkningen.

De mest vanlige materielle goder som telefon, TV og vaskemaskin har nesten alle alderspensionister, og de skiller seg ikke fra befolkningen. Det er forholdsvis få som har PC, bare en av fem og det er færre som disponerer bil enn i befolkningen. Det er imidlertid svært få som sier at økonomien er grunnen til at de ikke har PC og bil.

I overensstemmelse med at 6 prosent av alderspensionistene sier at økonomien er vanskelig finner vi at 7 prosent oppgir at de ikke har råd til å kjøpe nye klær, mens 10 prosent oppgir at de ikke har råd til en ukes borteferie. Det er om lag det samme som i den voksne befolkningen. Svært få sier at de ikke har råd til å dekke de mest grunnleggende behov som kjøtt og fisk til middag og varm bolig. Det gjelder 2 prosent, litt mindre enn i befolkningen. Alt i alt er det en av åtte som oppgir at de ikke har råd til å dekke ett eller flere av de grunnleggende behov (mat, varme, klær, ferie). Det er få av de andre gruppene som er undersøkt her der andelen er så lav.

Tabell 9.19. Indikatorer på betalingsvansker for pensjonister. 2003. Prosent

	Alle	Alders- pensionister	Uføre- pensionister	Aleneboende minste- pensionist	Annen minste- pensionist	Alle 16-66 år
Betalingsproblemer						
Husleie	4	0	2	1	1	4
Boliglån	3	0	1	1	0	3
Elektrisitet og kommunale avgifter	9	2	13	6	7	10
Andre lån	4	0	2	1	1	5
Økonomisk romslighet						
Svært vanskelig	3	2	7	7	0	4
Vanskelig	6	4	7	11	5	6
Lett eller svært lett å få endene til å møtes	35	49	30	36	46	32
Mottar økonomisk støtte fra andre husholdninger	3	0	1	0	0	3
Antall svar	5 872	793	416	108	202	5 051

Kilde: Levekårsundersøkelsen.

Tabell 9.20. Indikatorer på materiell situasjon for pensjonister. 2003. Prosent

	Alle	Alders- pensionister	Uføre- pensionister	Aleneboende minste- pensionist	Annen minste- pensionist	Alle 16-66 år
Materiell situasjon						
Andel som disponerer						
Telefon	99	99	99	97	100	99
Farge TV	98	98	98	94	99	98
PC	69	20	54	4	36	78
Vaskemaskin	97	96	97	90	99	97
Privatbil	82	61	82	18	82	86
Disponerer ikke PC pga. økonomi	4	2	5	4	3	4
Disponerer ikke privatbil pga. økonomi	6	3	5	9	2	7
Har ikke råd til						
en ukes ferie	10	10	17	22	9	10
spise kjøtt eller fisk annen hver dag	4	2	6	7	1	4
kjøpe nye klær	9	7	15	22	5	10
holde boligen varm	3	2	6	6	1	3
Antall svar	5 872	793	416	108	202	5 051

Kilde: Levekårsundersøkelsen.

Uførepensjonister

Uførepensjonister oppfatter økonomien sin klart dårligere enn det vi fant for alderspensjonistene. En av syv uførepensjonister mener at det er vanskelig eller svært vanskelig å 'få endene til å møtes', mens tre av ti mener det er lett eller svært lett. I den voksne befolkningen er tallene henholdsvis 9 og 35 prosent (forskjellene er statistisk sikre). Som for alderspensjonistene er det svært få uførepensjonister som oppgir betalingsproblemer. Det er ett unntak, 13 prosent oppgir at de har hatt problemer med å betale regninger for elektrisitet og kommunale avgifter. Dette er som tidligere nevnt antakelig et problem som var spesielt for vinteren 2002/2003.

Uførepensjonistene skiller seg ikke fra befolkningen når det gjelder hvor mange som disponerer ulike materielle goder, bortsett fra at litt færre har PC (54 prosent sammenlignet med 69 prosent i befolkningen). Det er 5 prosent som sier at manglende bil og PC skyldes dårlig økonomi. Derimot skiller de seg fra befolkningen når det gjelder dekningen av en del grunnleggende behov. Det er 15 prosent som ikke har råd til å kjøpe nye klær og 6 prosent som ikke har råd til kjøtt eller fisk til middag annenhver dag eller til å holde boligen varm. En av seks har ikke råd til en ukes borteferie. Alt i alt har bortimot hver fjerde uførepensjonist ikke råd til å dekke ett eller flere av behovene for varm bolig, kjøtt/fiskemiddager, nye klær eller ferie. Til sammenligning gjelder det 15 prosent av den voksne befolkningen.

Minstepensjonister

Indikatorene på økonomisk situasjon for minstepensjonister som ikke bor alene har omtrent samme verdier som for alderspensjonister. Det gjelder derimot ikke aleneboende minstepensjonister. Som for alderspensjonister er det ganske visst nesten ingen som oppgir å ha hatt betalingsproblemer, med unntak for strømgjeld der 6 prosent oppgir betalingsproblemer. Årsaken er antakelig den samme som for alderspensjonistene, minstepensjonistene har en liten, men forutsigbar økonomi. Det er imidlertid nesten en av fem som oppgir at det er vanskelig eller svært vanskelig å 'få endene til å møtes', om lag det dobbelte av det en finner i hele befolkningen. Det er samme andel som i befolkningen (36 prosent) som mener at økonomien deres er romslig.

Minstepensjonistene skiller seg først og fremst fra andre pensjonister og fra befolkningen når det gjelder andel som har PC og bil. Nesten ingen har PC (4 prosent), men for svært få skyldes det økonomi. Det er også få som har bil, det gjelder snaut en av fem. Dette er svært lavt i forhold til de andre gruppene vi har undersøkt (for sosialhjelpsmottakere gjaldt det 51 prosent). Det er imidlertid også her relativt få (9 prosent) som sier at manglende bil skyldes dårlig økonomi.

Alt i alt har tre av ti aleneboende minstepensjonister ikke råd til å dekke ett eller flere av behovene for varm bolig, kjøtt/fiskemiddager, nye klær eller ferie. Dette er på nivå med det vi fant for uførepensjonister. Som for uførepensjonister er det om lag 6 prosent som ikke har råd til å holde boligen varm og ikke har råd til kjøtt/fiskemiddag annenhver dag. Tallene tyder på at det er flere blant minstepensjonistene enn blant uførepensjonistene som ikke har råd til nye klær eller råd til en ukes borteferie, det gjelder henholdsvis 22 prosent og om lag 15 prosent (forskjellene er imidlertid ikke statistisk sikre).

Helse og funksjonsevne

På grunn av den høyere alder må vi vente at alderspensjonistene har dårligere helse enn befolkningen ellers. Vi finner da også at i 2002 hadde fire av fem alderspensjonister en eller flere langvarige sykdommer, sammenlignet med 59 prosent for den voksne befolkningen. Det er mindre enn i 1998 da 86 prosent av alderspensjonistene hadde langvarig sykdom (forskjellen er statistisk sikker). Langvarig sykdom omfatter alle langvarige syketilfeller uansett alvorlighetsgrad. Det er derfor vanskelig å si at fire av fem alderspensjonister er 'syke'.

To sykdomsgrupper som er utbredt og til dels alvorlige er hjerte- og karlidelser og muskel- og skjelettsykdommer. (Men heller ikke alle disse sykdommer er i seg selv alvorlige. F.eks. omfatter hjerte- og karsykdom også høyt blodtrykk). Vi finner at om lag fire av ti alderspensjonister har hjerte- og karsykdom og omtrent den samme andel har en muskel-skjelettlidelse. Om lag en av åtte alderspensjonister hadde symptomer på dårlig psykisk helse, det samme som i hele den voksne befolkningen.

Mer subjektive vurderinger tyder på at langt fra alle med langvarig sykdom føler seg plaget i hverdagen. En av syv alderspensjonister vurderer helsen som dårlig eller svært dårlig, i den voksne befolkningen som helhet er andelen halvt så stor. På spørsmål om i hvilken grad sykdom påvirker hverdagen svarer 42 prosent av alderspensjonistene at den påvirker i høy grad eller i noen grad (16 prosent svarer i høy grad). I 1998 svarte litt flere, 47 prosent av pensjonistene i høy grad eller i noen grad (20 prosent svarte i høy grad).

Om lag en tredel av alderspensjonistene har nedsatt funksjonsevne. Flest, 34 prosent, sier at sykdom eller funksjonshemming fører til nedsatt deltaking i fritidsaktiviteter (svært vanskelig for å delta), mens 28 prosent har bevegelsesvansker, dvs. at de ikke klarer å gå i trapper uten å hvile og ikke klarer å gå en fem minutters tur i noenlunde rask tempo. Om lag samme andel har hjelpebehov, de klarer ikke innkjøp av dagligvarer eller rengjøring av boligen uten hjelp. Uførepensjonistene har som ventet dårlig helse. Nesten alle (94 prosent) oppgir langvarig sykdom. Når ikke

alle oppgir dette har det antakelig å gjøre med hva de oppfatter som sykdom. Tallene viser de kjente mønstrene, muskel- skjelett sykdommer er svært utbredt, seks av ti oppgir dette. Hjerter- og karsykdom er noe mindre utbredt (36 prosent), men likevel langt vanligere enn i befolkningen. Også psykiske lidelser er svært utbredt, 28 prosent oppgir symptomer på dårlig psykisk helse.

Uførepensjonistene oppfatter også i høyere grad enn befolkningen sin helse som dårlig. Andelen som sier at helsen er dårlig eller svært dårlig (28 prosent) er fire ganger så stor som i befolkningen, og det dobbelte av andelen blant alderspensjonister. Om lag åtte av ti sier at sykdom påvirker hverdagen i høy grad eller i noen grad (44 prosent i høy grad). Det betyr at en av fem uførepensjonister ikke merker spesielle plager av sykdom selv om den forhindrer eller hemmer deltaking i yrkeslivet.

De fleste sysselsatte uførepensjonister sier naturlig nok at de er hemmet i arbeidet sitt, det gjelder fire av fem. Resten har antakelig fått arbeid som er tilpasset deres situasjon og arbeider deltid. Sykdom virker imidlertid også i betydelig grad inn på fritiden, vel halvparten av uførepensjonistene sier at sykdom gjør det svært vanskelig å delta i fritidsaktiviteter. De rent fysiske kravene i hverdagen ser uførepensjonistene ut til å klare bedre. Om lag en av fire har vansker med å

bevege seg, og samme andel har et hjelpebehov, litt mindre enn blant alderspensjonistene.

Det er liten forskjell på helsetilstanden til minstepensjonister som bor alene og andre minstepensjonister. Tallene kan tyde på at aleneboende minstepensjonister har dårligere psykisk helse enn andre minstepensjonister, men forskjellen er ikke statistisk sikker. Sammenlignet med alderspensjonistene er det omtrent like vanlig med langvarig sykdom blant minstepensjonistene, litt flere har muskel- skjelettlidelser og litt flere har dårlig psykisk helse. Hjerter- og karsykdom er omtrent like vanlig.

Likevel er det flere minstepensjonister enn alderspensjonister som oppfatter helsen som dårlig, blant aleneboende minstepensjonister er det samme andel som blant uførepensjonistene. Det er også flere som sier at sykdom i høy grad virker inn på hverdagen, det gjelder 27 prosent, men det er vesentlig færre enn blant uførepensjonistene.

Det er flere med nedsatt funksjonsevne blant aleneboende minstepensjonister enn blant andre minstepensjonister, også flere enn blant uførepensjonister og alderspensjonister generelt. Seks av ti aleneboende minstepensjonister sier at sykdom gjør det svært vanskelig å delta i fritidsaktiviteter, og om lag halvparten har vansker med å klare de fysiske kravene i hverdagen, de har bevegelsesvansker og/eller har behov for hjelp i hjemmet.

Tabell 9.21. Helsetilstand og funksjonsevne for trygdede. 2002. Prosent

	Alle	Alderspensjonister	Uførepensjonister	Aleneboende minstepensjonist	Annen minstepensjonist
Helsetilstand					
Vurderer helsen som dårlig eller svært dårlig	7	14	28	27	20
Har langvarig sykdom	59	80	94	82	83
Har muskel-skjelettsykdom	24	42	58	53	49
Har hjerter- og karsykdom	16	39	36	39	37
Sykdom som i høy grad påvirker hverdagen	11	16	44	27	27
Sykdom som i noen grad påvirker hverdagen	19	26	35	30	25
Symptomer på dårlig psykisk helse	8	8	28	20	13
Funksjonsevne					
Sysselsatte som er hemmet i arbeidet	16	..	81	:	:
Med bevegelsesvansker	10	28	25	54	30
Med nedsatt deltaking i aktiviteter i fritiden	14	34	52	60	41
Hjelpetrengende	9	30	23	51	38
Hjelpetrengende som bor alene	4	16	7	51	0
Pleietrengende	0	1	1	2	0
Antall svar	6 827	1 004	481	136	246
Antall svar fra sysselsatte	2 321	0	60	4	18

Kilde: Levekårsundersøkelsen.

10. Vedvarende lavinntekt

Jon Epland, Arne Andersen og Oddbjørn Haugen

Vi har så langt presentert utviklingen i lavinntekt og andre sosiale indikatorer basert på tverrsnittsdata, det vil si slik situasjonen var på ett bestemt tidspunkt (år). Selv om dette gir nyttig informasjon om utviklingen i lavinntekt og andre levekårsindikatorer, så gir dette begrenset informasjon om hvor lenge en tilstand varer - om for eksempel det å ha lav inntekt er et kronisk eller forbigående fenomen. Tidligere undersøkelser har for eksempel vist at det kan være betydelige forskjeller med hensyn til hvilke grupper av befolkningen som har størst sannsynlighet for å ha vedvarende lavinntekt (se for eksempel Andersen mfl. 2003). Noen grupper vil bare kortvarig ha lavinntekt, mens andre grupper vil ha større vansker med å forbedre sin økonomiske situasjon.

I dette kapitlet skal vi ved hjelp av paneledata følge utviklingen til de samme individer over flere år. Vi vil da få informasjon om hvor mange som har vedvarende lavinntekt, sammenlignet med hvor mange som bare årlig befinner seg i lavinntektsgruppen. Vi skal i tillegg se på hvilke grupper som har stor sannsynlighet for å ha vedvarende lav inntekt, og om noen grupper har fått bedre eller verre økonomiske levekår de siste årene. Til slutt ser vi også på hva som skjer med inntektsfordelingen, når vi utvider observasjonstiden til flere år.

10.1. Nærmere om datagrunnlaget

Datagrunnlaget for de fleste av resultatene i dette kapitlet er paneledelen til den årlige inntekts- og formuesundersøkelsen for husholdninger. Datagrunnlaget for resultatene i 10.7 om boforhold og økonomiske problemer er levekårsundersøkelsens panel.

Paneldelen til den årlige inntekts- og formuesundersøkelsen for husholdninger er et tilfeldig trukket panel av personer som opphavelig var 16 år og eldre (intervjuobjekter). Disse personene følges deretter over tid. Panelet oppdateres årlig med et representativt utvalg nye 16-åringer og innvandrere. For hver årgang inkluderes så de personene som inngår i intervjuobjektets husholdning. Dersom intervjuobjektet skifter husholdning, vil altså de andre personene i husholdningen skiftes ut. Når panelet benyttes til å gi

tall for vedvarende lavinntekt, for eksempel i periode på tre eller fire år, omfatter datagrunnlaget bare personer som har tilhørt befolkningen i samme periode. Det vil si at personer som enten er avganger fra panelet (det vil si døde eller utvandrede) eller tilganger (det vil si nye årskull av 16-åringer eller innvandrere) i denne perioden, ikke vil være med.

Opplysningen om hvem som inngår i hovedpersonens husholdning er delvis innhentet direkte gjennom intervju og delvis indirekte ved å bruke ulike registeropplysninger om familiesammensetning. For å sikre at panelutvalget er representativt for hele populasjonen, er det regnet ut vektore som tar hensyn til hvordan utvalget er trukket og som sikrer en representativ aldersfordelingen i panelet for hvert enkelt år. Vektore blir regnet ut for hver årgang av panelet i forhold til hele befolkningen samme år. I tabellene er vektore i det siste året i referanseperioden som benyttes. En nærmere omtale av inntektsundersøkelsens panelutvalg er gitt i Epland og Haugen (2004).

Det er som tidligere nevnt to ulike paneledataset som benyttes. I tillegg til panelet til inntekts- og formuesundersøkelsen som er omtalt over, er det panelutvalget til levekårsundersøkelsen som er grunnlag for resultatene som presenteres i kapittel 10.7. Panelet i levekårsundersøkelsen består av personer som ved utgangen av 1996 var 16-79 år, supplert med 16-åringer og nyinnvandrede hvert år. Siden resultatene er basert på personlig intervju med ett husholdningsmedlem vil resultatene for personer som hadde vedvarende lavinntekt i undersøkelsene fra årene 2001-2003 (svarende til lavinntekt i årene 2000-2002) gjelde personer i alderen 16-83 år ved utgangen av 2000 eller 19-86 år ved utgangen av 2002. I motsetning til resultater som baserer seg på panelet til inntekts- og formuesundersøkelsen, omfatter gruppen med vedvarende lavinntekt basert på levekårspanelet ikke barna og de eldste. Det betyr at resultatene i kapittel 10.7 vil avvike noe fra resultatene basert på inntekts- og formuesundersøkelsens panel. For eksempel viser levekårsundersøkelsens panel at andelen av personer 16-83 år (2000) med vedvarende lavinntekt

Tabell 10.1. Årlig median ekvivalentinntekt og gjennomsnittlig median ekvivalentinntekt for ulike treårsperioder 1996-2002. Løpende og faste priser. To ulike ekvivalensskalaer

	OECD-skala		EU-skala	
	Løpende priser	2002-priser	Løpende priser	2002-priser
1996	123 000	142 000	148 000	171 000
1997	129 000	145 000	155 000	175 000
1998	139 000	153 000	167 000	184 000
1999	148 000	159 000	179 000	192 000
2000	155 000	161 000	187 000	195 000
2001	164 000	166 000	198 000	200 000
2002	173 000	173 000	208 000	208 000
Gjennomsnitt				
1996-1998		146 000		177 000
1997-1999		152 000		184 000
1998-2000		158 000		190 000
1999-2001		162 000		196 000
2000-2002		167 000		201 000

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Inntekts- og formuesundersøkelsen for husholdninger

var 8,5 prosent og ikke 9,0 prosent som inntektsundersøkelsens panel (60 prosent av medianinntekt og med EUs ekvivalensskala). Selv om noe av forskjellen kan skyldes skjevheter i frafallet som en ikke har klart å korrigere for gjennom frafallsvekter, er det meste av forklaringen en høyere andel med vedvarende fattige blant de eldste og blant store barnefamilier.

10.2. Definisjon av vedvarende lavinntekt

Det er flere måter å tilnærme seg en definisjon på det å ha permanent eller vedvarende lavinntekt. En kan for eksempel ta utgangspunkt i hvor mange ganger en person har hatt inntekt under den årlige lavinntektsgrensen, eller en kan ta utgangspunkt i gjennomsnittsinntekten over en periode på flere år. De personene som har en inntekt per forbruksenhet som er lavere enn den gjennomsnittlige lavinntektsgrensen for de samme årene, kan regnes som personer med kronisk lave inntekter.

I dette kapitlet presenterer vi tall for begge disse tilnærmingene. Vi vil likevel bare benytte den siste tilnærmingen, det vil si definere vedvarende lavinntekt ut i fra gjennomsnittsinntekten i en treårsperiode, når vi skal se på forekomsten av vedvarende lavinntekt innen ulike grupper av befolkningen.

10.3. Utviklingen i vedvarende lavinntekt

Vi skal innledningsvis se på omfanget av vedvarende lavinntekt i perioden 1996 til 2002, for hele befolkningen. Vi definerer vedvarende eller kronisk lavinntekt med å ta utgangspunkt i det beløpet som utgjør den gjennomsnittlige medianinntekten i ulike treårsperioder. Tabell 10.1. viser for eksempel at i treårsperioden 2000 til 2002 var mediangjennomsnittet for inntekt etter skatt per forbruksenhet (EU-skala) på 201 000 kroner. Dette betyr at ut i fra EU sin lavinnteksdefinisjon (60 prosent av medianen), så vil lavinntektsgrensen (gjennomsnittet for treårsperioden)

Tabell 10.2. Utviklingen i vedvarende lavinntekt. 1996-2002. Andel personer med ekvivalentinntekt under henholdsvis 50 % og 60 % av mediangjennomsnittet i perioden. To ulike ekvivalensskalaer

Periode	OECD-skala		EU-skala		Antall observasjoner
	50 %	60 %	50 %	60 %	
Alle personer					
1996-1998	2,4	7,5	4,0	9,7	17 351
1997-1999	2,3	6,8	3,7	9,0	17 334
1998-2000	2,1	6,1	3,4	8,8	17 214
1999-2001	2,2	6,1	3,3	8,5	17 162
2000-2002	2,7	6,6	3,7	9,0	17 259
Alle personer eksklusive studenter ¹					
1996-1998	2,0	6,8	3,5	8,9	17 204
1997-1999	1,9	6,2	3,1	8,1	17 187
1998-2000	1,7	5,6	2,9	8,2	17 089
1999-2001	1,8	5,5	2,8	7,8	16 999
2000-2002	2,1	5,9	3,0	8,1	17 073

¹ Personer som bor alene siste året i perioden og som mottar studielån.

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Inntekts- og formuesundersøkelsen for husholdninger.

være på 121 000 kroner. Alle personer som i gjennomsnitt hadde en så lav årlig inntekt per forbruksenhet i årene 2000 til 2002, vil etter denne definisjonen ha vedvarende lavinntekt. For OECD sin definisjon vil tilsvarende lavinntektsgrense (50 prosent av mediangjennomsnittet) være på 83 000 kroner.

Tabell 10.2 viser hvor mange personer som har hatt vedvarende lavinntekt i ulike treårsperioder mellom 1996 og 2002, for både OECD og EU-definisjonen. For bedre å få fram spredningen i fordelingen viser vi i tillegg andelen personer med inntekt under både 50 og 60 prosent av mediangjennomsnittet for de to ekvivalensskalaene. Vi har allerede sett at om lag 11 prosent av befolkningen hadde årlig lavinntekt (EU definisjon) i 2002, mens det ifølge OECD sin noe strengere definisjon var 5 prosent av befolkningen i lavinntektgruppen (se kapittel 3). Når vi nå går over til å se på hvor mange som har permanent eller "vedvarende" lavinntekt i en periode på minst tre år, faller andelen personer i lavinntektgruppen. Ifølge EU sin definisjon var andelen med vedvarende lavinntekt 9 prosent i perioden 1999-2001, mens tilsvarende tall var 2,7 prosent ifølge OECD sin definisjon. Det synes dermed klart at flere personer av ulike årsaker bare har forbigående lave inntekter.

Som allerede påpekt i kapittel 3 vil personer under utdanning i noen grad kunne påvirke andelen personer med svært lave inntekter. Dette fordi inntektsundersøkelsen ikke definerer studielån som inntekt og at studenter, som hovedsakelig lever av studielån, dermed i stor grad blir å finne i lavinntektgruppen. Som et forsøk på å korrigere for betydningen av økningen i studentmassen viser tabell 10.2 også hvor mange som har vedvarende lavinntekt når vi utelater studenter. Studenter er her definert som personer som bodde alene siste året i treårsperioden og som var mottakere av studielån.

Tabellen viser som forventet at lavinntektsandelen er noe lavere når studentene er utelatt. For OECD sin lavinnteksdefinisjon faller andelen med lavinntekt (under 50 prosent av mediangjennomsnittet) fra 2,7 til 2,1 prosent, mens andelen faller fra 9,0 til 8,1 prosent ved bruk av EU sin definisjon (under 60 prosent av mediangjennomsnittet). Utviklingen i lavinntekt i perioden, er imidlertid nokså lik uansett om studentene regnes med eller ikke. Andelen med vedvarende lavinntekt falt noe fra perioden 1996-1998 og fram til perioden 1999-2001, for deretter på nytt å øke noe i treårsperioden 2000-2002. Det ser dermed ut til å være stor grad av sammenfall mellom utviklingen i årlig lavinntekt i perioden, som ble omtalt i kapittel 3, og utviklingen i andelen med vedvarende lavinntekt.

Som tidligere nevnt finnes det en alternativ definisjon på kronisk eller vedvarende lavinntekt. En ser her på hvor mange personer som befinner seg under de årlige lavinntektsgrensene over flere år. En slik definisjon av vedvarende lavinntekt benyttes i dag av Eurostat. Ifølge en slik definisjonen vil alle personer som var under den årlige lavinntektsgrensen siste året, og som samtidig hadde vært under lavinntektsgrensen i minst to av de tre foregående årene (det vil si at en hadde lavinntekt i minst tre av fire år), hadde vedvarende "risiko" for å være inntektsfattige (Eurostat, 2003b).

Tabell 10.3 viser hvor mange personer som var under lavinntektsgrensen i 2002 og som samtidig hadde vært under lavinntektsgrensen i minst 2 av de 3 foregående årene, det vil si i perioden 1999 til 2001. Vi avgrensner oss her til kun å benytte EU sin ekvivalensskala.

Som tabellen viser så hadde 6,7 prosent av befolkningen (det vil si de som tilhørte befolkningen i alle årene mellom 1999 og 2002) kronisk lave inntekter, ifølge denne definisjonen. Vi får altså et noe lavere tall på vedvarende lavinntekt ved denne metoden, enn når vi definerer lavinntekt på bakgrunn av gjennomsnittsinntektene for en treårsperiode (tabell 10.2). En av årsakene er rimeligvis at observasjonsperioden nå er ett år lengre (fire år), og at flere personer derfor har fått anledning til å forlate lavinnteksgruppen. Men det vil også ha betydning at denne definisjonen er noe "strengere" enn den som definerer lavinntekt i forhold til gjennomsnittsinntektene over en treårsperiode. Flere personer som ett år befinner seg i lavinnteksgruppen, kan neste år ha en inntekt like over lavinntektsgrensen. Disse vil da ikke lenger bli definert som kronisk fattige ifølge denne definisjonen. Men de samme personene kan likevel ha en gjennomsnittsinntekt over flere år som er så lav, at de ved bruk av den andre definisjonen på vedvarende lavinntekt likevel havner i lavinnteksgruppen. (Teoretisk sett så kan en selvsagt ha hatt en betydelig inntekt det ene året en ikke var i lavinnteksgruppen, men i praksis vil dette neppe være tilfelle for mange husholdninger).

Tabell 10.3. Utviklingen i vedvarende lavinntekt. Andel personer med ekvivalentinntekt (EU-skala) under den årlige lavinntektsgrensen og som var under lavinntektsgrensen i minst 2 av de 3 foregående årene

	50 %	60 %	Antall observasjoner
Alle personer			
1999	2,4	6,8	16 285
2000	2,2	6,4	16 120
2001	2,0	6,2	16 239
2002	2,4	6,7	16 036
Alle personer eksklusive studenter ¹			
1999	1,9	6,3	16 139
2000	1,9	6,0	16 002
2001	1,7	5,7	16 077
2002	1,9	6,1	15 852

¹ Personer som bor alene siste året i perioden og som mottar studielån.

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Inntekts- og formuesundersøkelsen for husholdninger.

Derimot så er det stor grad av samstemmighet for de to definisjonene av vedvarende lavinntekt, når det gjelder utviklingen de siste årene. Også når vi definerer vedvarende lavinntekt ut i fra antall ganger under lavinntektsgrensen, finner vi en svak nedgang i tallet på personer med vedvarende lavinntekt i perioden fram til 2001, deretter en svak økning i 2002. Denne konklusjonen gjelder selv om vi utelater studentene fra datagrunnlaget, men andelen personer med kronisk lave inntekter er nå noe lavere i de ulike årene.

10.4. Sammensetning av lavinnteksgruppen

Sammensetning av gruppen med vedvarende lavinntekt varierer i stor grad med hvilken lavinnteksdefinisjon som benyttes, slik tilfelle også var for årlig lavinntekt. Ved bruk av EU sin definisjon domineres gruppen med vedvarende lavinntekt av enslige eldre og enslige under 45 år. Til sammen utgjør disse to gruppene 58 prosent av alle med vedvarende lavinntekt, men bare 16 prosent i befolkningen som helhet. En annen stor gruppe er par med barn, der yngste barn er under 7 år, med en andel på 12 prosent. Småbarnfamiliene er likevel ikke overrepresentert i gruppen med vedvarende lavinntekt, når en benytter EU sin lavinnteksdefinisjon. I befolkningen som helhet utgjør denne husholdstypen om lag 21 prosent.

Nå en benytter OECD sin lavinnteksdefinisjon, som altså har en mye strengere lavinntektsgrense, så domineres gruppen med vedvarende lavinntekt av aleneboende under 45 år. Nesten 4 av 10 med vedvarende lavinntekt tilhørte denne husholdningstypen i 2002. I tillegg utgjør nå par med småbarn en betydelig andel av de med vedvarende lavinntekt, med en andel på 26 prosent. Derimot så finner vi nå svært få enslige eldre i lavinnteksgruppen. Dette skyldes det forholdet som vi har omtalt flere ganger tidligere, at lavinntektsgrensen ifølge OECD sin definisjon vil ligge klart lavere enn det som var gjennomsnittlig minstepensjon til enslige i samme periode, og at det dermed vil være få alderspensjonister blant de med lavinntekt.

Tabell 10.4. Sammensetning av gruppen med vedvarende lavinntekt. Gjennomsnittlige andeler (prosent) for årene 2000-2002. To ulike lavinnteksdefinisjoner

	OECD- definisjon	EU- definisjon	Andel av (treårs)- befolkningen i 2002
Enslige under 45 år	38	25	9
Enslige 45-64 år	4	5	5
Enslige 65 år og eldre	3	33	7
Par uten barn under 45 år	3	2	3
Par uten barn 45-64 år	1	1	10
Par uten barn 65 år og eldre	2	7	9
Par med barn, yngste barns alder 0-6 år	26	12	21
Par med barn, yngste barns alder 7-17 år	8	5	18
Enslige forsørgere	8	5	7
Andre husholdninger	6	4	11
Alle personer	100	100	100

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Inntekts- og formuesundersøkelsen for husholdninger.

10.5. Yrkestilknytning og utdanning

For personer i yrkesaktiv alder er det nær sammenheng med det å stå utenfor arbeidslivet over flere år, og det å ha vedvarende lavinntekt. Blant alle personer som var 25-65 år og som hadde tilhørt en husholdning uten noen yrkestilknyttede i en treårsperiode, hadde så mange som 34 prosent vedvarende lavinntekt i 2002. Siden andelen med vedvarende lavinntekt (EU-definisjon) blant alle personer i samme aldersgruppe bare var på 5 prosent, betyr dette at de uten yrkestilknyttede i husholdningen nesten hadde 7 ganger større risiko for å ha vedvarende lavinntekt, sammenlignet med alle i denne aldersgruppen. Men vi merker oss samtidig at personer i husholdninger med en mer sporadisk tilknytning til arbeidslivet, også har stor sannsynlighet for å ha vedvarende lavinntekt. Blant de personene som i treårsperioden hadde tilhørt en husholdning der minst ett medlem var yrkestilknyttet i minst ett av årene, hadde så mange som 20 prosent vedvarende lavinntekt. Det er først når en tilhører en husholdning med en stabil tilknytning til arbeidslivet at sannsynligheten for å ha vedvarende lavinntekt blir drastisk redusert. Blant de personene i en husholdning med ett yrkestilknyttet medlem alle tre årene i perioden, hadde bare fire prosent vedvarende lavinntekt i 2002.

Vi ser for øvrig at andelen personer med vedvarende lavinntekt er betydelig lavere blant personer i yrkesaktiv alder (25-65 år), sammenlignet med befolkningen i alt (EU-definisjon). Dette skyldes, som

tidligere påpekt, den høye andelen eldre i lavinntektsgruppen ved denne definisjonen.

Selv om vi går over til å benytte OECD sin lavinnteksdefinisjon rokker ikke dette ved den betydningen yrkestilknytning har på forekomsten av lavinntekt over tid, selv om vi nå finner mindre forskjeller i lavinntekt mellom de helt uten og de med en svak tilknytning til arbeidsmarkedet.

Flere tidligere studier har pekt på at det er en sammenheng mellom hvilket utdanningsnivå en har, og forekomsten av lavinntekt (se for eksempel Aaberge, Andersen og Wennemo 1999, Fløtten 2003, Lyngstad og Epland 2003). Dette ser også ut til å gjelde for personer som har lav inntekt over flere år. Tabell 10.6 viser at personer med lav formell utdanning har klart større risiko for å ha vedvarende lavinntekt, sammenlignet med befolkningen generelt. Ved bruk av EU sin lavinnteksdefinisjon viser det seg at så mange som hver femte voksne person med høyeste fullførte utdanning på grunnskolenivå, hadde vedvarende lavinntekt. Dette var nesten tre ganger oftere enn blant dem som hadde fullført videregående skole og mer enn fire ganger større sannsynlighet enn for de med utdanning på høyskolenivå. Men vi legger samtidig merke til at det er gruppen av personer der vi mangler opplysninger om utdanningsnivået, som har den aller høyeste forekomsten av vedvarende lavinntekt (33 prosent). Det er først og fremst innen innvandrerbefolkningen man mangler opplysninger om høyeste fullførte utdanning.

Tabellen viser også sammenhengen mellom lavinntekt og utdanningsnivå basert på OECD sin lavinnteksdefinisjon. Med unntak for de med uoppgitt utdanning, har utdanningsnivået nesten ingen ting å si for forekomsten av vedvarende lavinntekt ved bruk av denne definisjonen. Dette kan virke overraskende, men forklaringen er igjen å finne i den ulike sammensetningen i lavinntektsgruppen som de to definisjonene gir. Det er i dag først og fremst blant de aller eldste vi finner mange med lav formell utdanning. Siden alderspensjonistene utgjør en stor del av gruppen med lavinntekt ved bruk av EU sin definisjon, men svært få ved bruk av OECD sin definisjon, påvirker dette også sammenhengen mellom (lav) utdanning og forekomsten av vedvarende lavinntekt. Det vil derfor være en relativt høy andel unge personer i lavinntektsgruppen ved bruk av OECD sin lavinnteksdefinisjon, og blant de unge er det i dag svært få som avslutter utdanningen ved fullført ungdomsskole.

Tabell 10.5. Personer 25-65 år etter tallet på yrkestilknyttede i husholdningen. Andel med vedvarende lavinntekt

	OECD-definisjon			EU-definisjon		
	1999	2001	2002	1999	2001	2002
Personer (25-65 år) i hushold uten yrkestilknyttede	14	11	14	34	29	34
Personer (25-65 år) i hushold med ett yrkestilknyttet medlem i minst ett av årene	8	11	8	22	28	20
Personer (25-65 år) i hushold med ett yrkestilknyttet medlem i alle årene	1	1	1	3	3	4
Alle personer 25-65 år	2	2	2	5	5	5

Kilde : Statistisk sentralbyrå. Inntekts- og formuesundersøkelsen for husholdninger.

Tabell 10.6. Personer 16 år og over etter utdanningsnivå. Andel med vedvarende lavinntekt

	OECD-definisjon			EU-definisjon		
	1999	2001	2002	1999	2001	2002
Personer 16 år og over med utdanning på grunnskolenivå	2	2	2	21	21	21
Personer 16 år og over med utdanning på videregående nivå	2	2	3	8	8	8
Personer 16 år og over med utdanning på universitet/høgskole nivå	3	2	3	6	5	5
Uoppgitt utdanning	19	17	19	27	26	33
Alle personer 16 år og eldre	2	2	3	10	10	10

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Inntekts- og formuesundersøkelsen for husholdninger.

10.6. Økonomiske kjennemerker ved lavinnteksgruppen

Bruk av sosialhjelp og bostøtte

Vi skal nå se nærmere på sammenhengen mellom ulike økonomiske indikatorer og forekomsten av vedvarende lavinntekt. Det er for eksempel en rimelig antakelse at personer med vedvarende lavinntekt vil være hyppigere mottakere av supplerende ytelser som for eksempel bostøtte og sosialhjelp, enn andre personer. Ifølge tabell 10.7 viser det seg at dette også er tilfelle. Vi ser at så mange som 40 prosent av alle som tilhørte et hushold som mottok bostøtte i alle årene i treårsperioden, også hadde vedvarende lavinntekt (EU-definisjonen). Vi finner tilsvarende høy andel med lavinntekt (42 prosent) blant de i husholdninger som fikk økonomisk sosialhjelp i hvert av årene i treårsperioden. Det er videre enda sterkere sammenheng mellom det å motta sosialhjelp i kombinasjon med bostøtte, og det å tilhøre gruppen av personer med kronisk lave inntekter. Nesten halvparten (47 prosent) av alle som i en treårsperiode mottok både bostøtte og sosialhjelp var å finne i gruppen med vedvarende lavinntekt. Det går også fram av tabellen at samsvaret mellom det å motta supplerende ytelser som sosialhjelp og bostøtte og det å tilhøre lavinnteksgruppen, har blitt sterkere de siste årene.

Det kan være flere mulige årsaker til denne utviklingen. Blant annet kan noe av forklaringen skyldes at det ble flere innvandrere i lavinnteksgruppen i denne perioden. Det viser seg at det er svært mange innvandrere i gruppen som mottar sosialhjelp i (minst) tre påfølgende år og som samtidig hadde vedvarende lavinntekt, og andelen innvandrere i denne gruppen har økt betydelig de siste årene. Det gjenstår å se om den nye introduksjonsstønaden som ble innført i 2003 vil medvirke til å redusere antallet sosialhjelpmott-

takere blant innvandrerbefolkningen, og dermed svekke samsvaret mellom lavinntekt og sosialhjelp. I tillegg så kan den sterke sammenhengen mellom sosialhjelp og kronisk lavinntekt skyldes at satsene for sosialhjelp, som ifølge de statlige retningslinjene hovedsakelig bare skal oppjusteres med konsumprisindeksen, ikke helt har holdt tritt med den generelle inntektsveksten i samfunnet. Det kan dermed bli et økt misforhold mellom utviklingen i lavinnteksgrensen, som basere seg på utviklingen i medianinntekten til husholdningene, og sosialhjelpssatsene. Det var som kjent en betydelig realinntektsvekst for husholdningene i 2002.

Det er likevel nødvendig å gjøre oppmerksom på at det ikke nødvendigvis er de samme personene som mottar for eksempel både sosialhjelp og bostøtte. Av alle personer som tilhørte en husholdning som fikk sosialhjelp i en treårsperiode, var det bare om lag en fjerdedel som også fikk bostøtte de samme årene. Det går likevel klart fram at jo viktigere sosialhjelp og bostøtte er som inntektskilde, desto mer sannsynlig er det at en er å finne i gruppen med vedvarende lavinntekt. Vi ser for eksempel at andelen i lavinnteksgruppen er lavere for de som bare har mottatt sosialhjelp eller bostøtte mer sporadisk i løpet av treårsperioden, enn for de som har mottatt slike ytelser i hvert av de tre årene. Vi ser også at for de "tunge" brukerne av sosialhjelp, det vil si de som tilhører en husholdning der sosialhjelpen var største inntrekskilde i treårsperioden, hadde så mange som 8 av 10 vedvarende lavinntekt.

Ved bruk av OECD sin lavinnteksdefinisjon endres bildet noe. Det er særlig sammenhengen mellom bostøtte og vedvarende lavinntekt som blir svakere. Årsaken til dette er nok først og fremst at bostøtten i stor grad går til pensjonister, men på grunn av at det er

svært få pensjonister i lavinntektsgruppen ved bruk av OECD sin definisjon, blir det også få mottakere av bostøtte i denne gruppen.

Rentebelastning

En av de største utgiftspostene til husholdningene er gjeldsrenter. Selv om det tradisjonelt har vært slik at det er de husholdningene som har de høyeste inntektene som også har mest gjeld, kan det likevel tenkes at renteutgiftene tynger mest for dem med de laveste husholdningsinntektene. I tabell 10.7 definerer vi alle som i en treårsperiode hadde renteutgifter som oversteg 15 prosent av samlet husholdningsinntekt i samme treårsperiode, som en gruppe med høy gjeldsrentebelastning. Som tabellen viser hadde om lag 7 prosent av de med høy gjeldsrentebelastning vedvarende lavinntekt, ifølge EU sin lavinntektsdefinisjon. Siden andelen med vedvarende lavinntekt i hele befolkningen var på om lag 9 prosent, tyder dette ikke på at de med høy rentebelastning er overrepresentert blant dem med vedvarende lavinntekt. Igjen så er det trolig alderssammensetningen til lavinntektsgruppen ved bruk av EU sin definisjon, som forklarer mye av dette. Siden eldre i liten grad har gjeld og renteutgifter, samtidig som de er overrepresentert i lavinntektsgruppen ved EU-definisjonen, fører dette til at relativt få har mye gjeld og renter i forhold til inntekten.

Men også dette bildet endrer seg når vi går over til å benytte OECD sin lavinntektsdefinisjon. Vi ser nå at 3 prosent av de med høy rentebelastning er å finne blant de med vedvarende lavinntekt, det vil si om lag like

høy andel som i befolkningen totalt. Vi kan derfor ikke se bort fra at det er noen i den yngre delen av befolkningen som sliter med lave inntekter over lang tid, og relativt høye renteutgifter sett i forhold til inntekten. Det skal likevel også nevnes at ved bruk av OECD sin lavinntektsdefinisjon øker også den relative andelen av personlige næringsdrivende i lavinntektsgruppen, en gruppe der mange har store renteutgifter mens inntektene - ofte på grunn av regnskapsmessige forhold - kan være små.

Store sykdomsutgifter

En annen utgiftspost som en kan anta at de med lave inntekter har større problemer å hanske med enn andre, er store sykdomsutgifter. Ifølge levekårsundersøkelsene er det for eksempel særlig blant de eldre i lavinntektsgruppen at mange oppgir at de har dårlig helse (se også kapittel 9), og som dermed også kan ha store utgifter som følge av dette. I datagrunnlaget som benyttes her har en ikke gode opplysninger om hvordan en skal definere hva som er store sykdomsutgifter, men en tilnærming kan være å benytte opplysninger om mottatt grunnstønad fra Folketrygden for å identifisere personer som har betydelige utgifter som følge av sykdom eller funksjonshemming.

Det synes likevel klart at husholdninger som mottar grunnstønad i liten grad er å finne i gruppen med vedvarende lavinntekt. Både ved bruk av EU sin lavinntektsdefinisjon og OECD sin definisjon så er det klart færre med vedvarende lavinntekt blant de som mottar grunnstønad, enn blant resten av befolkningen.

Tabell 10.7. Personer i hushold med ulike inntektsindikatorer. Andel med vedvarende lavinntekt

	OECD-definisjon			EU-definisjon		
	1999	2001	2002	1999	2001	2002
Økonomisk utsatthet						
Personer i hushold med bostøtte i minst tre påfølgende år	6	7	11	35	32	40
Personer i hushold med bostøtte i minst ett av tre påfølgende år	5	6	9	28	27	30
Personer i hushold med sosialhjelp i minst tre påfølgende år	10	15	21	29	32	42
her av personer der sosialhjelp utgjør minst 50 % av samlet inntekt	18	42	42	60	75	81
Personer i hushold med sosialhjelp i minst ett av tre påfølgende år	9	9	11	22	21	24
Personer i hushold med både bostøtte og sosialhjelp i minst tre påfølgende år	13	24	33	36	32	47
Personer i hushold med både bostøtte og sosialhjelp i minst ett av tre påfølgende år	8	12	17	26	22	28
Høy rentebelastning						
Personer i husholdninger med høy rentebelastning	5	4	3	7	7	7
Store sykdomsutgifter						
Personer i hushold med grunnstønad i minst tre påfølgende år	0	0	0	3	3	4
Personer i hushold med grunnstønad i minst ett av tre påfølgende år	1	0	0	3	3	4
Alle personer	2	2	3	9	9	9

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Inntekts- og formuesundersøkelsen for husholdninger.

10.7. Boforhold og økonomiske vansker

Hvem har vedvarende lav inntekt?

I analysen av boforhold og økonomiske problemer, der levekårsundersøkelsens panel er datagrunnlaget, er gruppen med vedvarende lavinntekt som tidligere nevnt avgrenset på en litt annen måte ved at en mangler opplysninger om de eldste og barn under 16 år. I vurderingen av boforhold og økonomi er blant annet aldersforskjellene mellom lavinntektsgruppen og befolkningen viktig. Vi skal derfor kort gjennomgå noen viktige trekk ved sammensetningen av lavinntektsgruppen slik den er avgrenset her.

Gruppen med vedvarende lav inntekt (EU-definisjon) domineres fortsatt av unge og eldre. Unge under 25 år utgjør vel en firedel av gruppen, de eldre over 66 år vel en tredel, altså til sammen nesten to tredeler. I hele befolkningen 16-83 år utgjør de to gruppene om lag en firedel.

Det er eldre kvinner som er overrepresentert i lavinntektsgruppen. Eldre menn utgjør 8 prosent av gruppen, sammenlignet med 7 prosent befolkningen 16-83 år. Eldre kvinner derimot utgjør 29 prosent av lavinntektsgruppen sammenlignet med 9 prosent av befolkningen 16-83 år. Middelaldrende kvinner (45-66 år) er også noe sterkere representert i lavinntektsgruppen enn menn (henholdsvis 8 og 3 prosent), selv om både menn og kvinner utgjør en vesentlig mindre del av gruppen enn av befolkningen.

Et annet viktig trekk ved lavinntektsgruppen er at enslige utgjør en stor del av gruppen. Yngre aleneboende under 45 år utgjør 34 prosent, og eldre aleneboende 29 prosent, sammenlignet med henholdsvis 11 og 7 prosent blant 16-83 åringer.

Boligtype og -standard

Befolkningens boforhold er i ganske stor grad livsfasebestemt. Dels varierer boligbehovet med livsfase. Dels er bolig i et så markedsdominert system som det norske boligmarkedet, en betydelig investering som vanligvis blir gjort i forholdsvis ung alder ved opptak av lån som nedskrives over livsløpet. Boligsituasjonen for eldre avspeiler derfor ikke bare deres nåværende situasjon, men vil avhenge sterkt av blant annet deres familie- og yrkeskarrierer over et langt tidsrom.

Som vi har sett er gruppen med vedvarende lavinntekt dominert av unge og eldre. En må derfor vente at lavinntektssituasjonen har mer umiddelbar virkning for unge enn for eldre. Det er derfor vanskelig å tolke tall for lavinntektsgruppen under ett, det er nødvendig å dele den opp etter alder. Små utvalg gir bare mulighet for en grov aldersoppdeling.

Få eiere blant yngre med vedvarende lavinntekt...

Lav inntekt over flere år for husholdninger der en stor del er i etableringsfasen, betyr at mulighetene for å eie sin egen bolig blir små. Bare vel en av fire yngre med vedvarende lavinntekt eier boligen, sammenlignet med tre av fire yngre i befolkningen 16-44 år. Dette skyldes i noen grad at det er en betydelig større andel unge i lavinntektsgruppen enn i befolkningen. I lavinntektsgruppen som helhet er om lag en av fire under 25 år, sammenlignet med 6 prosent i befolkningen 16-83 år. Holder vi studenter utenfor lavinntektsgruppen, øker andelen eiere blant de yngre til 36 prosent.

Likevel er det fortsatt en langt lavere andel eiere i lavinntektsgruppen enn i befolkningen. Den lavere andelen eiere i lavinntektsgruppen har antakelig også sammenheng med at en mye større andel i lavinntektsgruppen bor alene. Vi vet at pardannelse påvirker eierforholdet til boligen sterkt. Utvalget av personer i lavinntektsgruppen er imidlertid så lite at det er vanskelig å undersøke betydningen av dette forhold.

Lavinntektsgruppen skiller seg forholdsvis lite fra befolkningen, når det gjelder hvilken type hus de bor i. Det er ingen forskjell på hvordan personer 45-83 år bor. Yngre bor litt sjeldnere i enebolig.

Boligstandarden til personer med vedvarende lavinntekt skiller seg klart fra boligstandarden i befolkningen av yngre under 45 år. Bildet er imidlertid ikke helt entydig. Om lag dobbelt så mange i lavinntektsgruppen bor trangt (henholdsvis 27 og 11 prosent), og omtrent halvparten så mange bort svært romslig (henholdsvis 9 og 20 prosent). Dobbelt så mange bor i bolig som er utsatt for støy (henholdsvis 26 og 13 prosent).

Yngre personer i lavinntektsgruppen har imidlertid ikke mindre plass enn yngre i befolkningen. Boligarealet per person er for begge grupper om lag 45 kvadratmeter. Selv om boligene til yngre med vedvarende lavinntekt er betydelig mindre enn boligene til alle yngre, er husholdningene til de første mindre, hele 65 prosent bor alene sammenlignet med 24 prosent blant alle yngre

... mens middelaldrende og eldre med vedvarende lavinntekt opprettholder sin boligstandard

Blant middelaldrende og eldre er det mindre forskjell i andelen eiere mellom personer med vedvarende lavinntekt og hele aldersgruppen enn blant de yngre, henholdsvis 69 og 92 prosent middelaldrende og eldre eier boligen. Her kan høyere alder blant personer i lavinntektsgruppen også forklare litt av forskjellen, generelt er andelen eiere i befolkningen litt lavere blant de eldste enn blant middelaldrende og yngre eldre.

Tabell 10.8. Boligtype og boligstandard for personer med vedvarende lavinntekt¹. 2001-2003

	16-44 år		45 - 83 år		16-83 år		
	Alle	Vedvarende lavinntekt	Alle	Vedvarende lavinntekt	Alle	Vedvarende lavinntekt	Vedvarende lavinntekt uten studenter
Andel personer som bor i enebolig, våningshus	60	43	70	68	66	55	59
bor i småhus ellers	18	18	14	16	16	17	18
bor i husholdning som eier	75	27	92	69	84	47	56
bor i husholdning som er selveier	63	18	80	60	72	38	46
bor alene	24	65	24	68	24	66	61
bor trangt	11	27	1	1	6	15	8
bor svært romslig	20	9	41	39	32	23	29
mangler bad eller WC	1	3	1	3	1	3	2
Bor i bolig med råte eller fukt	9	11	6	8	7	9	7
som er utsatt for støy	13	26	12	12	13	19	16
som er utsatt for forurensning	8	9	9	13	8	11	6
Bor i område med kriminalitet, vold og hærverk	6	8	4	6	5	7	6
Boligareal per husholdning. Kvm.	108	65	125	92	115	78	87
Boligareal per person. Kvm.	44	47	68	75	56	59	64
Antall svar i alt	1 361	119	1 548	95	2 909	214	159

¹ Inntekt etter skatt per forbruksenhet (EU-skala) under 60 prosent av mediangjennomsnittet.

Kilde: Statistisk sentralbyrå, levekårsundersøkelsen.

Tabell 10.9. Boligøkonomi for personer med vedvarende lavinntekt¹. 2001-2003

	16-44 år		45 - 83 år		16-83 år		
	Alle	Vedvarende lavinntekt	Alle	Vedvarende lavinntekt	Alle	Vedvarende lavinntekt	Vedvarende lavinntekt uten studenter
Årlig husleie. Gjennomsnitt for husholdninger som leier.							
Løpende kroner	39 200	35 500	30 500	21 300	36 600	31 800	39 200
Andel leierhusholdninger som ikke betaler husleie	6	4	31	39	13	14	6
Renter og avdrag. Gjennomsnitt for eiere. Løpende kroner	73 100	38 200	26 500	2 200	42 700	11 100	73 100
Andel eiere uten renter og avdrag	12	29	57	92	39	76	12
Oppfatter boutgiftene som svært tyngende	9	11	7	7	7	9	9
Oppfatter boutgiftene som noe tyngende	48	46	29	28	38	38	48
Andel husholdninger med høy boutgiftsbelastning	41	73	15	18	28	47	41
Andel husholdninger med lav boutgiftsbelastning	16	8	57	66	37	36	16
Antall svar fra leiere	319	88	118	29	449	119	319
Antall svar fra eiere	963	29	1 363	65	2 460	95	963
Antall svar i alt	1 361	119	1 548	95	2 909	214	1 361

¹ Inntekt etter skatt per forbruksenhet (EU-skala) under 60 prosent av mediangjennomsnittet.

Kilde: Statistisk sentralbyrå, levekårsundersøkelsen.

Forskjellene i boligsituasjon er også vesentlig mindre mellom personer med vedvarende lavinntekt og alle i alderen 45-83 år. Det er ingen forskjell i type bolig. Det er svært få som bor trangt også i lavinntektsgruppen og omtrent samme andel bor svært romslig. Det er ingen forskjell i andelen som bor i fuktig bolig, dette gjelder om lag for 7 prosent. På samme måte som for de yngre finner vi at selv om boligene til middelaldrende og eldre i lavinntektsgruppen er noe mindre, er boligarealet per person minst like stort som for alle middelaldrende og eldre.

For middelaldrende og eldre er tilknytningen til bolig forholdsvis stabil, det er forholdsvis få som flytter. Det finnes støtteordninger som skal hjelpe folk med dårlig økonomi til å bli boende. Tallene kan tyde på at dette har ført til at personer med vedvarende lavinntekt

klarer å opprettholde den boligstandard de har opparbeidet tidligere i livet.

Boligøkonomi

Gjennomsnittlig husleie er litt lavere for leiere i lavinntektsgruppen enn for alle som leier. Forskjellen er minst blant yngre leiere, der gjennomsnittlig husleie for leiere med vedvarende lav inntekt var 36 000 kroner i 2003, sammenlignet med 39 000 kroner for alle yngre leiere. Ser en bort fra studenter øker leiene til henholdsvis 39 600 og 40 900 kroner, altså omtrent ingen forskjell. Lavinntektsgruppen betaler altså omtrent det samme til tross for at det er flere som bor i Oslo og Akershus der husleiene er størst, og til tross for at leilighetene til yngre leiere i lavinntektsgruppen er mindre enn for alle leiere (henholdsvis 65 og 108 kvadratmeter).

Blant de noe eldre leietakere har lavinntektsgruppen snaut 10 000 kroner mindre i husleie, enn alle eldre. Denne forskjellen må, som for de yngre, ses i lys av at leietakere i lavinntektsgruppen har mindre leiligheter enn alle i alderen 45-83 år (henholdsvis 92 og 125 kvadratmeter), selv om naturligvis også andre faktorer kan bidra. Husleien per kvadratmeter er ganske lik for middelaldrende og eldre personer i lavinntektsgruppen og for alle i denne alderen, mens husleien per kvadratmeter blant yngre er betydelig høyere i lavinntektsgruppen. Mens husleie per kvadratmeter for eldre er i underkant av 250 kroner, er den for yngre med vedvarende lavinntekt 550 kroner, og for alle yngre om lag 360 kroner.

Utgiftene til boliglån er små blant de 70 prosent av middelaldrende og eldre med vedvarende lavinntekt som eier boligen, 2000 kroner i året (2003). Det er vesentlig mindre enn blant alle i aldersgruppen. Det skyldes først og fremst at svært få har boliglån, det gjelder mindre enn 10 prosent. Blant de yngre er det bare en av fire som eier boligen. De yngre eierne med vedvarende lavinntekt betalte 38 000 kroner i 2003, bare halvparten av gjennomsnittet for alle yngre eiere. Tallene kan tyde på at det er flere yngre i lavinntektsgruppen enn blant alle yngre som ikke har boliglån, men på grunn av det lave antallet eiere er forskjellen ikke statistisk sikker.

Både yngre og eldre i lavinntektsgruppen har altså lavere boligutgifter enn de en finner i befolkningen. Men på grunn av lave inntekter vil vi likevel vente at boligutgiftene er en større belastning. Ser vi boligutgiftene i forhold til inntekt etter skatt er det da også tilfellet for yngre med vedvarende lavinntekt. Tre av fire i denne gruppen har boligutgifter som utgjør minst 25 prosent av inntekten, for mindre enn én av ti utgjør boligutgiftene under 10 prosent. Andelen med relativt sett høye boligutgifter er langt større enn i befolkningen (27 prosent), men også større enn blant alle yngre (41 prosent). Blant eldre derimot kan vi ikke påvise noen forskjell mellom de med vedvarende lavinntekt og alle i aldersgruppen, i underkant av 20 prosent har høy boligutgiftsbelastning, mens om lag tre av fem har boligutgifter som utgjør mindre enn 10 prosent av inntekt etter skatt.

Den subjektive vurderingen av hvor tyngende boligutgiftene er gir til dels andre resultater. Blant middelaldrende og eldre gir den subjektive vurderingen samme resultat som det mer objektive målet på boligutgiftsbelastning, personer med vedvarende lavinntekt skiller seg ikke fra aldersgruppen, om lag en tredel vurderer boligutgiftene som tyngende (7 prosent svært tyngende). Blant yngre derimot viser tallene litt overraskende at det er like mange blant personer med vedvarende lavinntekt og blant alle yngre som vurderer

boligutgiftene som tyngende, i begge grupper gjelder det i underkant av 60 prosent. Det er vanskelig å forklare dette. Skyldes det at personer med vedvarende lavinntekt har en annen referanse for vurdering av boligutgifter enn andre unge? Eller betyr det at inntektene ikke gir et godt bilde av økonomien til husholdninger med vedvarende lav inntekt, det kan f.eks. ha betydning at studielån for studenter ikke regnes som inntekt.

Økonomiske vansker

Det er forbausende liten forskjell på vurderingen av økonomisk romslighet mellom personer med vedvarende lavinntekt og hele befolkningen 16-83 år. Henholdsvis 11 og 9 prosent sier av det er svært vanskelig eller vanskelig å 'få endene til å møtes' (forskjellen er ikke statistisk sikker). Det er bare blant de yngre at resultatene tyder på en forskjell (tilsvarende tall henholdsvis 18 og 10 prosent). Derimot er det en sikker forskjell i andel som svarer at økonomien er romslig (henholdsvis 25 og 36 prosent sier at det er lett eller svært lett å 'få endene til å møtes'). Det er vanskelig å forklare at lavinntektsgruppen avviker såpass lite fra befolkningen. For de eldre er det mulig at en stabil økonomi og små krav kan være noe av forklaringen. En annen mulig forklaring er at utgiftene i lavinntektsgruppen er mindre enn i befolkningen slik at balansen mellom inntekter og utgifter ikke er svært forskjellig. Eller er det slik at inntektene ikke gir et godt bilde av økonomien for en del i lavinntektsgruppen?

Når det gjelder betalingsvansker vil vi ikke på forhånd vente at lavinntektsgruppen nødvendigvis skiller seg ut. Betalingsproblemer avspeiler i stor grad balansen mellom inntekter og utgifter og i mindre grad inntekten alene. Vi finner da også langt på vei samme bildet som for økonomisk romslighet. Det er relativt liten forskjell mellom lavinntektsgruppen og befolkningen i omfanget av betalingsproblemer. Svært få middelaldrende og eldre oppgir betalingsproblemer, bare strømgninger ser ut til å ha skapt problemer, om lag 5 prosent oppgir å ha hatt problemer med disse. Ellers oppgir nesten ingen betalingsproblemer. Blant yngre er omfanget av betalingsproblemer noe større. Opp til 20 prosent av lavinntektsgruppen oppgir betalingsproblemer. Flest har problemer med strømgninger (19 prosent) og omtrent like mange med husleie (16 prosent). Færrest har betalingsproblemer i forhold til boliglån (4 prosent) hvilket skyldes at forholdsvis få har boliglån. Tallene tyder på at betalingsproblemer er noe mindre utbredt i befolkningen enn i lavinntektsgruppen, imidlertid er det bare i forbindelse med husleie at det er en statistisk sikker forskjell.

Tabell 10.10. Indikatorer på betalingsvansker for personer med vedvarende lavinntekt¹. 2001-2003. Prosent

	16-44 år		45 - 83 år		16-83 år		
	Alle	Vedvarende lavinntekt	Alle	Vedvarende lavinntekt	Alle	Vedvarende lavinntekt	Vedvarende lavinntekt uten studenter
Betalingsproblemer							
Husleie	6	16	3	9	3	9	9
Boliglån	4	3	2	2	2	2	3
Elektrisitet og kommunale avgifter	12	19	9	13	9	13	14
Andre lån	6	6	4	3	4	3	4
Økonomisk romslighet							
Svært vanskelig	3	6	2	1	3	3	3
Vanskelig	7	12	4	5	6	8	8
Lett eller svært lett å få endene til å møtes	27	19	44	30	36	25	29
Mottar økonomisk støtte fra andre husholdninger	4	11	1	1	2	7	3
Antall svar	1 361	119	1 548	95	2 909	214	159

¹ Inntekt etter skatt per forbruksenhet (EU-skala) under 60 prosent av mediangjennomsnittet.

Kilde: Statistisk sentralbyrå, levekårsundersøkelsen.

Tabell 10.11. Indikatorer på materiell situasjon for personer med vedvarende lavinntekt¹. 2001-2003. Prosent

	16-44 år		45 - 83 år		16-83 år		
	Alle	Vedvarende lavinntekt	Alle	Vedvarende lavinntekt	Alle	Vedvarende lavinntekt	Vedvarende lavinntekt uten studenter
Materiell situasjon							
Andel som disponerer							
Telefon	100	100	100	98	100	99	99
Farge TV	97	94	99	99	98	96	99
PC	83	67	57	11	69	41	33
Vaskemaskin	95	89	98	97	97	93	95
Privatbil	85	43	85	41	85	42	46
Disponerer ikke PC pga. økonomi	4	9	2	2	3	6	4
Disponerer ikke privatbil pga. økonomi	8	37	2	6	5	22	14
Har ikke råd til							
en ukes ferie	11	19	7	20	9	19	19
spise kjøtt eller fisk annen hver dag	4	9	2	8	3	8	9
kjøre nye klær	10	19	6	15	8	17	16
holde boligen varm	2	6	3	6	3	6	5
Antall svar	1 361	119	1 548	95	2 909	214	159

¹ Inntekt etter skatt per forbruksenhet (EU-skala) under 60 prosent av mediangjennomsnittet.

Kilde: Statistisk sentralbyrå, levekårsundersøkelsen.

Det er liten eller ingen forskjell mellom lavinntektsgruppen og befolkningen når det gjelder telefon, farge-TV og vaskemaskin, - nesten alle disponerer disse.

Derimot er det klare forskjeller i tilgangen til bil og PC. Både blant yngre og eldre i lavinntektsgruppen disponerer om lag 40 prosent bil, sammenlignet med det dobbelte i befolkningen. Blant middelaldrende og eldre er det imidlertid få som sier at det er økonomiske grunner til at de ikke har bil. Blant yngre derimot sier 37 prosent av alle at dette er tilfellet, altså over halvparten av de 57 prosent som ikke disponerer bil. I motsetning til bil synes det å være behovet mer enn økonomien som styrer om husholdningen har PC. Det er riktignok færre i lavinntektsgruppen enn i befolkningen som har PC, men blant yngre er forskjellen beskjeden (henholdsvis 67 og 83 prosent) og bare 9 prosent i lavinntektsgruppen sier det er økonomiske grunner til ikke å ha PC. Blant middelaldrende og eldre er det bare en av ti som har PC (sammenlignet med 57

prosent i befolkningen i samme alder), men svært få skylder på økonomien.

Det er ikke forskjeller av betydning mellom yngre og eldre i lavinntektsgruppen når det gjelder dekning av grunnleggende behov som middagsmat, klær, varm bolig og ferie. Det er flere i lavinntektsgruppen som ikke har råd til å dekke disse behovene enn i befolkningen (bare forskjellen i andel som ikke har råd til å holde boligen varm er ikke statistisk sikker). Det er flest som ikke har råd til å kjøpe nye klær og til en ukes borteferie, det gjelder snaut en av fem, sammenlignet med om lag det halve i befolkningen. Det er 6-8 prosent i lavinntektsgruppen som ikke har råd til å spise kjøtt/fisk til middag annenhver dag og å holde boligen varm, om lag dobbelt så stor andel som i befolkningen.

Økonomiske overføringer fra andre husholdninger (med unntak for underholdsbidrag) blir ikke regnet med i husholdningsinntekten til personer med vedvarende lavinntekt. Dersom slike overføringer er utbredt, vil det naturligvis påvirke vurderingen av lavinntektssituasjonen. Det er flere i lavinntektsgruppen enn i befolkningen 16-83 år som helhet som regelmessig mottar overføringer fra andre husholdninger, 7 prosent av personer med vedvarende lav inntekt sammenlignet med 2 prosent i befolkningen 16-83 år (i forrige rapport var ikke bare regelmessig økonomisk støtte medregnet, men også mer sporadisk støtte siste året).

Det er nesten bare yngre (under 45 år) som mottar økonomiske overføringer fra andre husholdninger. Blant yngre i lavinntektsgruppen mottok 11 prosent slike overføringer, sammenlignet med 4 prosent av alle yngre. Blant middelaldrende og eldre er det så godt som ingen som mottar regelmessig økonomisk støtte, heller ikke i lavinntektsgruppen.

Er det bare studenter som mottar overføringer? Det er det ikke, selv om overføringer er særlig utbredt blant studenter i lavinntektsgruppen. Ser en bort fra studenter og elever mottok 5 prosent regelmessige overføringer fra andre husholdninger i 2003, sammenlignet med 3 prosent blant alle yngre som ikke er studenter.

10.8. Lavinntekt innen ulike grupper

I kapittel 4 ble det presentert en rekke ulike økonomiske indikatorer for ulike grupper av befolkningen. I dette avsnittet ser vi nærmere på forekomsten av vedvarende lavinntekt innen flere av de samme gruppene.

Barn og barnefamilier

Ifølge siste Folke- og bolig telling bodde om lag halvparten av befolkningen i en husholdning der det var barn under 18 år (Statistisk sentralbyrå 2002). Ut i fra tabell 10.12 ser det likevel ikke ut som at barn eller barnefamilier er særlig mer utsatt for å ha vedvarende lavinntekt, enn befolkningen generelt. Faktisk er det noen typer barnefamilier som har en klart lavere sannsynlighet for å ha vedvarende lavinntekt enn befolkningen sett under ett. Dette gjelder for eksempel for par med (bare) ett eller to barn. På den annen side så har enslige forsørgere og par med tre eller flere barn en noe større sannsynlighet for å ha vedvarende lavinntekt enn andre barnefamilier.

Tabellen viser også utviklingen i vedvarende lavinntekt de siste årene. Hovedinntrykket er at det er stor grad av stabilitet i andelen med lavinntekt blant barnefamiliene. Vi legger likevel merke til at enslige forsørgere hadde en gunstig utvikling fra 1999 til 2001, men at en i 2002 på nytt ser en økning i andelen med vedvarende lavinntekt i denne gruppen. Dette gjelder særlig for de som har hatt status som enslige forsørgere i alle tre årene. En annen gruppe barnefamilier der vi ser en økning i

andelen med lavinntekt, er par med tre eller flere barn. Ved EU sin målemetode økte andelen med lavinntekt fra 4 prosent i perioden 1997-1999, til 6 prosent i perioden 2000-2002. I gruppen av inntektsfattige barnefamilier med mange barn, er det et høyt innslag av personer med ikke-vestlig landbakgrunn.

Unge enslige

Vi har allerede omtalt unge som bor alene som en av de gruppene som er klarest overrepresentert blant de med årlig lavinntekt. Dette er et inntrykk som i stor grad blir befestet når en benytter paneldata for å studere omfanget av vedvarende lavinntekt. Blant unge som bor alene er det likevel et meget høyt innslag av studenter som er med på å påvirke andelen med lavinntekt. Dersom vi utelater studentene, faller andelen aleneboende (i minst tre år) i lavinntektsgruppen fra 35 prosent til 21 prosent.

Blant aleneboende har det stor betydning hvor lenge en har vært aleneboende. Av alle enslige ikke-studenter som var under 35 år i 2001, og som hadde bodd alene de tre siste årene, hadde altså så mange som 1 av 5 vedvarende lavinntekt. Men andelen med lavinntekt faller raskt når vi ser på de som bare i en kortere periode har bodd alene. For de som hadde vært aleneboende i bare ett av de tre siste årene, var andelen med vedvarende lavinntekt bare 9 prosent, det vil si samme andel som i befolkningen generelt. Dette tyder igjen på at det å kunne inngå i en husholdning med andre, for eksempel foreldre eller en samboer, har en positiv effekt på husholdningsøkonomien til de unge.

Innvandrere

Ifølge tabell 10.12 hadde nesten hver fjerde innvandrervedvarende lavinntekt i treårsperioden 2000-2002 (EU-definisjon). Den høyeste andelen permanent inntektsfattige finner vi blant innvandrere med ikke-vestlig landbakgrunn, med en andel på 31 prosent (EU-definisjon). Etter en periode der andelen innvandrere i lavinntektsgruppen gikk noe ned, ser vi i 2002 en økning i andelen med lavinntekt i denne gruppen. Det kan være flere forklaringer på denne utviklingen, men endringer i arbeidsmarkedet er trolig en viktig faktor. Innvandrerne er trolig en av de gruppene som først fikk merke konjunkturomslaget i 2002, da etterspørselen etter arbeidskraft avtok. Ifølge arbeidsmarkedsstatistikken økte for eksempel den registrerte ledigheten blant innvandrere med afrikansk bakgrunn fra 13,5 prosent ved utgangen av i 2001, til 15,9 prosent i 2002. I tillegg til arbeidsmarkedet kan også demografiske forhold spille inn, særlig når vi ser på befolkningen i en treårsperiode. Blant annet så økte andelen innvandrere fra den 3. verden fra den ene treårsperioden til den neste, blant annet som følge av flere nyankomne flyktninger og asylsøkere fra land som Irak og Somalia. Erfaringsmessig vil nyankomne flyktninger ha større vansker med å få innpass i arbeidsmarkedet enn innvandrere med lengre botid.

Tabell 10.12. Personer i ulike husholdninger. Andel med vedvarende lavinntekt

	OECD-definisjon			EU-definisjon		
	1999	2001	2002	1999	2001	2002
Barn og barnefamilier						
Personer som har tilhørt enslig forsørgerhushold i minst tre påfølgende år	3	2	3	9	4	7
Personer som har tilhørt enslig forsørgerhushold i minst ett av tre påfølgende år	4	3	4	8	6	9
Personer i enslig forsørgerhushold på referansetidspunktet	4	2	4	8	4	8
Personer i husholdningstypen par med barn, yngste barn 0-17 år	2	2	2	3	3	3
Personer i husholdningstypen par med barn, yngste barn 0-6 år	2	2	3	3	3	4
Personer i husholdningstypen par med barn, 1 barn under 18 år	1	1	1	2	2	2
Personer i husholdningstypen par med barn, 2 barn under 18 år	1	1	1	2	2	2
Personer i husholdningstypen par med barn, 3 eller flere barn under 18 år	3	3	4	4	5	6
Barn under 18 år (på referansetidspunktet)	2	2	3	4	3	5
Barn under 7 år (på referansetidspunktet)	3	2	3	4	3	4
Unge enslige						
Personer under 35 år som har vært aleneboende i minst tre påfølgende år	16	16	16	29	33	35
Personer under 35 år som har vært aleneboende i 2 av 3 påfølgende år	11	8	11	27	20	23
Personer under 35 år som har vært aleneboende i 1 av 3 påfølgende år	3	5	4	11	10	11
Unge enslige (uten studenter)¹						
Personer under 35 år som har vært aleneboende i minst tre påfølgende år	8	8	8	17	22	21
Personer under 35 år som har vært aleneboende i 2 av 3 påfølgende år	6	5	6	14	12	11
Personer under 35 år som har vært aleneboende i 1 av 3 påfølgende år	2	3	2	8	7	9
Innvandrerbefolkningen						
Innvandrere i alt	12	11	16	23	19	25
Innvandrere med ikke-vestlig landbakgrunn	15	16	21	27	23	31
Folketrygdpensjonister						
Alderspensjonister (alle år)	1	1	1	28	26	25
Alderspensjonister (minst ett år)	1	1	1	26	25	24
Uførepensjonister (alle år)	1	0	0	10	7	9
Uførepensjonister (minst ett år)	1	1	0	10	7	8
Alle personer	2,3	2,2	2,7	9,0	8,5	9,0

¹ Personer som var aleneboende siste året i referanseperioden og som mottok studielån.

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Inntekts- og formuesundersøkelsen for husholdninger.

Trygdemottakere

Innen de store trygdegruppene som alders- og uførepensjonistene, har det vært en gunstig utvikling når det gjelder forekomsten av vedvarende lavinntekt. Alderspensjonistene er fremdeles en gruppe som er klart overrepresentert blant de med kronisk lave inntekter, når en benytter EU sin lavinntektsdefinisjon. Dette er et forhold som vi har omtalt flere ganger tidligere og som skyldes at lavinntektsgrensen ved denne definisjonen ligger klart høyere enn minstestøtelsene i folketrygden. I perioden 2000-2002 hadde 25 prosent av alderspensjonister vedvarende lavinntekt. Dette var en nedgang fra 28 prosent i perioden 1997-1999.

Det er en klart lavere andel uførepensjonister med vedvarende lavinntekt enn alderspensjonister, 9 prosent i perioden 2000-2002. Dette betyr at uførepensjonister hadde om lag samme sannsynlighet for å ha kronisk lave inntekter som befolkningen generelt.

10.9. Inntektssammensetning

Vi har tidligere vist at lavinntektsgruppen ikke er noen homogen gruppe. Dette gjenspeiler seg også i inntektssammensetningen til husholdninger med vedvarende

lavinntekt. I tabell 10.13 ser vi på hvor stor andel ulike typer av inntekter utgjør av den samlede husholdningsinntekten til personer i lavinntektsgruppen. Tabellen viser også endringer som har funnet sted i inntektssammensetningen mellom 1996 og 2002. Merk at vi i tabellene over inntektssammensetning har utelatt aleneboende studenter.

Når vi benytter EU sin lavinntektsdefinisjon går det fram at overføringer utgjør den dominerende inntektskilden til de kronisk inntektsfattige, med en andel på 69 prosent i treårsperioden 2000-2002. Arbeidsinntektene utgjør 27 prosent, mens renter og andre kapitalinntekter utgjør 5 prosent. Den høye overføringsandelen skyldes, som vi har omtalt flere ganger tidligere, den høye andelen alderspensjonister i lavinntektsgruppen når EU sin lavinntektsdefinisjon benyttes. Dette blir bekreftet når vi ser på hvilke type av overføringer som betyr mest. Det viser seg at pensjoner fra folketrygden utgjør den klart største typen av overføring blant de med lave inntekter, med en andel på 50 prosent av samlet inntekt. Sosialhjelp og bostøtte utgjør på sin side om lag 7 prosent av samlet inntekt, mens typiske familiestønader som barnetrygd og kontantstøtte utgjør 4 prosent.

Tabell 10.13. Inntektssammensetning (treårsinntekter per forbruksenhet) for personer¹ med vedvarende lavinntekt. To ulike lavinnteksdefinisjoner

	1996-1998	1997-1999	1998-2000	1999-2001	2000-2002
EU-60					
Yrkesinntekt	24	25	25	26	27
Kapitalinntekt ²	4	4	6	5	5
Overføringer	72	71	70	69	69
her av					
folketrygd	52	53	53	52	50
barnetrygd mv. ³	5	4	4	3	4
sosialhjelp mv. ⁴	7	7	6	6	7
andre overføringer	8	8	7	8	8
Samlet inntekt ⁵	100	100	100	100	100
Inntekt etter skatt ⁵	90	90	89	89	89
OECD-50					
Yrkesinntekt	45	52	44	50	47
Kapitalinntekt ²	5	3	12	4	3
Overføringer	50	45	44	46	50
her av					
folketrygd	16	14	15	14	15
barnetrygd mv. ³	11	10	8	8	9
sosialhjelp mv. ⁴	10	10	11	12	15
andre overføringer	13	10	10	12	11
Samlet inntekt ⁵	100	100	100	100	100
Inntekt etter skatt ⁵	87	86	87	86	87

¹ Studenter er utelatt.

² Negative kapitalinntekter er satt lik 0.

³ Omfatter barnetrygd, kontantstøtte og forsørgerfradrag.

⁴ Omfatter sosialhjelp og bostøtte.

⁵ Omfatter ikke negative kapitalinntekter.

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Inntekts- og formuesundersøkelsen for husholdninger.

Utviklingen de siste årene går likevel i retning av at overføringer utgjør en mindre andel av samlet inntekt, mens yrkesinntektene har blitt viktigere. Den viktigste forklaringen på dette er at alderspensjonistene gradvis er i ferd med å forlate lavinntektgruppen, mens de som blir igjen eller som rekrutteres til lavinntektgruppen er personer som har en viss tilknytning til arbeidsmarkedet - selv om den for mange trolig er marginal.

Går vi over til å se på lavinntektgruppen definert på bakgrunn av OECD sin definisjon, ser vi at inntektssammensetningen nå mer bærer preg av en todelt: Den ene halvparten består av yrkesinntekt, den andre av stønader. Vi ser videre at ved denne definisjonen så er det ingen enkel stønadstype som er dominerende. I stedet så ser vi at for eksempel sosialhjelp og bostøtte er like viktig for de med lavinntekt som det pensjoner fra folketrygden er, med en andel på om lag 15 prosent. Også barnetrygd utgjør en betydelig andel av samlet husholdningsinntekt, med en andel på 9 prosent.

Det har ikke funnet sted betydelige endringer i forholdet mellom yrkesinntekt og overføringer mellom 1996 og 2002, når en benytter OECD sin lavinnteksdefinisjon. Men vi merker oss at noen typer av overføringer har blitt viktigere de siste årene. Dette gjelder først og fremst sosialhjelp og bostøtte som økte sin andel av samlet inntekt fra rundt 10 prosent i treårsperioden 1996-1998, til 15 prosent for årene 2000-2002. Barnetrygd og kontantstøtte har på sin side blitt noe redusert.

Tabell 10.14. Inntektssammensetning (inntekt per forbruksenhet) for personer¹ i ulike inntektsklasser. Treårsinntekter for perioden 2000-2002. Prosent

	Prosent av mediangjennomsnittet				Alle
	Under 50 prosent	Minst 50 prosent, men under 60 prosent	Minst 60 prosent, men under 70 prosent	Over 70 prosent	
EU-skala					
Yrkesinntekt	32	24	39	76	73
Kapitalinntekt ²	4	5	4	8	8
Overføringer	63	71	57	16	19
her av					
folketrygd	39	54	41	8	11
barnetrygd mv. ³	5	4	5	2	2
sosialhjelp mv. ⁴	11	5	3	0	1
andre overføringer	9	8	9	5	6
Samlet inntekt ⁵	100	100	100	100	100
Inntekt etter skatt ⁵	89	89	84	73	74
Andel personer	3,0	5,1	7,6	84,3	100,0
OECD-skala					
Yrkesinntekt	47	41	42	74	72
Kapitalinntekt ²	3	3	4	8	8
Overføringer	50	56	54	18	20
her av					
folketrygd	15	35	40	10	12
barnetrygd mv. ³	9	7	5	2	2
sosialhjelp mv. ⁴	15	6	2	0	1
andre overføringer	11	8	6	6	6
Samlet inntekt ⁵	100	100	100	100	100
Inntekt etter skatt ⁵	87	88	85	73	74
Andel personer	2,1	3,7	7,4	86,8	100,0

¹ Studenter er utelatt.

² Negative kapitalinntekter er satt lik 0.

³ Omfatter barnetrygd, kontantstøtte og forsørgerfradrag.

⁴ Omfatter sosialhjelp og bostøtte.

⁵ Omfatter ikke negative kapitalinntekter.

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Inntekts- og formuesundersøkelsen for husholdninger.

Vi skal også se på i hvilken grad inntektssammensetningen endrer seg med stigende inntektsnivå. Dette kan indirekte gi en pekepinn på hvilke typer inntekter som medvirker til å "løfte" de kronisk inntektsfattige ut av lavinntektgruppen.

I tabell 10.14 viser inntektssammensetningen for de personene som har treårsinntekter lavere enn hhv. 50 prosent av mediangjennomsnittet, mellom 50 og 60 prosent, mellom 60 og 70 prosent og de med inntekter som er høyere enn 70 prosent av mediangjennomsnittet. Tabellen viser fordelingen både basert på OECD sin ekvivalensskala og EU-skalaen.

Ut i fra tabellen kan det synes som at det er yrkesinntektene som er den viktigste faktoren som "løfter" de inntektsfattige ut av lavinntektgruppen når en benytter EU sin lavinnteksdefinisjon, mens pensjoner fra folketrygden har tilsvarende funksjon ved bruk av OECD sin definisjon. Ved bruk av EU sin ekvivalensskala ser vi at for de som har så lave inntekter at de befinner seg i de laveste inntektsklassene, det vil si med en inntekt lavere enn 50 prosent eller mellom 50 og 60 prosent av mediangjennomsnittet, utgjør yrkes-

inntekten en beskjeden andel av samlet inntekt, mens overføringene dominerer. For den gruppen som har inntekter straks over lavinntektsgrensen, det vil si at inntektene er høyere enn 60 prosent av mediangjennomsnittet (men lavere enn 70 prosent), ser vi at yrkesinntekten nå har blitt viktigere med en andel på nesten 40 prosent, mens overføringene har blitt tilsvarende redusert.

Ser vi på tilsvarende fordeling basert på OECD sin ekvivalensskala, ser vi et annet mønster. De personene som har inntekter straks over lavinntektsgrensen på 50 prosent av mediangjennomsnittet har ikke noe høyere innslag av arbeidsinntekt i sin husholdningsinntekt enn de fattige, snarere tvert om. Det er i stedet overføringene som har blitt enda viktigere. Det viser seg at det særlig er pensjoner fra folketrygden som nå medvirker til å "løfte" personer over lavinntektsgrensen. Den andelen som folketrygden utgjør av samlet inntekt øker fra om lag 15 prosent for de med kronisk lave inntekter (under 50 prosent av mediangjennomsnittet) til henholdsvis 35 og 40 prosent for de med inntekter mellom 50 og 60 prosent og mellom 60 og 70 prosent av mediangjennomsnittet. Denne utviklingen er likevel ikke overraskende sett i lys av at minstepensjonen vil ligge noe høyere enn lavinntektsgrensen på 50 prosent av mediangjennomsnittet, ved bruk av OECD sin ekvivalensskala.

10.10. Inntektsfordeling og mobilitet

Når en studerer inntektsforskjeller er det vanlig å benytte opplysninger om årlig inntekt, slik det blant annet ble gjort i kapittel 3. Men en slik tilnærming kan skjule det faktum at mange personer kan ha høyst varierende inntekter gjennom livsløpet, og at årsinntekter dermed ikke alltid gir en god beskrivelse av fordelingen. I tabell 10.15 har vi derfor sett på ulikheten i et noe lengre tidsperspektiv, nemlig fordelingen av treårsinntekter, i tillegg til ulikheten i fordelingen av årsinntekter. Vi avgrensner oss her til kun å benytte EU sin ekvivalensskala, siden det erfaringsmessig ikke betyr så mye hvilken skala som benyttes når formålet er å se på endringer i inntektsfordelingen.

Som tabellen viser så blir ulikheten noe mindre når vi går fra å studere årsinntekter til treårsinntekter. Vi ser f.eks. at den "fattigste" femdelen personer hadde 9,8 prosent av totalinntekten i 2002 når vi ser på årlig fordeling av inntekt. Men når vi ser på treårsinntekter øker denne andelen til 10,6 prosent. Tilsvarende får den "rikeste" femdelen redusert sin andel av totalinntekten fra 35,2 (årsinntekt) til 34,4 prosent (treårsinntekter). Forholdet mellom rikeste og fattigste femdel blir altså redusert fra 3,6 til 3,3 når vi utvider innteksperioden fra ett til tre år. Dette kan tolkes som at det er en viss mobilitet i inntektsfordelingen. Noen av de som befinner seg på bunnen av inntektsfordelingen beveger seg oppover, mens det motsatte er tilfelle for noen av de på toppen av fordelingen.

Tabell 10.15. Fordelingen av ekvivalent husholdningsinntekt etter skatt. Gjennomsnitt av årlige fordelinger og treårsinntekter. To ulike treårsperioder

	Årsfordelinger		Treårsfordelinger	
	1999	2002	1999	2002
Kvintiler				
1	9,8	9,8	10,4	10,6
2	14,7	15,0	14,8	15,2
3	17,9	18,2	17,9	18,2
4	21,4	21,8	21,2	21,7
5	36,3	35,2	35,6	34,4
Alle	100,0	100,0	100,0	100,0
S80/S20	3,7	3,6	3,4	3,3
P90/P10	2,7	2,7	2,5	2,6

Kilde : Statistisk sentralbyrå. Inntekts- og formuesundersøkelsen for husholdninger.

Tabell 10.16. Inntektsmobilitet. Andelen personer i ulike inntektsklasser (kvintiler). 2000 og 2002. Inntekt etter skatt per forbruksenhet (EU-skala)

2000	2002					Alle
	1	2	3	4	5	
1	71	19	7	3	1	20
2	14	52	24	8	2	20
3	7	20	44	25	6	20
4	4	8	21	48	20	20
5	4	3	5	17	71	20
Alle	20	20	20	20	20	100

Kilde : Statistisk sentralbyrå. Inntekts- og formuesundersøkelsen for husholdninger.

Inntektsmobiliteten blir nærmere belyst i tabell 10.16. Vi har her delt inn personene i fem ulike inntektsklasser (kvintiler) i 2000, og ser hvordan de samme personene plasserer seg i tilsvarende inntektsklasser i 2002.

Tabellen viser at mobiliteten er minst i begge endene av fordelingen, og størst i midten. Blant femdelen personer med lavest ekvivalentinntekt i 2000, var fremdeles 71 prosent å finne i laveste inntektsklasse to år senere. De fleste av de som hadde beveget seg opp i fordelingen to år senere hadde ikke flyttet langt! Om lag 19 prosent var i nest laveste inntektsklasse, 7 prosent i tredje laveste inntektsklasse og bare 1 prosent hadde flyttet seg helt opp i toppen av fordelingen.

Vi finner om lag samme utvikling blant de i toppen av fordelingen. Også her er det 71 prosent som var i samme inntektsklasse to år senere, og de fleste som beveget seg nedover i fordelingen flyttet ikke lengre enn nest høyeste inntektsklasse (17 prosent). Det var likevel en liten gruppe som hadde beveget seg helt ned til laveste inntektsklasse (4 prosent). Dette er trolig næringsdrivende som har hatt underskudd i 2002 eller aksjonærer som har solgt aksjer med store tap.

11. Internasjonal sammenligning av lavinntekt

Mads Ivar Kirkeberg og Jon Epland

I de siste årene har fattigdom og sosial eksklusjon stått høyt på den politiske dagsorden i EU. Rådsmøtet til EU i Lisboa i 2000 representerer et viktig tidsskille i europeisk sosialpolitikk. Under dette møtet ble det blant annet utformet en målsetting om å sterkt bekjempe fattigdom og sosial eksklusjon fram mot år 2010. Et viktig instrument i denne politikken er å utarbeide ulike sammenlignbare strukturindikatorer for sosiale forhold i de europeiske landene. Dette har blant annet medført at Eurostat nå årlig publiserer indikatorer for måling av både årlig og vedvarende lavinntekt i medlemslandene. Også andre land, deriblant Norge, leverer tall til disse strukturindikatorerne.

Det å lage sammenlignbare indikatorer på det sosiale området er en meget vanskelig oppgave. Dette skyldes dels at statistikkgrunnlagene er mindre harmoniserte på dette området enn på mange andre områder. Det sosiale systemet varierer sterkt mellom de ulike landene siden sosialpolitikken i hovedsak har vært et nasjonalt anliggende. Det er også et problem at tallene er relativt gamle og det er vanskelig å lage sammenlignbare tidsserier (Byfuglien og Stensrud 2002).

Det er også andre store metodiske problemer med å sammenligne fattighedsrater på tvers av land. Tallene påvirkes sterkt av både definisjoner og hvilke målemetoder som benyttes. Hvor lavinntektsgrensen settes og hvilke antagelser som gjøres om husholdningenes stordriftsfordeler gir store utslag på fattigdommens omfang. Ulikheter i blant annet de enkelte lands skatte- og trygdesystemer, inntektsfordeling, husholdningssammensetning og familie- og konsummønstre påvirker slike sammenligninger (Hagen og Lødemel 2003). Rene inntektsmål er trolig heller ikke noen fullgod indikator når en skal sammenligne mellom land. Omfang og prising av offentlige tjenester, som er særlig viktig for blant annet eldre og barnefamilier, varierer for eksempel mye fra et land til et annet (Epland 2000). Noen støtteordninger kan for eksempel framkomme som en kontantoverføring i et land, men som en offentlig tjeneste i et annet. Det er likevel bare kontantoverføringer som inngår i inntektsbegrepet, og som dermed påvirker fattigdomstallene. De offentlige tjenestene - som kan ha like stor verdi for mottakerne

som en kontantoverføring - blir derimot usynlige ved slike sammenligninger mellom land.

En annen ting å være oppmerksom på ved sammenligning av inntekt mellom ulike land, er forskjeller i metoder for datainnsamling. I de nordiske landene og i noen få land på kontinentet hentes tallene fra ulike administrative registre hos myndighetene. I mange andre europeiske land er inntektstallene basert på personlig intervju av et utvalg personer. Studier viser at disse to innsamlingsmetodene kan gi forskjellige resultater. Blant annet er det en tendens til at de med lav inntekt overrapporterer sin egen og sin husholdnings inntekt ved intervju, samtidig som de med høy inntekt tenderer til å underrapportere inntekten (Nordberg, Penttilä og Sandström 2001, Epland og Kirkeberg 2002).

Årlig lavinntekt

I tabell 11.1 er det vist tall for årlig lavinntekt i perioden 1999-2001 for en rekke europeiske land. Tallene er hentet fra Eurostat sin database New Cronos. Inntektsbegrepet som er benyttet er såkalt disponibel inntekt og dette inntektsmålet er forsøkt harmonisert så langt det lar seg gjøre. Blant annet så utelater Eurostat realisasjonsgevinster i sitt inntektsbegrep, mens denne komponenten inngår i den norske inntektsstatistikken sitt inntektsbegrep. Det kan derfor være avvik mellom de tallene over lavinntekt for Norge som presenteres her, og de som vi tidligere har presentert, for eksempel i kapittel 3.

Forskjeller i husholdningsstørrelse er tatt hensyn til ved å benytte EU sin ekvivalensskala (se nærmere om denne skalaen i kapittel 2). I tabellen er lavinntektsgrensen satt til 60 prosent av median ekvivalentinntekt. I denne lavinntektsgrensen er de sosiale overføringene inkludert. Tabellen viser videre andelen personer med lavinntekt både før og etter at sosiale overføringer er inkludert i deres disponible ekvivalentinntekt. "Sosiale overføringer" er her definert som alle offentlige overføringer husholdningene mottar med unntak for alderspensjon, etterlattepensjon og private overføringer som tjenestepensjon og underholdsbidrag.

Tabell 11.1. Andel personer med årlig lavinntekt i ulike land i Europa. Andel personer med disponibel inntekt per forbruksenhet under 60 prosent av nasjonal medianinntekt. EU-skala. 1999, 2000 og 2001

	Før sosiale overføringer			Etter sosiale overføringer		
	1999	2000	2001	1999	2000	2001
Sverige	28	27	17	9	11	9
Danmark	24	23	29	11	11	10
Norge	24	24	24	11	11	10
Ungarn	:	19	20	:	9	10
Nederland	21	21	21	11	10	11
Tyskland	21	20	21	11	10	11
Finland	21	19	19	11	11	11
Østerrike	23	22	22	12	12	12
Luxembourg	24	23	23	13	12	12
Belgia	24	23	23	13	13	13
Frankrike	24	24	24	15	16	15
Polen	28	30	30	15	16	15
Bulgaria	17	17	19	15	14	16
Romania	22	:	22	16	:	17
Litauen	22	:	24	17	:	17
Storbritannia	30	29	29	19	19	17
Estland	25	26	25	17	18	18
Italia	21	21	22	18	18	19
Spania	23	22	23	19	18	19
Hellas	22	22	23	21	20	20
Portugal	27	27	24	21	21	20
Irland	30	31	30	19	20	21
Slovenia	18	17	:	11	11	:
Latvia	22	22	:	16	16	:
Malta	:	21	:	:	15	:

Kilde: Eurostat.

Tabell 11.2. Andel personer med vedvarende lavinntekt i ulike land i Europa. Andel personer med disponibel inntekt per forbruksenhet under 60 prosent av nasjonal medianinntekt i det aktuelle året, og i minst to av tre foregående år. EU-skala. 1999, 2000 og 2001

	1999	2000	2001
Nederland	5	5	5
Danmark	5	6	6
Finland	5	6	6
Tyskland	6	6	6
Norge	7	6	6
Østerrike	7	7	7
Belgia	7	8	7
Luxembourg	8	8	9
Frankrike	9	9	9
Spania	11	11	10
Storbritannia	11	11	10
Italia	11	11	13
Irland	12	13	13
Hellas	13	13	14
Portugal	14	14	15

Kilde: Eurostat.

Hvis vi studerer tabell 11.1 nærmere er det noen hovedtrekk som kan leses direkte. Ikke noe land har klart å utrydde fenomenet lavinntekt eller fattigdom. Selv de landene med lavest andel fattige, har et betydelig nivå. Det fremtrer også relativt klart at land med geografisk nærhet samt store likheter i hvordan velferdssystemet er bygd opp, for eksempel med hensyn til sosiale overføringer, har omtrent det samme nivået på andelen fattige. De nordiske landene, Nederland, Tyskland og Ungarn peker seg ut med de laveste andelen. Sverige hadde den laveste andelen med årlig lavinntekt i 2001 med 9 prosent fulgt av Danmark, Norge og Ungarn med andeler på 10 prosent. Blant landene med høyest andel med årlig lavinntekt i 2001 finner vi flere sør-europeiske land. I Italia, Spania, Hellas og Portugal tilhørte hver

femte innbygger lavinntektsgruppen i 2001. Det samme gjaldt for Irland som har opplevd en økning av lavinntektsgruppen de siste årene.

Det framkommer også klart at de sosiale overføringene er med på å redusere risikoen for fattigdom, men "effekten" er klart forskjellig i de ulike landene. Mens for eksempel andelen "fattige" i Danmark faller fra 29 prosent før stønadene inngår i inntekten til 10 prosent etter at de sosiale overføringene er lagt til inntekten, er tilsvarende reduksjon i Hellas høyst beskjeden; fra 23 prosent til 20 prosent. Til sammenligning reduseres "fattighedsrisikoen" i Norge fra 24 prosent til 10 prosent i 2001, når en legger til ulike sosiale stønader.

Det er viktig å være klar over at det er en nær sammenheng mellom inntektsfordelingen og andelen fattige i et land. Desto jevnere inntektsfordelingen er i et land, jo lavere er andelen med lav inntekt. Dette har en klar definisjonsmessig sammenheng siden en jevn inntektsfordeling indikerer at det er relativt få personer med svært lav (eller svært høy) inntekt i landet (Hagen og Lødemel 2003). De skandinaviske landene er nettopp preget av å være egalitære samfunn, mens fordelingen av inntekt er langt mer ulik for eksempel lenger sør i Europa.

Vedvarende lavinntekt

Det er flere ganger tidligere i denne rapporten kommentert at måling av årlig lavinntekt kan gi et ufullstendig bilde av andelen fattige personer. Flere kan av ulike grunner oppleve en midlertidig inntektssvikt et år (underskudd i næringsvirksomhet, tap ved salg av fast eiendom etc). I tabell 11.2 er det gitt tall for vedvarende lavinntekt i årene 1999-2001. Tabellen viser andelen personer med en disponibel ekvivalentinntekt under 60 prosent av medianinntekten i det aktuelle året, og som var under de årlige lavinntektsgrensene i minst to av de tre foregående år. Kilden er igjen Eurostat sin database New Cronos. Antall land som leverer tall til denne indikatoren er derimot langt færre enn for årlig lavinntekt i tabell 11.1.

Det samme mønsteret som vi fant under årlig lavinntekt fremtrer også når det gjelder vedvarende lavinntekt. Igjen har de nordiske landene sammen med Tyskland og Nederland de laveste andelen. Færrest med vedvarende lavinntekt finner vi i Nederland med en andel på 5 prosent i 2001. Norge har i likhet med Danmark og Finland en andel på 6 prosent. Tall for Sverige mangler. Høyest andel med vedvarende lavinntekt finner vi blant landene i sør-europa og i Irland. Høyest andel har Portugal med 15 prosent i 2001 fulgt av Hellas (14 prosent) og Irland og Italia (13 prosent). Det er også en tendens til at andelen med vedvarende lavinntekt har økt noe i disse landene i perioden 1999-2001, mens andelen har vært stabile for de øvrige landene i tabell 11.2.

Referanser

- Andersen, A. S., E. Birkeland, J. Epland og M. I. Kirkeberg (2002): *Økonomi og levekår for ulike grupper trygdemottakere*, Rapporter 2002/20, Statistisk sentralbyrå.
- Andersen, A. S., J. Epland, T. Wennemo og R. Aaberge (2003): Økonomiske konjunkturer og fattigdom: En studie basert på norske inntektsdata, 1979-2000, i *Tidsskrift for Velferdsforskning*, Nr. 2, Fagbokforlaget.
- Atkinson, A. B., L. Rainwater & T. M. Smeeding (1995): *Income Distribution in OECD Countries*, Social Policy Studies No. 18. OECD. Paris.
- Blom, S. (1996): *Inn i samfunnet? Flyktningkull i arbeid, utdanning og på sosialhjelp*, Rapporter 96/5, Statistisk sentralbyrå.
- Blom, S. og J. Ramm (1998): Ikke-vestlige innvandreres helse: Ikke flere syke, men når de først blir syke..., *Samfunnspeilet* nr. 3, Statistisk sentralbyrå.
- Bonke, J. og M. Browning (2003): *The distribution of well-being and income within the household*, Welfare Distribution Working Paper 1, 2003, Sosialforskningsinstituttet.
- Bradshaw, J. (2000): Measurement of absolute poverty, Paper Prepared for Eurostat's Working Party on Social Exclusion and Poverty, 3-4 April 2000, Luxembourg.
- Byfuglien, J. og J. Stensrud (2002): Strukturindikatorer for å sammenligne Norge med EU, *Økonomiske analyser* nr. 6, Statistisk sentralbyrå.
- Baadsgaard, M. (2004): Indkomstfordeling blandt indvandrere fra mindre udviklede lande. Notat. Arbejderbevægelsens Erhvervsråd. 2004
- Citro, C. og R. Michael (red) (1995): *Measuring poverty: a new approach*, National Academy Press, Washington D.C.
- Dalaker, J (1999): *Poverty in the United States: 1998*. Current Population Reports, Series P60-207. US Census Bureau. Washington D.C.
- Det Tekniske beregningsutvalget for inntektsoppgjørene (2003): *Etter inntektsoppgjørene 2003*, NOU 2003:20, Arbeids- og administrasjonsdepartementet.
- Epland J. (2000): Har Norge flere "fattige" eldre enn andre land?, *Økonomiske analyser* nr. 7, Statistisk sentralbyrå.
- Epland J. og M. I. Kirkeberg (2002): Inntekt oppgitt i intervju og på selvangivelsen: "Hvor stor var din inntekt i fjor?", *Samfunnspeilet* nr. 6, Statistisk sentralbyrå.
- Epland J. og O. Haugen (2004): Panelutvalet til inntekts- og formuesundersøkingsa 1996-2001. Dokumentasjon, *Notater* 2004/52, Statistisk sentralbyrå.
- Eurostat (1998): Recommendations from the Task Force on Social Exclusion and Poverty, Luxembourg.
- Eurostat (2003a): Poverty and social exclusion in the EU after Laeken - part 1, *Statistics in Focus*, Theme 3, 8/2003.
- Eurostat (2003b): Income Poverty and Social Exclusion in the European Union. *Second European Report*. Luxembourg.
- Fjærli E. og B. E. Naug (2000): Aksjer og inntektsfordeling, *Økonomiske analyser* nr. 6, 2000, Statistisk sentralbyrå.
- Fløtten, T. (2003): Fattigdom i en velferdsstat, i *Tidsskrift for Velferdsforskning*, Nr. 2, Fagbokforlaget.
- Hagen K. og I. Lødemel (2003): Fattigdom i Europa. Noen refleksjoner om nasjonale forskjeller og overnasjonal fattigdomsbekjempelse. *Tidsskrift for Velferdsforskning*, Nr. 2, Fagbokforlaget.

Husbanken (2003): Retningslinjer for bostøtte.
<http://www.husbanken.no/>.

Jarvis, S. & S. P. Jenkins (1997): Marital Splits and Income Changes: Evidence for Britain. *Innocenti Occasional Papers*, Economic and Social Policy Series no. 60, Firenze Italia.

Kirkeberg, M. I., J. Epland, N. Hagesæther og A. Steinkellner (2003): *Barnefamiliers inntektsutvikling 1990-2000*, Rapporter 2003/8, Statistisk sentralbyrå.

Lyngstad, J. og J. Epland (2003): *Barn av enslige forsørgere i lavinntektsusholdninger. En analyse basert på registerdata*, Rapporter 2003/12, Statistisk sentralbyrå.

Melby, I. (2004): "Inntekt og skatt for personer og husholdninger". Kapittel 1 i Melby, Nygård, Thoresen og Walseth (red.): *Inntekt, skatt og overføringer 2003*, Statistiske analyser nr. 62, Statistisk sentralbyrå.

Nordberg, L., I. Penttilä & S. Sandström (2001): A study on the effect of using interview versus register data in income distribution analysis with an application to the Finnish ECHP-survey in 1996. CHINTEX WP 5, Statistics Finland.

Nørgaard, E. (2001): *Finansiering av helse- og sosialutgifter i Norge 1990-1998*, Rapporter 2001/8, Statistisk sentralbyrå.

Oxley, H., T. T. Dang, M. Förster, og M. Pellizzari (2000): Income inequalities and poverty among children and households with children in selected OECD countries, i Vleminckx, K. og T. M. Smeeding (red): *Child Well-Being, Child Poverty and Child Policy in Modern Nations. What Do We Know?*. The Policy Press, Bristol.

Pedersen, P. J. og N. Smith (1998): *Low incomes in Denmark, 1980 - 1995*. Working Paper No. 19, Centre for Labour Market and Social Research. University of Aarhus and the Aarhus School of Business.

Rikstrygdeverket (2003): Basisrapport 2002. Mellomlangsigte budsjettering og rapportering.

Rikstrygdeverket (2004): Trygdestatistisk årbok 2004.

Statistisk sentralbyrå (2002): Husholdningene blir stadig mindre, Folke- og boligtellingsen 2001. (www.ssb.no/fob).

Statistisk sentralbyrå (2003): Sosiale indikatorer 1980-2003: Blir tidene snart lettere igjen?, *Samfunnspeilet* nr. 4, 2003.

Statistisk sentralbyrå (2004a): *Økonomi og levekår for ulike grupper, 2003*, Rapporter 2004/2, Statistisk sentralbyrå.

Statistisk sentralbyrå (2004b): *Inntekts- og formuesstatistikk for husholdninger 2002*, Norges Offisielle Statistikk D310.

Statistisk sentralbyrå (2004c): Sosiale indikatorer 1980-2004, *Samfunnspeilet* nr. 4.

Statistisk sentralbyrå (2004d): Auke i gjelda til småbarnshusholda, Inntekts- og formuesstatistikk for hushald, 2002 (<http://www.ssb.no/ifhus/>)

Vaage, O. F. (2003): God helse og utdanning holder unge eldre i arbeidslivet, *Samfunnspeilet* nr. 6, Statistisk sentralbyrå.

Østby, L. (2001): Beskrivelse av nyankomne flyktingers vei inn i det norske samfunnet, *Notater* 2001/23, Statistisk sentralbyrå.

Aaberge, R., A. S. Andersen og T. Wennemo (1999): Temporær og kronisk fattigdom i Norge, 1979-1996, i E. Birkeland (red). *Forskjeller i levekår*, hefte 1: Inntekt, *Notater* 99/32, Statistisk sentralbyrå.

Tabeller

Tabell A1. Overlapp mellom ulike grupper. Prosent

	Hele befolkningen	Personer 16 år og eldre	Personer 25-65 år	Personer hvor hovedinntaker er 50-66 år	Enslige forsørgere	Par med 0 barn -17 år i alt	Par med barn 0-17 år med lav inntekt	Barn under 18 år	Alderspensionister	Uførepensionister	AFP-pensionister	Etterlattepensionister	Aleneboende minstepensionister	Langtidssyke	Langtidsledige	Innvandrere i alt	Ikke-vestlige innvandrere	Flyktninger	Sosialhjelpsmottakere	Aleneboende under 35 år
Hele befolkningen	100	78	55	26	4	49	2	25	9	5	1	1	1	2	1	7	5	3	3	2
Personer 16 år og eldre	100	100	70	32	3	38	2	5	12	5	1	1	1	2	1	7	4	2	2	3
Personer 25 - 65 år	100	100	100	37	3	43	2	0	1	6	1	1	0	2	1	7	4	2	2	3
Pers. hovedinntaker 50-66 år	100	94	77	100	1	23	1	9	0	12	2	1	1	2	1	5	3	1	2	0
Enslige forsørgere	100	56	36	9	100	0	0	56	0	6	0	3	0	6	2	12	9	6	15	0
Par m. barn 0-17 år i alt	100	60	48	12	0	100	5	46	0	2	0	0	0	1	1	9	6	4	2	0
Par m. barn 0-17 lav inntekt.	100	54	42	12	0	100	100	52	1	8	0	0	0	5	5	38	35	24	18	0
Barn under 18 år	100	14	0	10	10	88	5	100	0	3	0	0	0	2	1	10	7	4	4	0
Alderspensionister	100	100	8	0	0	1	0	0	100	0	0	0	9	0	0	2	1	0	0	0
Uførepensionister	100	90	72	67	6	23	4	14	0	100	0	0	3	5	0	10	8	4	8	1
AFP-pensionister	100	99	76	98	0	4	0	1	0	0	100	0	1	0	0	2	0	0	0	0
Etterlattepensionister	100	90	64	63	28	2	0	17	0	0	0	100	5	5	1	10	8	1	6	0
Aleneboende minstepensionister	100	100	15	14	0	0	0	0	83	14	0	3	100	1	0	2	1	0	5	0
Langtidssyke	100	80	64	31	14	36	6	24	0	11	0	1	0	100	2	14	11	6	18	5
Langtidsledige	100	73	57	18	12	48	14	31	1	2	0	1	0	4	100	29	28	24	28	8
Innvandrere i alt	100	71	52	20	7	60	12	34	3	6	0	1	0	4	3	100	68	38	16	3
Ikke-vestlige innvandrere	100	69	49	15	8	62	17	37	1	7	0	1	0	4	5	100	100	56	21	4
Flyktninger	100	68	47	12	9	63	20	38	1	7	0	0	0	5	7	100	100	100	31	4
Sosialhjelpsmottakere	100	71	51	16	25	35	16	34	1	15	0	1	2	13	9	42	39	32	100	10
Aleneboende under 35 år	100	100	70	0	0	0	0	2	0	2	0	0	0	4	3	11	8	5	12	100

Tabell A2. Standardavvik for prosenttall

Antall observasjoner	Observert prosent																		
	1	2	3	5	7	10	15	20	30	50	70	80	85	90	93	95	97	98	99
300	0,7	1,0	1,2	1,5	1,8	2,1	2,5	2,8	3,2	3,5	3,2	2,8	2,5	2,1	1,8	1,5	1,2	1,0	0,7
400	0,6	0,9	1,0	1,3	1,6	1,8	2,2	2,4	2,8	3,1	2,8	2,4	2,2	1,8	1,6	1,3	1,0	0,9	0,6
500	0,5	0,8	0,9	1,2	1,4	1,6	2,0	2,2	2,5	2,7	2,5	2,2	2,0	1,6	1,4	1,2	0,9	0,8	0,5
600	0,5	0,7	0,9	1,1	1,3	1,5	1,8	2,0	2,3	2,5	2,3	2,0	1,8	1,5	1,3	1,1	0,9	0,7	0,5
1200	0,4	0,5	0,6	0,8	0,9	1,1	1,3	1,4	1,6	1,8	1,6	1,4	1,3	1,1	0,9	0,8	0,6	0,5	0,4
1400	0,3	0,5	0,6	0,7	0,8	1,0	1,2	1,3	1,5	1,6	1,5	1,3	1,2	1,0	0,8	0,7	0,6	0,5	0,3
1600	0,3	0,4	0,5	0,7	0,8	0,9	1,1	1,2	1,4	1,5	1,4	1,2	1,1	0,9	0,8	0,7	0,5	0,4	0,3
2500	0,2	0,3	0,4	0,5	0,6	0,7	0,9	1,0	1,1	1,2	1,1	1,0	0,9	0,7	0,6	0,5	0,4	0,3	0,2
3000	0,2	0,3	0,4	0,5	0,6	0,7	0,8	0,9	1,0	1,1	1,0	0,9	0,8	0,7	0,6	0,5	0,4	0,3	0,2
4000	0,2	0,3	0,3	0,4	0,5	0,6	0,7	0,8	0,9	1,0	0,9	0,8	0,7	0,6	0,5	0,4	0,3	0,3	0,2
5000	0,2	0,2	0,3	0,4	0,4	0,5	0,6	0,7	0,8	0,9	0,8	0,7	0,6	0,5	0,4	0,4	0,3	0,2	0,2
15000	0,1	0,1	0,2	0,2	0,3	0,3	0,4	0,4	0,5	0,5	0,5	0,4	0,4	0,3	0,3	0,2	0,2	0,1	0,1
30000	0,1	0,1	0,1	0,2	0,2	0,2	0,3	0,3	0,3	0,4	0,3	0,3	0,3	0,2	0,2	0,2	0,1	0,1	0,1
45000	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,2	0,2	0,2	0,3	0,3	0,3	0,2	0,2	0,2	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1
60000	0,0	0,1	0,1	0,1	0,1	0,2	0,2	0,2	0,2	0,3	0,2	0,2	0,2	0,2	0,1	0,1	0,1	0,1	0,0

Tidligere utgitt på emneområdet

Previously issued on the subject

Norges offisielle statistikk (NOS)

- D287: Inntektsstatistikk for personer og familier 2001
 D306: Sjølvmeldingsstatistikk 2002
 D310: Inntekts- og formuesstatistikk for husholdninger 2002
 D250: Sosialhjelp, barnevern og familievern 2001
 C704: Levekårsundersøkinga 1996-1998

Rapporter (RAPP)

- 2001/9: Barn i husholdninger med lav inntekt: Omfang, utvikling og årsaker
 2002/20: Økonomi og levekår for ulike grupper trygdemottakere 2001
 2003/8: Barnefamiliers inntektsutvikling 1990-2000
 2003/12: Barn av enslige forsørgere i lavinntekts-husholdninger. En analyse basert på registerdata
 2004/2: Økonomi og levekår for ulike grupper, 2003

Statistiske analyser (SA)

- 49: Enslige foreldre på arbeidsmarkedet 1980-1999
 50: Innvandring og innvandrere 2002
 62: Inntekt, skatt og overføringer 2003
 64: På vei mot det gode samfunn?

Økonomiske analyser (ØA)

- 7/2000: Epland, J.: Har Norge flere "fattige" eldre enn andre land?
 4/2001: Epland J.: Hva vil det koste å fjerne "barneattigdommen" i Norge?
 6/2002: Byfuglien, J. og Stensrud, J.: Strukturindikatorer for å sammenligne Norge med EU.
 4/2003: Langørgen A., Mogstad M., og Aaberge R.: Et regionalt perspektiv på fattigdom.

Samfunnsspeilet

- 5/2000: Kirkeberg, M.I. og Pedersen V.: Mottakere og ytere av barnebidrag: Hvem har best økonomi?
 2/2001: Kirkeberg, M.I.: Innvandrers-husholdningenes inntekter 1994 og 1998: Færre ikke-vestlige innvandrere med lav inntekt
 2/2002: Roll-Hansen, H.: Verdige og uverdige : Fattigstatistikk mellom økonomi og moral
 2/2003: Kirkeberg, M.I.: Fattigdom og inntektsfordeling : Oslo - flest fattige og størst ulikhet
 6/2003: Ugreninov, E.: Hvorfor jobber så få alenemødre?
 3/2004: Kleven, L. og Haugen, O.: Norske tenåringsmødre - få, men fattige
 4/2004: Sosiale indikatorer

De sist utgitte publikasjonene i serien Rapporter

Recent publications in the series Reports

- 2004/7 A. Rolland, Ø. Brekke, B.M. Samuelsen og P.R. Silseth: Evaluering av kommunale brukerundersøkelser. Prosjekt utført for Kommunal- og regionaldepartementet av Statistisk sentralbyrå og Handelshøyskolen BI. 2004. 103s. 210 kr inkl.mva. ISBN 82-537-6582-7
- 2004/8 T.E. Haug: Eierkonsentrasjon og markeds- makt i det norske kraftmarkedet. 2004. 39s. 155 kr inkl. mva. ISBN 82-537-6597-5
- 2004/9 M. Kalvaraskaia og A. Langørgen: Capital costs in municipal school buildings. 29s. 150 kr inkl.mva. ISBN 82-537-6591-6
- 2004/10 Utslipp og ensing i den kommunale avløpssektoren 2002. 69s. 180 kr inkl.mva. ISBN 82-537-6602-5
- 2004/11 T. Hægeland, L.J. Kirkebøen, O. Raaum and K.G. Salvanes: Marks across lower secondary schools in Norway. What can be explained by the composition of pupils and school resources? 2004. 54s. 180 kr inkl.mva. ISBN 82-537-6608-8
- 2004/12 E. Engelién og M. Steinnes: Utprøving av nordisk tettstedsdefinisjon i Norge Metode og resultater. 59s. 180 kr inkl.mva. ISBN 82-537-6608
- 2004/13 O.F. Vaage: Trening, mosjon og friluftsliv. Resultater fra Levekårsundersøkelsen 2001 og Tidsbruksundersøkelsen 2000. 2004. 63s. 180 kr inkl. mva. ISBN 82-537-6611-4
- 2004/14 B. Lie: Fakta om ti innvandrergupper i Norge. 2004. 90s. 180 kr inkl. mva. ISBN 82-537-6631-9
- 2004/16 T. Lappegård: Valg av livsløp i det flerkulturelle Norge: Forløpsanalyse av giftermål og barnefødsler blant kvinner med innvandrerbakgrunn. 2004. 34s. 155 kr inkl. mva. ISBN 82-537-6644-0
- 2004/17 B. Olsen: Flyktninger og arbeidsmarkedet 4. kvartal 2002. 2004. 29s. 155 kr inkl. mva. ISBN 82-537-6601-7
- 2004/18 K.M. Heide, E. Holmøy, L. Lerskau og I. Foldøy Solli: Macroeconomic Properties of the Norwegian Applied General Equilibrium Model MSG6. 2004. 55s. 180 kr inkl. mva. ISBN 82-537-6650-5
- 2004/19 D. Ellingsen: Krigsbarns levekår. En registerbasert undersøkelse. 2004. 51s. 180 kr inkl. mva. ISBN 82-537-6655-6
- 2004/20 B.K. Wold, S. Opdahl, E. Rauan, R. Johannessen og I. T. Olsen: Tracking Resource and Policy Impact Incorporating Millennium Development Goals & Indicators and Poverty Reduction Strategy Paper monitoring across sectors. 2004. 129s. 210 kr inkl. mva. ISBN 82-537-6657-2
- 2004/21 G.I. Gundersen: Bruk av plantevernmidler i jordbruket i 2003. 2004. 97s. 180 kr inkl. mva. ISBN 82-537-6663-7
- 2004/22 A. Snellingen Bye, G.I. Gundersen, T. Sandmo og G. Berge: Jordbruk og miljø. Resultatkontroll i jordbruk 2004. 2004. 210 kr inkl. mva. ISBN 82-537-6677-7
- 2004/23 H. Nome Næsheim og T. Pedersen: Permittering og sykefravær. 2004. 95s. 180 kr inkl.mva. ISBN 82-537-6690-4
- 2004/24 J. I. Hamre: Sesongjustering av hovedseriene i AKU. Dokumentasjon av ny metode og resultater. 2004. 53 s. 180 kr inkl. mva. ISBN 82-537-6692-0
- 2004/25 T. P. Bø: Funksjonshemmede på arbeids- markedet. Rapport fra tilleggsundersøkelse til Arbeidskraftundersøkelsen (AKU) 2. kvartal 2004. 29 s. 155 kr inkl. mva. ISBN 82-537-6694-7
- 2004/26 M. Bråthen og K. Vetvik: Sykefravær og uførepensjon blant innvandrere ansatt i storbykommuner. 29 s. 155 kr ISBN 82-537-6696-3
- 2004/27 A. Finstad, K. Flugsrud, G. Haakonsen og K. Aasestad: Vedforbruk, fyringsvaner og svevestøv. Undersøkelse om vedforbruk og fyringsvaner i Trondheim og Bergen 2003. 61 s. 180 kr inkl. mva. ISBN 82-537-6699-8